

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС**
∨ *Інститут множинного громадянства*
- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**
∨ *Мобілізація та система правосуддя:
чи можна зберегти баланс*
- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**
∨ *Децентралізація та дотримання
законодавства*

№ 3 березень 2024

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА
СЛУЖБА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (СІАЗ)

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 3 (118) 2024**

(01 березня -31 березня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2024

Київ 2024

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська

В Україні може бути запроваджено інститут множинного громадянства 3

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ 16

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ..... 1

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Г. Могильний, Дзеркало тижня:

Автоматизований розподіл справ у судах: чи все гаразд? 23

Д. Разумков, Українська правда:

Множинне громадянство. Чергова «красива» ідея від президента, яка насправді ховає в собі багато небезпек... 28

Р. Бабій, Судово-юридична газета:

Мобілізація та система правосуддя: чи можна зберегти баланс 29

Н. Мамченко, Судово-юридична газета:

Громадяни США, Японії та країн ЄС зможуть набути громадянство України в спрощеному порядку 31

П. Вуєць, Главком: Медведчук і всі-всі-всі. Хто хоче повернути український паспорт 34

О. Заболотна, Д. Бевзюк, LB.ua:

Множинне громадянство: необхідність чи невинуваті ризики? 40

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 44

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану 46

Чи може штучний інтелект замінити суддю – у Верховному Суді обговорили імплементацію Висновку КРЄС щодо ШІ в судочинстві 51

Барінова Д.

Децентралізація та дотримання законодавства: чому потрібен адміністративний нагляд за рішеннями місцевих рад 54

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ 60

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, молодший науковий співробітник НЮБ

В Україні може бути запроваджено інститут множинного громадянства

22 січня 2024 року Верховна Рада України зареєструвала поданий Президентом В. Зеленським проект Закону України № 10425 «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України», який вносить зміни до Закону України «Про громадянство України». Цей законопроект, який визначено Главою держави як невідкладний, передбачає комплексні зміни до законодавства та дозволить отримати громадянство етнічним українцям із різних країн світу. Комітет ВРУ з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин на своєму засіданні 6 лютого 2024 року його підтримав.

Множинне громадянство (мультипатризм) – статус громадянства, за якого людина послідовно визнається громадянином двох чи більше країн за законами цих держав.

Передбачається, що держави укладають між собою двосторонню угоду, в якій взаємно визнають статус людини із двома паспортами, її права та обов'язки.

У деяких країнах розрізняють громадянство людини, яке більше стосується участі у внутрішньому політичному житті країни, та національність, яка стосується міжнародного статусу особи. Хоча множинне громадянство дає певні преференції його набувачам, можливі колізії законодавства, наприклад, щодо виконання військового та інших обов'язків згідно з законами окремих країн.

Пропонується запровадити спрощений порядок набуття громадянства України для окремих категорій іноземців. Така процедура надаватиметься, зокрема, громадянам понад 40 держав, серед яких: Австрія, Бельгія, Болгарія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр,

Норвегія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція, Швейцарія та Японія.

Громадяни згаданих країн отримають можливість не виходити зі свого громадянства під час процедур набуття/прийняття до громадянства декларації про визнання себе громадянином України.

Декларація про визнання себе громадянином України – документ, у якому іноземець, який є громадянином (підданим) держави, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку, при поданні заяви про набуття громадянства України, або його законний представник засвідчує, що в разі набуття громадянства України у правових відносинах з Україною особа визнає себе лише громадянином України.

Отримати громадянство України за такою спрощеною процедурою зможуть нащадки тих людей, що жили чи народились на території України до 1991 року. Тобто це стосується переважно української діаспори.

Крім того, отримати множинне громадянство зможуть:

- іноземці, які допомагають Україні;
- іноземні добровольці, які воюють за нашу державу.

За словами першого заступника Голови ВРУ О. Корнієнка, цей законопроект є дуже важливою ініціативою Президента України В.Зеленського. Парламентарій акцентував, що українська влада завжди працювала над тим, «щоб українці в усьому світі, незважаючи на громадянство, яке вони наразі мають в країнах, де проживають, могли відчувати себе українцями, приймати участь в житті країни, реалізувати себе тут, інвестувати в державу і отримати деякі виборчі права».

Водночас народна депутатка із фракції «Слуга народу» у ВР, голова української делегації в ПАРЄ М.Мезенцева звернула увагу на інший аспект актуальності прийняття цього законопроекту. Як відомо, одна з важливих вимог Європейської комісії до України на шляху євроінтеграції стосується національних меншин. А саме – неможливості мати подвійне громадянство в Україні. М. Мезенцева зазначила, що громадяни України, які мають паспорти інших держав існують, тому «їх треба «легалізувати». Ми йдемо до ЄС, а там мати більше одного паспорту цілком дозволено», – підкреслила депутатка.

Звертаючись до Світового конгресу українців, міністр закордонних справ України Д. Кулеба назвав множинне громадянство одним з елементів державної політики, спрямованої на збереження і розвиток всесвітньої української спільноти. «Мусимо керуватися не страхом роздачі чужих паспортів в Україні, а силою українського паспорта в Україні та світі», – заявив очільник МЗС.

Світовий конгрес українців (СКУ), який не один рік виступає за легалізацію множинного громадянства в Україні, привітав цю ініціативу. Президент СКУ П. Грод сказав, що це є показником, що Україна dorостає до рівня західної демократичної держави. Водночас він висловив думку, що множинне громадянство наразі більше потрібне Україні, аніж світовому українству. Адже якщо Україна дозволить отримувати подвійне громадянство діаспорянам – це заохотить більше етнічних українців долучатися до відбудови країни. Крім цього, він також зазначив, що легалізація множинного громадянства дозволить вийти із сірої зони сотням тисяч, якщо не мільйонам українців, які вже мають кілька паспортів.

Водночас Д. Кулеба спростував припущення про те, що біпартизм надаватиме особливі права військовозобов'язаним в умовах воєнного стану (йшлося, головним чином, про можливість виїжджати за кордон).

З іншого боку, проєкт закону значно розширює перелік підстав, через які можна втратити громадянство України.

Серед них:

- добровільне набуття громадянином України громадянства держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, або громадянства (підданства) іншої держави, яка не визначена як держава, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття;

- використання повнолітнім громадянином України, який має громадянство (підданство) іноземної держави, на території України паспортного документа іноземця, наслідком якого є створення загрози національній безпеці та/або національним інтересам України;

- набуття громадянства України внаслідок подання неправдивих відомостей, підроблених документів, приховування будь-якого суттєвого факту, за наявності якого стосовно особи не могло бути прийнято рішення про прийняття до громадянства України, обману або невиконання зобов'язання припинити іноземне громадянство, або в декларації про відмову від іноземного громадянства та визнання себе лише громадянином України, або невиконання зобов'язання про складання іспитів із основ Конституції України, історії України, державної мови;

- встановлення факту проходження військової служби за контрактом у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;

- набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно осіб, зокрема, засуджених в Україні за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

- участь у збройній агресії проти України у складі збройних формувань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, або яка перебуває у збройному конфлікті (війні) з Україною чи сприяла (сприяє) вчиненню збройної агресії проти України.

Проєкт уточнює і перелік осіб, які не можуть бути громадянами України, це:

- засуджені в Україні за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (до погашення

або зняття судимості) з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави;

- люди, які вчинили на території іншої держави діяння, що визнане Кримінальним кодексом України тяжким або особливо тяжким злочином;

- люди, що створюють загрозу національним інтересам, національній безпеці, охороні громадського порядку, суверенітету та територіальній цілісності України).

Серед інших важливих змін законопроекту експерти виділяють такі пункти:

- народжені в Україні діти іноземців, що перебувають в Україні на підставі тимчасових посвідок, не отримують громадянства України за народженням;

- всім громадянам російської федерації та республіки білорусь, що отримали тимчасове посвідчення громадянина України під час війни та не можуть з об'єктивних причин надати документи, що підтверджують вихід із громадянства, надається строк 12 місяців з дня скасування воєнного стану, щоб подати такі документи;

- особам, що перебувають у шлюбі з громадянином України, пропонується збільшити строк перебування в шлюбі для прийняття до громадянства з двох до трьох років;

- обов'язкова вимога щодо здачі іспитів з української мови, основ Конституції України й історії України як для осіб, що подають документи на прийняття до громадянства України, так і для тих, що подають документи для набуття громадянства України (наразі, чинне законодавство містить вимогу щодо здачі іспитів тільки для процедури прийняття у громадянство). Для осіб з переліку країн «подвійного громадянства» передбачена можливість здачі іспитів протягом 3 років після набуття/прийняття їх до громадянства України.

Багато експертів, зокрема кандидат політичних наук, доцент Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка І. Рейтерович, вважають, що множинне громадянство не сприятиме мобілізації в Україні. Теоретично громадяни іншої держави можуть стати на військовий облік за кордоном,

і коли прийдуть до України, то їх мобілізують. Так, наприклад, відбувалося в Ізраїлі. Проте в певний адміністративний спосіб мобілізувати людей, які перебувають за кордоном, навряд чи можливо. У цьому питанні науковець звертає увагу на проблему рівності прав: людина, яка буде мати кілька громадянств, користуватиметься всіма правами громадянина України – починаючи від консульського захисту, можливостей ведення бізнесу, претендувати на пенсію тощо, але до армії її мобілізувати не будуть.

Очільник профспілки «Українська незалежна фундація юристів», голова АО «Кравець і партнери», адвокат Р. Кравець додає, що на сьогодні потенційно військовозобов'язані особи, які мають подвійне громадянство, і так не можуть виїхати з України. Їхні права обмежуються – так само, як і права тих, хто має єдине громадянство. Питання мобілізації українців, які перебувають за кордоном, теж ніяк не вирішиться шляхом запровадження множинного громадянства. Більше того, один такий віртуальний закон нічого не дасть. Потрібно буде вносити зміни до Конституції. Без цього жодна країна не підпише з Україною міжнародні угоди, які б регулювали питання подвійного громадянства. У тому числі – службу у Збройних силах, соціальне забезпечення, голосування, можливість бути обраним до тих чи інших органів.

Українська адвокатка із Чикаго С. Угрин зауважує: громадянство – це не лише права, а й обов'язки. Люди з кількома паспортами можуть користуватися кращими благами обох країн: системою охорони здоров'я, соціальним забезпеченням, освітою та привабливістю паспорта. Водночас, подвійне громадянство може також означати подвійне оподаткування, або військовий обов'язок.

Вона пояснює, що з точки зору американського уряду, громадянин чи навіть власник Грін карти, повинен сплачувати податки американському уряду, навіть якщо людина працює на українську компанію і сплачує там податки. Так само питання й зі службою в армії – зараз не обов'язково ставати на військовий облік, але ми не знаємо, що

буде у майбутньому, і як людина з подвійним громадянством буде виконувати свій обов'язок служити в армії у двох країнах.

За словами С. Угрин, окремим ризиком подвійного громадянства для держави є політичні права громадян. Це сигнал про те, з ким Україна вибирає подальший шлях. Голосування – це потенційно визначення політичного курсу країни, тому треба бути певними, що ці країни завжди будуть дружніми до України. У цьому зв'язку вона зазначила, що наразі у «спрощеному переліку» країн є Угорщина та Словаччина, позиція яких щодо російської агресії вже викликає сумніви у тому, чи можуть вони бути довготривалими союзниками України.

Адвокатка зазначає, що наразі однією із найбільших проблем, які Україні треба вирішити, врегулювавши питання громадянства – це правовий статус людей, які пов'язані з Україною, але мають російські та білоруські паспорти. Адвокатка пояснює, що багато вмотивованих і патріотично налаштованих людей опинилися в ситуації, коли їхні документи на легальне перебування закінчуються, а українська міграційна служба їхні справи не розглядає.

Водночас юристка зазначає, що якщо все буде чітко та якісно прописано і відобразатиме реальність, то багато людей будуть мотивовані скористатися множинним громадянством.

На її переконання, дуже важливо щоб законодавчі положення виконувалися на практиці. Адже в Україні живе багато людей, які мають інші паспорти, зокрема й російські. Дуже багато змішаних сімей. Це все треба поставити в правове поле, наголосила юристка.

Як відомо, ст. 4 Конституції України визначає, що в Україні існує єдине громадянство, а підстави набуття і припинення громадянства України визначають за законом. Коментуючи питання узгодження норм нового законопроекту із цією статтею Конституції політолог, доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук філософського факультету КНУ ім. Т. Шевченка І. Петренко зазначає, що норми про «єдине громадянство» викликали дискусії між конституціоналістами дуже давно. І з цього приводу є дві різні думки.

Перша – таке словосполучення передбачає, що громадянин України може мати лише одне національне громадянство, тобто українське і все, громадянства будь-якої іншої держави чи підданства він мати не може.

Друга – слова про «єдине громадянство» означають, що це неможливість мати регіональні громадянства в Україні – наприклад, громадянства Києва, Чернівців, Одеси чи Криму. Наразі в КСУ є подання депутатів (у квітні минулого року КСУ почав його розглядати) щодо трактування цієї норми. Коли буде рішення КСУ, сказати складно. Поки що більшість конституціоналістів та правників схиляються до думки про неможливість саме регіональних громадянств.

Водночас чинне законодавство передбачає, що в українців не може бути громадянства інших держав. Тому, вочевидь, на зміну саме звичайного, а не конституційного законодавства буде спрямований законопроект Президента.

Експерти зазначають, що питання щодо суперечливості впровадження множинного громадянства нормам Конституції України, дійсно є дискусійним.

Зокрема, юрист С. Ланкін зазначає, що внесення змін до Конституції України в умовах воєнного стану заборонено. Однак, станом на сьогодні, обмеження щодо єдиного громадянства, закріпленого у Конституції, фактично можна обійти через недосконалість законодавства.

Річ у тім, що у статті 2 Закону України «Про громадянство України» вказано, що якщо громадянин України набуває громадянство іншої держави, то у відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Аналогічна ситуація з іноземцями, які набувають українське громадянство.

Також, згідно зі статтею 19 Закону України «Про громадянство України», набуття громадянства іншої держави може бути підставою для втрати громадянства України.

Залишається неврегульованим порядок повідомлення (декларування) українським громадянином про наявність другого громадянства, у зв'язку із чим довести наявність

іншого громадянства в установленому законом порядку в Україні стає майже неможливим.

С. Ланкін говорить, що цю проблематику підтверджують численні повідомлення у ЗМІ, зокрема про наявність у тих чи інших топ-посадовців громадянства країни-агресора.

Тому наразі, попри пряму заборону, встановлену у Конституції України та законодавстві, у зв'язку із відсутністю правового механізму реалізації цієї заборони та відповідальності за її порушення – набуття другого громадянства поряд з українським фактично є можливим.

Політолог Я. Телешун висловлює суголосну з С. Ланкіним думку: ця ініціатива суперечить нормам Конституції України. Тому відповідно впровадження множинного громадянства передбачає зміни в основному законі, що в умовах воєнного стану є неможливим.

Водночас 23 січня міністр закордонних справ України Д. Кулеба в ефірі марафону Єдині новини пояснив позицію влади: після консультації з юристами, автори законопроекту ухвалили рішення, що статтю 4 Конституції України можна трактувати інакше – визначення єдиного громадянства в Україні можна розуміти як таке, що заперечує наявність громадянства в обласних центрах. До речі, таку позицію поділяє і голова Державної міграційної служби України Н.Науменко. Тобто автори документа трактують статтю так: «не може бути громадянина Черкащини, Сумщини чи Донеччини, а є виключно громадяни України».

Я. Телешун говорить, що важливо зрозуміти також, чому саме зараз було вирішено «реанімувати» ідею множинного громадянства. Адже вперше така ініціатива була озвучена Главою держави під час інавгурації у 2019 році. Згодом президент України зареєстрував як мінімум три законопроекти (№2590, №6368 та №6369), що могли уможливити множинне громадянство. Однак ініціатива через певні обставини була тоді заморожена. Тому політолог зазначає, що сьогодні варто скоріше говорити про політичну вмотивованість, аніж про конкретні підстави такого кроку. За його переконанням, аргументи на користь множинного громадянства, що лунали

від Д. Кулеби восени 2023 року, є «вкрай дискусійними й потребують більш ретельного аналізу». Наразі, на думку Я. Телешуна, така ініціатива несе більше загроз, аніж створює можливостей Україні.

Так, наприклад, існує загроза подальшого масштабування правового нігілізму в Україні у разі форсування законопроекту №10425 від 22 січня 2024 року «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України в умовах воєнного стану». Проте Я. Телешун припускає, що представники влади можуть скористатися правовою колізією, що закладена в основному законі та де-факто впровадити множинне громадянство. Адже, згідно зі статтею 25 Конституції України, громадянин нашої держави не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Тобто всі люди, що скористаються можливістю набуття громадянства України, будуть захищені від підстав припинення, втрати та виходу з громадянства, згідно зі статтями 17, 18 та 19 Закону України «Про громадянство України». Адже в такому випадку громадянин України може вийти з громадянства лише за власним клопотанням.

Також політолог пропонує звернути увагу на порівняльну таблицю до проекту закону «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України». Її наповнення змушує припустити, що ця ініціатива більше зорієнтована на набуття громадянства України іноземцями та особами без громадянства.

Тоді, навіть у випадку рішення Конституційного Суду України щодо неконституційності даної ініціативи, всі люди, що набудуть громадянство таким чином, все одно будуть захищені статтею 25 Конституції України.

Водночас глобалізація та швидкий розвиток міграції у світі стали невіддільною частиною сучасного життя людини, що зрештою сприяло розвитку такого поняття як множинне громадянство.

Аналіз досвіду інших країн, зазначає І. Петренко, свідчить про те, що державна

політика й умови громадянства, які містять питання про визнання подвійного чи множинного громадянства, суттєво відрізняються у різних державах і не становлять єдиної системи. Кожна країна визначає свої критерії, і часто ці критерії конфліктують між собою.

Історичні звичаї, актуальні політичні питання, стан міжнародних відносин, безпекові міркування та міграційна політика впливають на те, як країни підходять до питань громадянства, роблячи цей процес динамічним і адаптивним.

Наприклад, в деяких країнах, таких як Австрія чи Норвегія, та в більшості країн Азії, включно з Китаєм, Індією, Японією і Індонезією, у разі набуття громадянства іншої країни людина автоматично втрачає своє первинне громадянство.

Водночас у США для набуття громадянства необхідно скласти присягу перед спеціальною комісією, але інші країни можуть не вимагати такої процедури. Це може призвести до ситуацій, коли людина вважається громадянином США, але її рідна країна цього не визнає.

Деякі країни, зокрема Єгипет і Вірменія, обмежують права громадян з подвійним громадянством, наприклад, вони не можуть бути обрані до парламенту. Іспанія має спеціальні угоди з деякими країнами Латинської Америки щодо подвійного громадянства, дозволяючи своїм громадянам зберегти своє іспанське громадянство навіть після набуття громадянства цих країн.

Також країни, які дозволяють подвійне громадянство, мають різні мотиви та умови для цього. Наприклад, Аргентина визнає подвійне громадянство тільки з Іспанією та Італією. Велика частина економічно розвинених країн, за винятком таких, як Австрія, Нідерланди, Іспанія, Норвегія, Японія та Сингапур, визнають подвійне громадянство. Близько 75–80 країн світу, переважно в Африці та Азії, не визнають подвійного громадянства.

В Європі є широке різноманіття підходів до подвійного громадянства, зокрема в Італії, Греції та Швейцарії. Одним з мотивів набуття другого громадянства є бажання мінімізувати податки. Французи, бельгійці, скандинави та іспанці

часто отримують подвійне громадянство, особливо з Монако та Андоррою.

В Німеччині лише недавно дозволили подвійне громадянство. До цього Берлін надав громадянство з можливістю збереження попереднього лише громадянам країн ЄС та Швейцарії. Інші претенденти на німецьке громадянство мали відмовитися від попереднього.

В Ізраїлі для отримання громадянства, незалежно від місця проживання, потрібно лише підтвердити свою приналежність до етнічної спільноти. А Кіпр та Угорщина надають друге громадянство в обмін на інвестиційні вкладення.

Проте, незалежно від особливостей функціонування даної інституції, важливо розуміти, що вона є або ж елементом історичної спадщини країни, або ж аргументованою відповіддю на виклики та загрози, що існують перед державою.

Україна, враховуючи різноманіття світових практик, має можливість вибирати свій шлях у питанні подвійного громадянства, зважаючи на міграційні тенденції, географічне положення та наявність національних меншин. У цій сфері можливі специфічні рішення, винятки та індивідуальний підхід.

Загалом, враховуючи специфіку цього питання, зазначає І. Петренко, подвійне громадянство часто стає предметом політичних дискусій, оскільки кожна країна має своє бачення цього питання. На тлі глобалізації та зростання міжнародної мобільності подвійне громадянство відображає зміну у традиційному розумінні державного суверенітету та ставленні до національної ідентичності. Воно сприяє свободі пересування, інвестицій та підприємництва, відображаючи різноманіття та толерантність сучасного світу.

Подвійне громадянство також має вплив на виборчі права. Люди, які проживають у країні, але не мають її громадянства, часто обмежені в політичній участі. Подвійне громадянство може забезпечити більш справедливий підхід до виборчих прав, особливо для тих, хто має інтереси в декількох країнах.

Однак є і складності, зокрема питання лояльності та патріотизму. Подвійне

громадянство можуть сприймати як зниження патріотизму, оскільки людина належить одночасно до двох різних націй. Це спричиняє суперечності, особливо в умовах війни чи політичної напруженості. Також наявні практичні ризики, такі як конфлікти щодо військової служби та правових зобов'язань у різних країнах.

У контексті України питання подвійного громадянства є особливо актуальним у світлі війни з Росією та потреби в національній консолідації. Хоча визнання множинного громадянства може забезпечити додаткові юридичні інструменти для контролю над громадянами, що мають громадянство інших країн, є загроза національній безпеці. Водночас, враховуючи глобальні тенденції, подвійне громадянство може стати більш привабливим і необхідним явищем у майбутньому.

Загалом, вважає науковець, Україна може виграти від інституту множинного громадянства, оскільки це сприятиме захистові національних інтересів, зміцненню згуртованості українських громад у країнах, куди українці масово емігрують, а також поліпшенню відносин із західними сусідами.

С. Ланкін попереджає, що, на його думку, найбільшим ризиком для України від запровадження цього інституту можуть бути можливі зловживання щодо множинного громадянства. Зокрема поєднання громадянства України та держави-агресора.

Останні події вказують на те, що відсутність юридичного механізму доведення наявності одночасного громадянства України та громадянства РФ створює випадки, коли їх можна поєднувати навіть перебуваючи на державній службі або посаді судді.

Уникнути подібних випадків можна при внесенні змін до законодавства України та підзаконних актів Державної міграційної служби України, яка визначить порядок перевірки наявності множинного громадянства в особи. А також можна встановити реальний механізм позбавлення громадянства, якщо громадянин України не повідомив про свій іноземний паспорт, тим паче якщо він належить РФ.

Я. Телешун пропонує розглянути питання з різних сторін та визначити ризики та загрози для громадянина та для держави. Так, наприклад, ризиком для громадянина можуть бути певні складнощі при перетині кордонів. Також обов'язок військової служби та навіть кримінальної відповідальності за уникнення служби, проблеми зі сплатою податків, чи можливості побудувати політичну кар'єру тощо.

А ось ризик № 1 для держави – це не повернення громадян з більш забезпеченої країни в країну з меншим достатком. А також нездатність захистити своїх громадян у протистоянні з більш могутньою державою. Можуть з'явитись і загрози для національної безпеки.

Якщо ж заглиблюватися саме у ризики, також можна відзначити, що в умовах режиму воєнного стану змінювати конституцію нереально. Тому з впровадженням інституту множинного громадянства, що теоретично може суперечити Конституції України, можуть з'явитись ризики подальшого руйнування правової системи та її неефективність.

Наступний ризик також пов'язаний із воєнним станом. З огляду на тлумачення Міністерства оборони та відповідних інституцій, наявність подвійного громадянства або громадянства іншої країни не позбавляє обов'язку громадянина України захищати свою Батьківщину.

Тоді, наприклад, якщо людина має громадянство США та України й вона була вбита на війні, це може створити як мінімум напругу та конфліктні ситуації між державами. Адже є такі країни, які дружньо ставляться до українців. А є ті, що Україну не підтримують можуть такі ситуації використовувати як механізм впливу у власних цілях.

Дуже яскравим прикладом була ситуація В. Марківа – нацгвардійця, який став на захист України, маючи при цьому італійське громадянство. Нагадаємо, відповідно до законодавства Італії, її громадянам заборонено воювати у складі Збройних сил інших держав і за це передбачена кримінальна відповідальність. Через це В. Марківа судили

в Італії за звинуваченням у вбивстві в ході бойових дій на Донбасі. І хоча його було виправдано та звільнено апеляційним судом Мілана, ця ситуація є свідченням колізій, що їх може провокувати множинне громадянство у зв'язку з правовими нормами різних держав.

Також можуть виникнути проблеми з перетином кордону саме у воєнний час. Адже не встановлено, за яким саме паспортом тоді людину потрібно впускати чи випускати з країни. Зокрема це стосується військовозобов'язаних. Наприклад, у нормативно-правовій базі США встановлено, що американські громадяни у будь-якому випадку перетинають усі кордони лише за американським паспортом. В Україні поки що це питання не унормовано. Тому теоретично це може створити теж величезну колізію та загрозу для національної безпеки й оборони.

Наступна недосконалість полягає у тому, що ухвалення такого закону може створити ситуацію недостатнього фінансування в Україні. Оскільки буде стояти питання, який саме країні людина буде платити податки. Крім того, дехто може скористатися ситуацією та вивести частину своїх активів за кордон і не сплачувати податки. Тож в умовах війни, створювати такий механізм для легального виведення грошей і мінімізації оподаткування для України є досить небезпечним.

Крім того, наразі іноземці, які прагнуть вести бізнес в Україні, також сплачують податки, митні збори. Українські ж громадяни в цьому питанні мають менше видатків. Тому якщо зараз впровадити множинне громадянство, існує ризик не лише втрати певної частки, що наповнює бюджет, але й згодом – заповнення українського ринку великою кількістю іноземних компаній, і не лише західних.

Також політолог вважає, що подвійне громадянство може відкрити доступ до певної секретної інформації, що може загрожувати національній безпеці.

Тому в умовах воєнного стану, на думку Я. Телешуна, цей крок невиправданий. Його, зазначає політолог, краще розглядати в перспективі після завершення війни. Зокрема для відновлення чисельності населення

України за допомогою іноземців, які можуть також поповнити ринок праці. Адже зробити це умовно природним шляхом не вийде ще як мінімум десятиліття.

Та, зрештою, й після закінчення війни та перемоги України множинне громадянство може нести певні загрози. Наприклад, людей, які через примус отримали російські паспорти, РФ все одно вважатиме своїми громадянами. І країна-агресорка нікуди не зникне. Тому існує загроза повторної агресії з аргументацією захисту не просто російськомовного населення, а саме нібито своїх громадян.

Водночас якщо унеможливити отримувати подвійне громадянство чи виключно українське громадянство на законодавчому рівні, тоді з'являється для ворога аргументація етнічних утисків.

Тож Я. Телешун акцентує увагу на двох нетотожних складових цього питання: переваги для українців та переваги для України.

Перевагами для людини може бути послаблення візового бар'єра, отримання кращої соціальної підтримки від більш забезпеченої країни. Також більша безпека під час подорожей (людина має можливість звернутися за допомогою до дипломатичних установ кількох держав). До того ж можливі кращі умови інвестиційної діяльності та ведення бізнесу тощо. Своєю чергою, для держави переваги є менш очевидними, проте і вони є: залучення нових робочих рук, додаткових інвестицій тощо.

Однак, зазначає політолог, варто розуміти, що ці дві переваги можливі лише за тієї умови, якщо спершу Україна, наскільки це можливо, відновить економічну потужність та стане привабливою як для українців, які мають повернутися додому, так і для іноземців, аби не сталось витоку кадрів. Крім того, такий крок може принести Україні нові інвестиції та створити потужне бізнес-середовище.

Ще одна перевага, яку може принести множинне громадянство, це можливість мати політичний вплив на інші країни. Зокрема йдеться про приклад Туреччини, яка за допомогою своїх громадян, які живуть у Німеччині, інколи може просувати власні

інтереси та сприяти ухваленню корисних для неї рішень.

У контексті можна згадати й вірменських громадян, які сприяли підтримці Франції саме сторони Вірменії під час останнього спалаху конфлікту у Нагірному Карабасі.

Тож поява множинного громадянства, резюмує Я. Телешун, теоретично може сприяти пришвидшенню процесу набуття членства ЄС для України. Адже саме в країнах ЄС наразі чимало українських біженців.

С. Ланкін також зазначає, що узаконення вже наявної практики подвійного громадянства в Україні надасть можливість нашим громадянам користуватись правами, які надає громадянство інших країн, серед яких можуть бути право на освіту, медичну допомогу, проживання на території іншої країни, соціальну допомогу, зокрема пенсійне забезпечення, як на території України, так і на території країни іншого громадянства.

Особливо актуальним це питання стане для українців, які через повномасштабне вторгнення були вимушені тимчасово залишити Україну та перебувають за кордоном. Більшість з них вже перебувають у процесі набуття іноземного громадянства. Тому, пояснює С. Ланкін, запровадження можливості не відмовлятися від юридичного зв'язку з Україною може бути одним із позитивних поштовхів до повернення додому.

Допоможе множинне громадянство, на погляд юриста, і розв'язати питання іноземців, які наразі воюють на боці України. Адже Україна тоді зможе захищати їхні права. Прийняття закону могло б також спростити життя і тим громадянам РФ, які теж воюють за Україну. Оскільки для захисту своїх прав вони не можуть ані звернутись до посольства чи консульства, ані поїхати у РФ, де їм вже може загрожувати небезпека.

Однак проблеми іноземців можуть вирішити й менш дискусійні законопроекти, які не ставлять під питання функціонування Конституції України. Тому питання полягає завжди в доцільності, за яких умов і коли, власне, будуть впроваджувати цей механізм, вважає юрист.

А от юрист А. Магера вважає, що Законопроект про множинне громадянство – неконституційний, оскільки за ним іноземці можуть отримати українське громадянство, навіть не живучи в Україні та не володіючи державною мовою. Питання множинного громадянства знов наштовхується на відсутність офіційного тлумачення Конституційного суду. Прописане у 4-й статті Конституції єдине громадянство, на його погляд, слід розуміти як відсутність громадянства іншої держави. Натомість законопроект, який вносить президент, не узгоджується з положеннями Конституції. Виглядає так, що влада то вимагає посилення відповідальності за друге громадянство, то виступає за множинне. Такий підхід, вважає А. Магера, неприйнятний. Якщо Україна хоче залучити іноземних громадян до відбудови економіки, то є інші способи – спрощення отримання посвідки на проживання.

Зауваження щодо неконституційності президентського законопроекту поділяють й інші експерти. Зокрема партнерка практики договірної та корпоративного права Investment Lawyer Group Л. Усатюк зазначає, що окрім необхідності внесення змін до Основного Закону, проблемними є запропоновані законопроектом 10425 питання щодо виходу/позбавлення громадянства України (процедурно ці зміни не представлені).

Щодо спрощеного порядку набуття українського громадянства, то, на її думку, проект не враховує низку держав, які мають значну українську діаспору та активно підтримують Україну в боротьбі із російською агресією. Наприклад, Президент у своїй законодавчій ініціативі не надав право скористатися спрощеним порядком набуття громадянства України громадянам Ізраїлю, де українська діаспора є майже півмільйонною.

Ще одним проблемним питанням цієї законодавчої ініціативи є те, що законопроект не дає чіткого розуміння, як саме визначатимуть добровільність набуття українського громадянства. Оскільки у цьому контексті виникають ризики для жителів окупованих територій, які перебувають там в умовах тиску

та змушені отримувати російські паспорти аби не потрапити під репресії.

Окрім цього юристка звертає увагу на відсутність визначення чіткої різниці між поняттями «втрата» та «позбавлення» громадянства. Логічним перед впровадженням таких змін вбачається отримати тлумачення цих понять задля уникнення прийняття неконституційного закону.

Серед інших запропонованих змін Л. Усатюк виділяє скасування права на отримання громадянства України у випадку народження у іноземців дітей на території України (наразі в чинному законі це право передбачене). В умовах масового виїзду громадян у зв'язку з російською агресією ця норма, на її думку, не є логічною. Оскільки держава всіляко мала б заохочувати осіб, здатних підтримувати та розвивати економіку, залишатися в Україні.

Тож, враховуючи аргументи за і проти президентського законопроекту, прийняття його Верховною Радою, на її думку, стане непростю справою і, очевидно, швидкого вирішення питання про множинне громадянство в Україні, не буде.

Аналітикиня О. Заболотна звертає увагу на інші спірні положення законопроекту про позбавлення громадянства. Зокрема, якщо громадянин України, використовуючи іноземний паспорт, загрожуватиме нацбезпеці чи національним інтересам, то це, на її думку, не може бути підставою для позбавлення громадянства. «Перелік загроз та національних інтересів визначає Президент України у Стратегії національної безпеки. На відміну від злочинів проти національної безпеки, «загрози» є оцінювальною політичною категорією, яку не можна використовувати як правову підставу для позбавлення громадянства», – пояснює О. Заболотна.

Окрім цього, вона звертає увагу на нерегульованість в законі деяких важливих питань, зокрема: проходження військової служби іноземцями, які набудуть українське громадянство без відмови від іншого; сплати податків, отримання соціальних виплат; права обирати й бути обраними до

органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

«Інститут множинного громадянства призведе до розширення кола осіб, що наділятимуться громадянськими правами. Варто мати на увазі, що такі особи можуть не бути інтегровані в український контекст, оскільки мешкатимуть в іншій країні. Невідомо, який вплив матиме таке рішення політичну ситуацію в Україні», – підсумовує О. Заболотна.

На думку аналітикині, варто законопроект відкликати, звернутися до Конституційного Суду за офіційним тлумаченням норми Конституції про те, що в Україні діє єдине громадянство й після цього провести широке громадське обговорення ідеї повної легалізації множинного громадянства.

На думку більшості експертів, прийняття цього законопроекту розтягнеться на роки, оскільки він потребує внесення змін до Конституції, а під час дії правового режиму воєнного стану це зробити неможливо.

Юрист та адвокат Р. Кравець зауважує, що у більшості країн світу у законах про подвійне громадянство чітко прописані права цих осіб. Наприклад, вони не мають право займати державні посади, позбавлені права голосувати на виборах.

За словами Р. Кравця, ухвалення закону після війни – це тільки початок, адже в майбутньому треба ухвалювати низку міжнародних актів, врегулювати питання сплати податків, соціального забезпечення, виплати пенсій тощо. Врегулювати питання мобілізації громадян інших країн до українського війська. Тож зараз, на думку адвоката, цей закон – є передчасним.

Політолог, голова правління Центру прикладних політичних досліджень Пента зі свого боку В. Фесенко зазначив, що важливим мотивом для появи цього документу стало загострення демографічної і міграційної ситуації. Наразі за кордоном перебувають близько 5 млн українців, значна частина з яких може не повернутися з різних причин. Водночас державі важливо зберігати єдність з ними.

Окрім того, закон про множинне громадянство може допомогти залучати і додатковий «демографічний ресурс»: не

лише етнічні українці, а й люди з-за кордону, які будуть готові взяти участь у відновленні України, які будуть готові інтегруватися в українське суспільство.

Політолог зауважує, що йдеться не про автоматичне надання громадянства, а про умови для його здобуття: люди, які забажають отримати паспорт України, мають знати, зокрема, державну мову та Конституцію, а також проживати у країні певний час. Або ж мати етнічне українське походження. Лише громадяни країни-агресора РФ будуть позбавлені цієї можливості.

В. Фесенко вважає, що на людей, які отримають українське громадянство, розповсюджуватимуться приблизно ті самі права і обов'язки, як є в тих, хто має його за правом народження.

Водночас є два важливі моменти – участь у виборах та військовий обов'язок.

Політолог зазначив, що ці питання мають вирішуватися через міжнародні правові договори. У деяких випадках людина, яка має громадянство кількох країн, може голосувати і там, і там, якщо це дозволяється договорами між державами. Але це має бути узгоджено.

В. Фесенко припускає, що законопроект дозволить людям, що отримують українське громадянство, брати участь у виборчому процесі – як мінімум, у голосуванні.

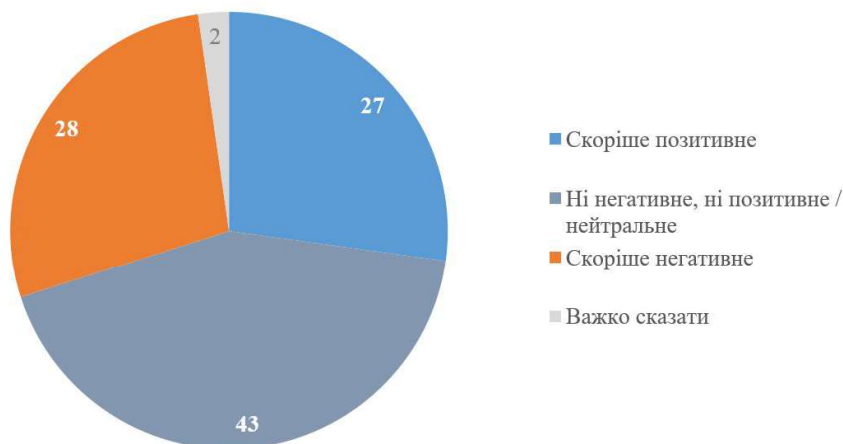
Виконання ж військового обов'язку, на його погляд, скоріше за все, буде регулюватися міжнародними правовими договорами. Він наголосив, що Україна, безумовно, зацікавлена, аби українці, які готові захищати її, приїжджали та допомагали в цьому. Але ситуація складна і суперечлива. Очевидно, що з різними країнами буде різний режим реалізації норми про призов та мобілізацію.

Водночас аналіз суспільних настроїв свідчить про те, що серед українців немає як виразної критики, так і підтримки цієї законодавчої ініціативи. Про це свідчать результати дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), який упродовж 5-10 лютого 2024 року провів всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус», до якого було додане запитання щодо законопроекту про множинне громадянство. Методом телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера (computer-assisted telephone interviews, CATI) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів (з випадковою генерацією телефонних номерів та подальшим статистичним зважуванням) опитано 1202 респонденти, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР Крим). Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років і старше) громадянами України, які на момент опитування проживали на території України (у межах, які контролювалися владою України до 24 лютого 2022 року). До вибірки не включалися жителі територій, які тимчасово не контролювалися владою України, а також опитування не проводилося з громадянами за кордоном.

У КМІС вважають, що отримані результати мають високу репрезентативність для населення України, що проживає на підконтрольній Уряду території, та дозволяють досить надійно аналізувати суспільні настрої населення.

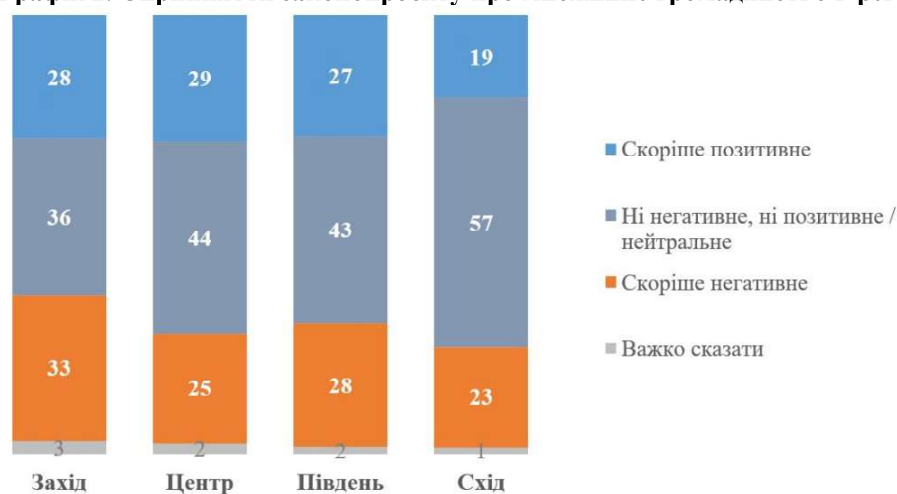
Опитування виявило, що думки респондентів щодо законопроекту розділилися майже порівну: 27% мають скоріше позитивне враження про нього, 28% – скоріше негативне. Водночас майже половина респондентів (43%) мають нейтральне ставлення.

Графік 1. Президент Володимир Зеленський подав до Верховної Ради законопроект, який дасть змогу запровадити множинне громадянство. Зокрема, пропонується запровадити спрощений порядок набуття громадянства України для українців, які мають громадянство іншої країни. Це не буде поширюватися на громадян держави-агресора. А яке у Вас зараз у цілому складається враження про цей Закон?

У всіх регіонах думки з цього питання досить подібні, хоча на Заході дещо більше тих, хто має негативне ставлення.

Графік 2. Сприйняття законопроекту про множинне громадянство в регіональному вимірі

Отримані результати, на думку виконавчого директора КМІС А.Грушецького, свідчать про те, що сьогодні українське суспільство відкрите до комунікації та обміну думок з цього приводу.

Зараз відчувається і брак інформації – як це буде працювати на практиці, які переваги (або ризики) це несе Україні, наскільки це додає справедливості тощо. Наразі суспільство налаштоване доволі конструктивно, тому завданням влади буде організувати

належну продуктивну дискусію та схвалити консенсусний законопроект, вважають у КМІС.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що президентська ініціатива щодо запровадження інституту множинного громадянства в Україні, свідчить про те, що наша держава стоїть на порозі значущих змін, які можуть кардинально трансформувати концепцію громадянства у країні, та відкриває нові горизонти для українців по всьому світу.

Цей крок має особливе значення для українців, які проживають за кордоном, та іноземних добровольців, що воюють на боці України. Водночас є певні нюанси, про які варто пам'ятати, запроваджуючи подібні новації.

Експерти акцентують увагу як на плюсах, так і на мінусах цього законопроекту.

Серед плюсів закріплення множинного громадянства в українське законодавство виділяють:

- можливість представників української діаспори отримати громадянство України, цим самим зберегти зв'язок із співвітчизниками за кордоном, зацікавити їх справами Батьківщини;

- полегшення процедури працевлаштування та ведення бізнесу за кордоном українцями, можливість вільно працювати у двох державах;

- додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи, особливо щодо права на свободу пересування територіями обох держав, проживання в обох державах, права на повернення або еміграцію тощо;

- безперешкодне користування системою охорони здоров'я, соціальним забезпеченням, освітою держав громадянської приналежності;

- можливість національних меншин мати громадянство як України, так і держави свого етнічного походження (болгари, румуни, угорці, євреї тощо);

- вихід «із сірої зони» сотні тисяч, якщо не мільйонів українців, які вже мають декілька паспортів;

- сприяння залишенню громадянства України українцями, які виїхали за кордон;

- використання як інструменту державного менеджменту для налагодження відносин України з європейськими державами.

А от серед мінусів, експерти відносять положення, які стосуються обов'язків громадян із множинним громадянством. Передусім – це:

- подвійне оподаткування (однак, у деяких випадках міжнародні угоди дозволяють уникнути цього);

- статус військовозобов'язаного в усіх державах громадянської приналежності.

Але більшість погоджується з тим, що плюсів від запровадження інституту

множинного громадянства більше. В умовах сьогодення це може стати великою перевагою для України та для світового українства. Бо сьогодні, як ніколи, Україні потрібні мізки та руки закордонного українства, щоб перемогти і відбудувати державу, і це забезпечить їхню повноцінну участь у політичному, економічному та громадському житті України.

(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/246311.html?fbclid=IwAR0uenOhYIuV89d1DHw95_Ihvk-K3cNBjEhRTwAjBtQcelUdagZiN7pgaF4); <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43564>); DLF Attorneys-at-law (<https://dlf.ua/ua/mnozhinne-gromadyanstvo-v-ukrayini/>); Адвокатське об'єднання «Кравець і Партнери» (<https://knpartners.com.ua/mnozhinne-gromadyanstvo-za-zakonoproektom-zelenskogo-chi-zmozhtvijskovi-viihati-z-ukraini-ta-inshi-pidvodnikameni/>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3823905-rada-do-kinca-lutogo-rozglane-zakonoproekt-pro-mnozinne-gromadanstvo-kornienko.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3736766-u-radi-mozut-zareestrivati-zakonoproekt-pro-podvijne-gromadanstvo-v-ukraini-deputatka.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3819884-ukraina-vigrae-vid-institutu-mnozinnogo-gromadanstva.html>); Голос Америки (<https://tinyurl.com/4dtsms2k>); Вікна (<https://vikna.tv/dlia-tebe/bezpeka/mnozhyhne-gromadyanstvo-uriznyh-krayinah-rozbyrayemosya-z-politologom-ta-yurystom/>); АрміяІнформ (<https://armyinform.com.ua/2024/01/23/zakonoprojekt-pro-mnozhyhne-gromadyanstvo-u-dms-poyasnylychy-potribni-zminy-do-konstytuciyi/>); Gazeta.ua (https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_suddivska-sistema-kulgaye-na-obidvi-nogi/1172173); Delo.ua (<https://delo.ua/politics/comu-zakonoprojekt-pro-mnozinne-gromadyanstvo-superecit-konstituciyi-ta-yakishhe-riziki-prixovuje-428909/>); Про все (<https://provce.ck.ua/zakonoprojekt-pro-mnozhyhne-hromadianstvo-analytyku-poiasnyly-chomu-yoho-krashche-vidklykaty/>); Факти ICTV

(<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240122-zakonoprojekt-pro-mnozhyhne-gromadyanstvo-ya-k-eksperty-oczinyuyut-inicziatyvu-zelenskogo/>); NV.ua (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/mnozhyhne-gromadyanstvo-dlya-ukrajinciv-shcho-oznachaye-inicziativa-zelenskogo-50386152.html>); Київський міжнародний інститут соціології (<https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1370&page=1>); Освітня Академія UAdvise (<https://www.uadvise.com.ua/news/mnozhyhne-podviyne-gromadyanstvo-v-ukrayini-plyusi-ta-minusi>)).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Президент В. Зеленський підписав указ №139/2024 стосовно конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України.

З метою забезпечення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України президент України постановив:

Затвердити Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає президент України.

Утворити конкурсну комісію для проведення конкурсного добору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає президент України.

Конкурсній комісії забезпечити проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає президент України.

Згідно з указом втратили чинність:

Указ президента України від 20 квітня 2021 року № 167/2021 «Про конкурсну комісію для здійснення добору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України»;

Указ президента України від 17 серпня 2021 року № 365/2021 «Питання конкурсу для добору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України» (*Суспільне* (<https://suspilne.media/695882-zelenskij-pidpisav-ukaz-pro-konkursnij-vidbir-na-posadu-suddi-konstitucijnogo-sudu/>). – 2024. – 1.03).

5 березня 2024 року відбулись конгресові слухання на тему: «Децентралізація. Законопроект №4298. Про місцеві державні адміністрації».

Позицію Асоціації міст України щодо законопроекту представили: Андрій Садовий, Львівський міський голова, Сергій Сухомлин, Житомирський міський голова, Ігор Терехов, Харківський міський голова, Олександр Корінний, Новоукраїнський міський голова (Кіровоградська обл.),

Яна Літвінова, начальник Старобільської міської військової адміністрації (Луганська обл.), Наталя Петренко, начальник Шульгинської сільської військової адміністрації (Луганська обл.), Тарас Шаправський, секретар Бучанської міської ради (Київська обл.), Олександр Слобожан, виконавчий директор Асоціації міст України.

У своїх виступах вони наголосили на важливості врахування пропозицій Асоціації міст України, наданих профільному Комітету, а також доопрацювання проекту у відповідності до висновку Ради Європи.

Серед зауважень до законопроекту:

- обмеження наглядових функцій виключно за законністю рішень, збереження їх домірності;
- належне врегулювання галузевої та контрольної компетенції МДА;
- розмежування повноважень між МДА і ОМС;
- усунення дублювання повноважень між ОДА та РДА.

Незважаючи на чергове схвалення Комітетом законопроекту 4298 до другого читання, через його важливість для системи державного управління, робота над законопроектом буде продовжена (*Асоціація міст України* (<https://auc.org.ua/novyna/zakonoprojekt-pro-miscevi-derzhadministraciyi-reyestr-no4298-rozglyanuly-na-kongresovyh>). – 2024. – 6.03).

Верховна Рада може незабаром розглянути законопроект про запобігання та протидію загрозам національній безпеці України у сфері громадянства 6369-д. Законопроект було зареєстровано 30 червня 2022 року.

Основна ідея проекту полягає у запровадженні для низки посадових осіб, які виконують (претендують на виконання) функції держави або місцевого самоврядування, керівників стратегічних підприємств, осіб, що претендують чи мають допуск до державної таємниці, обов'язкового декларування іноземного громадянства (перебування у процедурі набуття іноземного громадянства, подання документів для набуття громадянства іноземної держави).

При цьому у разі наявності громадянства іноземної держави такі особи підлягають звільненню. Також передбачається встановлення обмежень на заняття окремих посад для громадян України, які одночасно мають громадянство держави-агресора, держави-окупанта. Зокрема, йдеться про керівників закладів загальної середньої освіти, помічників-консультантів народного депутата України, приватних виконавців та їх помічників, арбітражних керуючих, сільських, селищних, міських голів, посадових осіб місцевого самоврядування та ін.

Внаслідок прийняття поданого проекту громадяни України, що мають одночасно громадянство іноземної держави,

позбавлятимуться права на державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, права бути депутатами місцевих рад тощо.

Проектом передбачено внесення змін до ст. ст. 19 та 84 Закону України «Про державну службу», згідно з якими не має права на державну службу особа, «яка має громадянство (підданство) іноземної держави (іноземних держав)», а підставою припинення державної служби є «встановлення факту наявності у державного службовця громадянства (підданства) іноземної держави (іноземних держав) під час проходження державної служби».

Серед іншого, пропонуються зміни до Закону про Вищу раду правосуддя, за якими до Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя не може бути прийнята особа, яка має громадянство (підданство) іноземної держави (іноземних держав). Посадові особи Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя звільняються із служби у разі припинення громадянства України, наявності громадянства (підданства) іноземної держави (іноземних держав), виїзду за кордон на постійне проживання (*Судово-юридична газета (<https://www.sud.ua/uk/news/publication/296038-parlament-rassmotrit-zakonoproekt-ob-obyazatelnom-deklarirovanii-inostrannogo-grazhdanstva-kandidatami-na-gosudarstvennye-dolzhnosti>). – 2024. – 23.03*).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

22 березня 2024 року, Пленум Верховного Суду вирішив звернутися до Конституційного Суду України з поданням щодо конституційності ст. 114, абзаців 2 і 3 п. 2 розд. XV Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2148-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій».

Указані положення передбачають поетапне підвищення на п'ять років віку виходу на пенсію на пільгових умовах з урахуванням відповідного стажу роботи та на пенсію за вислугу років для осіб, які працюють на роботах з особливо шкідливими й особливо важкими та шкідливими і важкими умовами праці.

Як зазначив доповідач із цього питання – суддя Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді Альберт Єзеров, згідно

з положенням п. 2 розд. XV Закону № 1058-IV в редакції до внесення змін Законом № 2148-VIII в осіб, які належать до зазначених категорій працівників, виникли легітимні очікування щодо реалізації права виходу на пенсію. Однак положеннями Закону № 2148-VIII було змінено нормативне регулювання призначення пенсій таким особам.

Щодо цього Пленум ВС дійшов висновку, що зміна умов призначення пільгових пенсій особам, які належать до певної категорії працівників – осіб, залучених до робіт зі шкідливими та важкими умовами праці, з урахуванням наявності відповідного стажу роботи, призвела до нормативного регулювання призначення пенсій, яке суттєво вплинуло на очікування вказаних осіб, погіршило їхнє юридичне становище стосовно права на призначення пенсій, а саме – звузило це право. Грунтуючись на Рішенні КСУ від 23 січня 2020 року № 1-р/2020а, Пленум ВС висловив переконання, що вказані норми Закону № 1058-IV в редакції Закону № 2148-VIII суперечать ч. 1 ст. 8 Конституції України, тобто порушують принцип верховенства права, складником якого є юридична визначеність (*Верховний суд (<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1577206>). – 2024. – 22.03*).

Другий сенат Конституційного Суду України 20 березня на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розпочав розгляд справи про трудові гарантії для мобілізованих працівників за конституційною скаргою Юрія Прокопенка. Про це повідомляється на сайті КСУ.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Володимир Мойсик виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника. Зокрема, суддя зазначив, що громадянин звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України підпункт 17 пункту 1 розділу I Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин“ від 1 липня 2022 року № 2352-IX (далі – Закон),

яким унесено зміни до частини третьої статті 119 Кодексу законів про працю України (далі – Кодекс), а саме: слова „зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток“ замінено словами „зберігаються місце роботи і посада“.

Відповідно до частини третьої статті 119 Кодексу «за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб – підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей“».

На переконання автора клопотання, оспорюваний припис Закону є неконституційним, оскільки звужує зміст та обсяг існуючих прав на нарахування і виплату середнього заробітку працівникам, призваним на військову службу під час дії особливого періоду, через набрання чинності підпунктом 17 пункту 1 розділу I Закону.

Як убачається зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів, Юрій Прокопенко перебуває у трудових відносинах із Міністерством економіки України від 17 січня 2020 року і дотепер. Згідно з наказом Міністерства економіки України його увільнено від роботи з 1 березня 2022 року для виконання обов'язків, пов'язаних із призовом на військову службу до Збройних Сил України, із збереженням за ним місця роботи, займаної посади, середнього заробітку. Через зміни, що

їх унесено до частини третьої статті 119 Кодексу підпунктом 17 пункту 1 розділу I Закону, наказом Міністерства економіки України від 19 липня 2022 року йому припинили нараховувати та виплачувати середній заробіток.

Відтак Юрій Прокопенко звернувся із судовим позовом про стягнення за час невиконання середнього заробітку та скасування наказу Міністерства економіки України. Суди у задоволенні його позову відмовили.

Суддя-доповідач поінформував, що Конституційний Суд України розглядає низку справ стосовно того самого питання і під час їх розгляду судді одержують відповіді на запити від наукових установ, закладів вищої освіти, органів державної влади.

Після дослідження матеріалів справи на відкритій частині пленарного засідання Другий сенат перейшов до закритої частини пленарного засідання.

На відкритій частині пленарного засідання був присутній суб'єкт права на конституційну скаргу Юрій Прокопенко та постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України Максим Дирдін (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/sud-info/296139-konstitutsionnyy-sud-rassmatrivaet-delo-o-trudovykh-garantiyakh-dlya-mobilizovannykh-rabotnikov>)*). – 2024. – 20.03).

Конституційний Суд визнав неконституційним обмеження максимального розміру пенсій чорнобильцям. Відповідне рішення ухвалив Другий сенат суду 20 березня за конституційною скаргою громадянина Атаманчука Василя Івановича, інформує пресслужба КС.

У конституційній скарзі автор зазначав, що має статус учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС I категорії (є особою з інвалідністю II групи у зв'язку із захворюванням внаслідок Чорнобильської катастрофи).

Із 1993 року йому було призначено пенсію відповідно до частини першої статті 54 закону № 796–XII у редакції закону «Про внесення змін до статті 54 закону «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок

Чорнобильської катастрофи» від 17 червня 1993 року № 3285–XII у розмірі відшкодування фактичних збитків – 70 відсотків заробітку за роботу в зоні відчуження.

У зв'язку зі зміною законодавства щодо призначення, перерахування та виплати пенсій окремим категоріям громадян Атаманчук протягом 2016–2023 років неодноразово звертався до судів з адміністративними позовами до Головного управління Пенсійного фонду України в Івано-Франківській області щодо перерахування призначеної йому пенсії. Однак суди відмовили йому у задоволенні позовних вимог.

КС у своєму рішенні вказав, що стаття 67 закону № 796–XII у первинній редакції, яка була чинною на час призначення Атаманчуку пенсії, не містила приписів щодо обмеження її максимального розміру, натомість містила вимогу щорічного підвищення конкретних розмірів усіх доплат, пенсій і компенсацій відповідно до зміни індексу вартості життя й зростання мінімальної заробітної плати.

Суд звернув увагу, що таку вимогу містить і частина перша статті 67 закону № 796–XII у редакції закону України «Про внесення змін і доповнень до закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 6 червня 1996 року № 230/96-ВР, що є чинною на час розгляду цієї справи, а саме: конкретні розміри всіх доплат, пенсій і компенсацій підвищує Кабінет міністрів України відповідно до зміни індексу вартості життя і зростання мінімальної заробітної плати.

Із наведеного випливає, що, зберігши вимогу підвищення для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, розмірів усіх доплат, пенсій і компенсацій відповідно до зміни індексу вартості життя і зростання мінімальної заробітної плати, законодавець приписами статті 2 закону 3668–VI та першого речення частини третьої статті 67 закону № 796–XII обмежив максимальний розмір державної пенсії цих осіб десятьма прожитковими мінімумами, установленими для осіб, які втратили працездатність.

Крім того, КС зазначив, що аналіз пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ закону № 3668–VI свідчить про зупинення підвищення розміру пенсії для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Також КС дійшов висновку, що запроваджене обмеження максимального розміру пенсії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, призвело до порушення сутності конституційних гарантій щодо забезпечення соціального захисту цих осіб, що є порушенням зобов'язань держави, які випливають зі змісту статей 3, 16, 50 Конституції України в їх взаємозв'язку.

Конституційний Суд у рішенні вказав, що держава гарантувала пенсію учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілим від Чорнобильської катастрофи, хворим внаслідок Чорнобильської катастрофи на променево хворобу, віднесеним до категорії 1 осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, через погіршення стану здоров'я цих осіб, зокрема інвалідність, спричинену участю в роботах, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Потерпілі від Чорнобильської катастрофи, яких віднесено до категорії 1, протягом усього або частини свого життя залежать від соціального забезпечення, яке їм гарантувала держава.

Зважаючи на те, що пенсію Атаманчуку призначено відповідно до частини першої статті 54 закону № 796–XII у редакції, яка не допускала будь-якого обмеження максимального розміру пенсії, а приписом першого речення частини третьої статті 67 закону № 796–XII у редакції, чинній на час призначення пенсії, було гарантовано щорічне підвищення пенсії без обмеження її максимального розміру, суб'єкт права на конституційну скаргу мав усі підстави розраховувати на стабільність законодавства. Якраз відтоді в нього виникли правомірні сподівання, що право на встановлений йому рівень соціального захисту є гарантованим.

Унаслідок подальших дій законодавця цю гарантію скасовано: Атаманчука позбавлено права на отримання пенсії без обмеження

її максимального розміру, що становило втручання у право власності, та спричинило виникнення у суб'єкта права на конституційну скаргу відчуття краху правомірних сподівань.

«Ураховуючи наведене, Конституційний Суд вважає, що приписи статті 2 закону № 3668–VI у частині вимог щодо обмеження максимального розміру пенсії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що на них поширюється дія Закону № 796–XII, першого речення частини третьої статті 67 закону № 796–XII суперечать вимогам частин першої, другої статті 8, частини першої статті 41 Конституції України», – йдеться у резолютивній частині рішення.

Припис закону втратив чинність із дня ухвалення даного рішення.

Суддею-доповідачем у даній справі виступав Сергій Головатий (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3843065-ksu-viznav-nekonstitucijnim-obmezenna-maksimalnogo-rozmiru-pensij-cornobilcam.html>)). – 2024. – 21.03).

Другий сенат, 26 березня 2024 року, на пленарному засіданні ухвалив Рішення у справі за конституційною скаргою Євграфової Єлизавети Павлівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII зі змінами (далі – Закон № 1402).

Конституційний Суд України визнав неконституційним окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII зі змінами.

Суб'єкт права на конституційну скаргу твердила, що після набрання чинності Законом № 1402 з 30 вересня 2016 року продовжує здійснювати правосуддя у суді касаційної інстанції, успішно пройшла кваліфікаційне оцінювання та підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, однак отримує винагороду судді відповідно до

Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VI зі змінами (далі – Закон № 2453).

Єлизавета Євграфова наголошувала, що оспорюваним приписом Закону № 1402 „запроваджено дискримінаційний підхід щодо гарантій незалежності суддів вищих спеціалізованих судів, які до початку роботи Верховного Суду (у новому складі) здійснювали повноваження касаційної інстанції <...> що порушує принцип недопустимості дискримінації, принцип єдності статусу суддів, конституційні гарантії їх незалежності“, що суперечить частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 126 Конституції України.

Конституційний Суд України наголошує, що приписами статті 126 Конституції України для запобігання будь-якому впливу на суддів усім їм гарантовано ідентичний рівень конституційної захищеності та однакові гарантії їх незалежності й недоторканності, засадничі підходи до забезпечення таких гарантій, і на цьому мають бути засновані закони України, що визначають судоустрій, судочинство та статус суддів.

„Всі судді системи судоустрою України мають єдиний статус, який притаманний їм як особам, які виконують виняткову конституційну функцію – чинення правосуддя. Єдиний статус суддів означає однаковість юридичного становища суддів в усіх аспектах, передусім однаковість їх гарантій незалежності та недоторканності, прав і обов’язків, вимог, обмежень, заборон та відповідальності. Водночас забезпечення гарантій незалежності та недоторканності суддів має базуватися на принципі єдиного статусу суддів, який не допускає, зокрема, вибіркості у забезпеченні цих гарантій та зниження їх рівня певній категорії суддів, що не сприяє чиненню правосуддя неупередженими, об’єктивними, безсторонніми та незалежними судами, реалізації конституційного права на судовий захист“, – йдеться у Рішенні.

Конституційний Суд України констатував, що дотримання незалежності судової влади та кожного окремого судді, недопустимість будь-якого стороннього впливу на суддів є

обов’язком усіх органів державної влади, їх посадових осіб й інших осіб і за міжнародним правом.

Ураховуючи свої рішення, Конституційний Суд України підсумовує, що належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, зокрема й право на винагороду судді, та і інші конституційні гарантії їх незалежності та недоторканності поширено на всіх суддів і мають бути забезпечені державою на основі принципу єдиного статусу суддів без будь-якого зниження рівня таких гарантій.

У Рішенні Суд зазначив, що в міжнародному праві гарантовано належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, передусім забезпечення їм усім гідної і стабільної винагороди судді, яка є невіддільним складником статусу судді, що гарантує незалежність суддів; а також конституційні суди європейських країн належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів визнають однією з найважливіших гарантій незалежності суддів.

Конституційний Суд України виходить із того, що конституційна гарантія незалежності суддів – винагорода судді – є невіддільним складником єдиного статусу суддів.

Конституційний Суд України наголошує, що винагорода судді є складником його статусу; зі змісту частини другої статті 125 Конституції України випливає, що реорганізація, ліквідація або інше фактичне припинення діяльності суду не позбавляє статусу судді кожного з його суддів.

У Рішенні Суд наголошує на потребі додержання юридичної визначеності як вимоги верховенства права (правовладдя) у питаннях забезпечення фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів. Встановлення розміру винагороди судді законом про судоустрій означає не лише гарантованість її розміру на рівні спеціального закону, а й наявність одного такого закону, який чітко, системно та послідовно унормовує питання розміру винагороди судді відповідно до єдиного статусу суддів та гарантій незалежності й недоторканності суддів.

Конституційний Суд України зазначає, що оспорюваним приписом Закону № 1402

законодавець фактично визначив певну категорію суддів, а саме суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України, для яких до припинення діяльності цих судів усупереч конституційній гарантії матеріального забезпечення суддів як елемента їх незалежності та принципу єдиного статусу суддів вибірково встановив інший (менший) розмір винагороди судді, визначений Законом № 2453, порівняно з суддями, яким таку винагороду визначено Законом № 1402. Судді зазначених вищих спеціалізованих судів, які не були звільнені з посади чи повноваження яких не були припинені з підстав, визначених Конституцією України, є суддями системи судоустрою України, здійснюють судочинство, тому за своїм юридичним статусом не відрізняються від інших суддів, яким винагороду судді обраховують згідно з Законом № 1402. Тому оспорюваний припис Закону № 1402 звучує гарантії незалежності вказаної категорії суддів, що є впливом на цих суддів, а отже, створює загрозу як для їх незалежності, так і судової влади в цілому та суперечить приписам частин першої, другої статті 8, частини другої статті 19, частин першої, другої статті 126 Конституції України.

Також Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремих припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 не відповідає вимозі юридичної визначеності щодо унормування розміру винагороди судді законом про судоустрій, а отже, суперечить частині першій статті 8, частині другій статті 130 Конституції України.

Суддя-доповідач у цій справі – Віктор Городовенко (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-uhvalyv-rishennya-u-spravi-pro-yedynyy-status-suddiv-v-ukrayini>)*). – 2024. – 26.03).

27 березня 2024 року, Другий сенат Конституційного Суду України у відкритій частині пленарного засідання у формі

письмового провадження розглянув справу за конституційною скаргою Огородюка Павла Амбросійовича.

Як зазначив суддя-доповідач у справі Олег Первомайський, заявник звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) пункт 11, абзац перший пункту 17, абзац перший та підпункт 2 пункту 19 розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури“ від 19 вересня 2019 року № 113-IX в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури“ щодо окремих аспектів дії перехідних положень» від 15 червня 2021 року № 1554-IX (далі – Закон).

Відповідно до оспорюваних приписів Закону прокурори, які на день набрання чинності Законом займають посади у Генеральній прокуратурі України, регіональних прокуратурах, місцевих прокуратурах, військових прокуратурах, звільняються Генеральним прокурором, керівником регіональної (обласної) прокуратури з посади прокурора на підставі пункту 9 частини першої статті 51 Закону України „Про прокуратуру“ за умови „рішення кадрової комісії про неуспішне проходження атестації“.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Заявник проходив службу в органах прокуратури з 2007 року. Законом установлено, що прокурори, які на день набрання чинності Законом займають посади прокурорів у відповідних органах прокуратури, можуть бути переведені на посаду в органи прокуратури лише у разі успішного проходження ними атестації на підставі відповідної заяви (пункт 7 розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“).

На виконання вимог Закону Павло Огородюк подав заяву про переведення його на посаду

прокурора в обласній прокуратурі та про намір пройти атестацію.

Він успішно пройшов перші два етапи атестації, однак за наслідками третього етапу атестації відповідна кадрова комісія своїм рішенням констатувала, що заявник не відповідає вимогам професійної компетенції та доброчесності, а отже, є таким, що неуспішно пройшов атестацію.

Керуючись рішенням кадрової комісії, прокурор області наказом від 17 серпня 2020 року звільнив Павла Огородюка із займаної посади та з органів прокуратури області на підставі пункту 9 частини першої статті 51 Закону України „Про прокуратуру“.

Вважаючи наказ про звільнення протиправним та таким, що порушує його права, заявник звернувся до суду з адміністративним позовом до Офісу Генерального прокурора та обласної прокуратури, у якому просив, зокрема, визнати протиправними та скасувати рішення відповідної комісії про неуспішне проходження ним атестації та наказ прокурора області про звільнення його із займаної посади, поновити його на роботі та стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Суд першої інстанції позовні вимоги Павла Огородюка задовольнив, а суд апеляційної

інстанції – змінив попереднє рішення в частині мотивів задоволення позову. Верховний Суд скасував рішення попередніх інстанцій та ухвалив нову постанову, якою у задоволенні позовних вимог заявника відмовив.

У конституційній скарзі Павло Огородюк, зокрема, стверджує, що оспорювані приписи Закону суперечать юридичній визначеності, оскільки не є чіткими, передбачними та такими, що здатні захистити його від свавілля кадрової комісії.

Також суддя-доповідач поінформував, що на розгляді Конституційного Суду України перебуває низка конституційних скарг, в яких заявники оспорюють ті ж самі законодавчі приписи.

Дослідивши матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання, Другий сенат КСУ перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення.

На пленарному засіданні був присутній суб'єкт права на конституційну скаргу Павло Огородюк (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://csu.gov.ua/novyna/ksu-rozglyanuv-spravu-shchodo-zakonodavchogo-regulyuvannya-zviltrennya-prokuroriv-za>). – 2024. – 27.03*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Г. Могильний, Дзеркало тижня: Автоматизований розподіл справ у судах: чи все гаразд?

Аби суспільство не втратило віри у судову реформу (довіра до судів найнижча після партій), йому запропонували автоматизований розподіл справ між суддями. Це серйозна інновація. Але! У розвинених демократіях можуть розподіляти все вручну, бо у європейців є довіра до судів. А у нас навіть при таких нововведеннях виникають питання.

Охочі «вирішувати» справи в судах нікуди не поділися. Тут варто пригадати розслідування «Схем» про загадкову хворобу 29 суддів Окружного адмінсуду Києва, що залишила комп'ютеру для вибору лише одного

кандидата, або проаналізовані DEJURE схеми з поданням багатьох позовів чи маніпуляції зі спеціалізацією суддів.

І хоча останнім часом про такі скандали не пишуть, треба розуміти: що глибша та ефективніша судова реформа, то більше буде охочих використати білі плями у законодавстві щодо алгоритму розподілу справ.

А вони є.

«Справа Пашинського»

Одна з найгучніших справ останнього часу – обрання Вищим антикорупційним

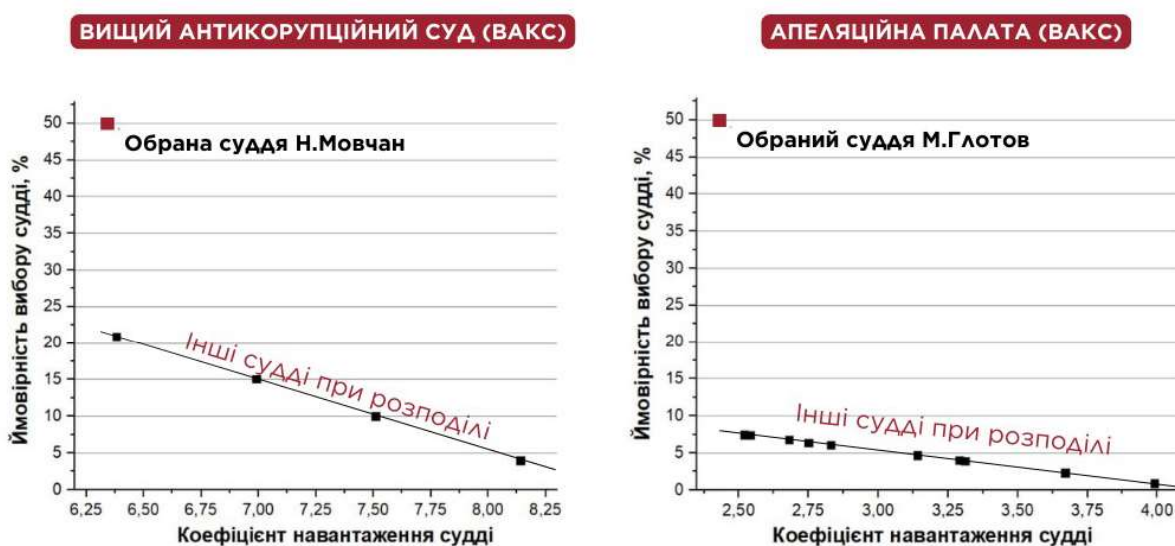
судом запобіжного заходу екснардепу Сергію Пашинському, якого підозрюють у незаконному заволодінні нафтопродуктами на майже мільярд гривень.

Пашинський був не першопроходцем у суді в цьому провадженні, тож вирішення питання із запобіжним заходом, за законом, передали обраному раніше складу й у Вищому антикорсуді, і в Апеляційній палаті.

Тож слід аналізувати, як відбувся первинний авторозподіл загалом по справі Пашинського

при обранні слідчої судді Наталії Мовчан ще 2022 року, а потім як в Апеляційній палаті Вищого антикорсуду обрали колегію із суддею-доповідачем Миколою Гловим при розгляді апеляції бізнес-партнера Пашинського Сергія Тищенка.

Нижче на рис. 1 наведено графіки, побудовані за відповідними протоколами, які відображають імовірність вибору суддів при авторозподілі залежно від їхнього коефіцієнта навантаження.

Залежність імовірності вибору судді від його коефіцієнту навантаження. "Справи Пашинського" у Вищому антикорупційному суді та Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду

В обох випадках імовірність випадкового вибору судді з найменшим навантаженням визначена за відмінним від інших суддів принципом і становить 50%. В обох випадках саме цього суддю і було обрано.

Коли підозрюваний – опозиціонер, справа завжди матиме політичних підтекст. І знайдуться очочі повірити в політичне переслідування.

От тільки ці графіки жодним чином не доводять наявності зловживань у справі Пашинського (!). Такий алгоритм зашито в автоматизованій системі документообігу, яку цей суд використовує для авторозподілу справ.

З моменту початку роботи Вищого антикорсуду та його Апеляційної палати завжди у судді з найменшим навантаженням

виставляється 50% ймовірності вибору. Тому просто за теорію ймовірності у такій кількості випадків при розгляді справ було обрано саме такого суддю, а збіг в обох інстанціях, як це відбулося в історії з Пашинським, буде у кожному четвертому випадку.

Чим це загрожує?

Апарат суду наперед знає, в якого саме судді при авторозподілі наступної справи буде виставлено ймовірність вибору 50%. І от коли це буде бажаний суддя, відповідальній особі Апарату неважко в потрібний момент скоординувати подання справи через Електронний суд чи занести в систему заздалегідь подані в паперовому вигляді

документи. І керівництво судів теж матиме таку спокусу – впливати.

Є і простіші варіанти. Наприклад, на суддю не розподіляються справи за 14 днів до відпустки, якщо її тривалість не менш як два тижні. Але Вищий антикорсуд установив, що ці дні враховуються при розрахунку коефіцієнта (пункт 3 розділу II Зasad використання автоматизованої системи документообігу). Як наслідок, перші кілька днів після відпустки у судді буде постійна ймовірність вибору у 50% при авторозподілі справ, поки він не наздожене колег за навантаженням. Цим може скористатися кожен, а в суді можуть навіть не знати про спроби маніпуляцій із боку заявників.

Однак «можливість зловживань» зовсім не означає «наявність зловживань».

Специфіка описаної схеми в тому, що при її реалізації відсутні сліди, бо втручання в роботу автоматизованої системи немає, а за результатами розподілу теоретично неможливо

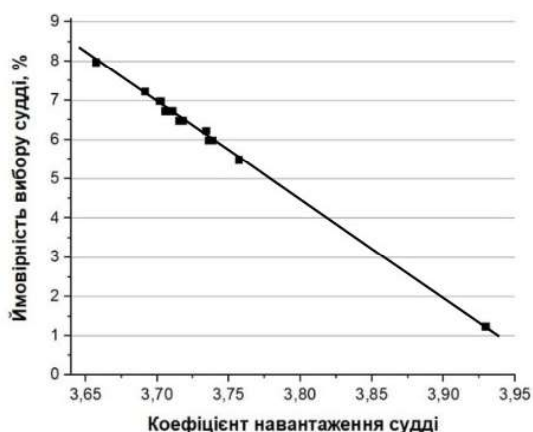
виявити, чи був злив інсайдерської інформації та штучний підбір судді або ж його не було, бо всі розподіли виглядають однаково підозріло.

Якщо, наприклад, Пашинський почне звинувачувати владу у підтасовках при виборі судді при розгляді його справи, він не зможе нічого довести, навіть якщо щось таке мало місце. Але і влада ніколи не зможе довести неправдивість звинувачень, тим самим для багатьох стаючи винною.

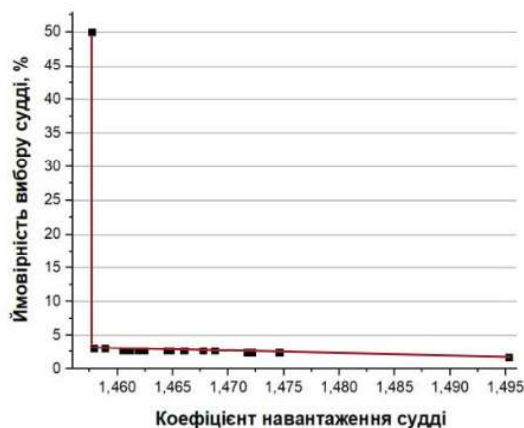
Ситуація виглядає ще цікавішою, якщо порівняти між собою різні суди.

А от на рис. 2 графіки побудовано за даними випадково обраних протоколів авторозподілу в скандально відомому Окружному адміністративному суді Києва за день (12 грудня 2022-го) до прийняття закону про його ліквідацію та протоколу в той самий день у Київському окружному адміністративному суді, якому поки що і передали виконання роботи за ОАСК.

ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД МІСТА КИЄВА

КИЇВСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

Для аналізу взяті за основу окремі протоколи Окружного адміністративного суду міста Києва та Київського окружного адміністративного суду за 12 грудня 2022 року, за один день до прийняття закону про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва.

Абсурд. Але на прикладі найбільш корумпованого суду можна продемонструвати, як має виглядати чесний алгоритм визначення ймовірностей.

У скандальному Окружному адміністративному суді міста Києва не було маніпуляцій на цій стадії. У цьому не було потреби – під кінець

його роботи вибір судді не впливав на можливість отримати будь-яке рішення на замовлення.

А в Київському окружному адміністративному суді, який у плані правосуддя не безнадійний, вибір судді багато на що впливає, тож там використовується такий же сумнівний алгоритм, як і у ВАКС.

Хоча Україна і унітарна за Конституцією держава, немає єдності в підходах в однакових судах у різних регіонах. Наприклад, із шести апеляційних господарських судів розподіл ймовірностей без аномалій у Північному (Київ) і Північно-західному (Рівне) на суддю з найменшим навантаженням виставляється ймовірність вибору 30%, а в інших чотирьох – 50%.

З семи працюючих апеляційних адміністративних судів нормальний розподіл у Другому (Харків) і Шостому (Київ), у Першому (Краматорськ) – автоматично 30% ймовірності на суддю з найменшим навантаженням, в інших чотирьох – 50%.

Чи є суттєвою можливість впливати на вибір суддів?

Лише на перший погляд може здаватися, що ймовірність 50% на окремого суддю – це не так і багато.

Наприклад, це дає можливість у разі збільшити ефективність схем, що були описані DEJURE. Якщо для підбору судді могли подавати однакові позови по 5–10 разів, то ту саму надійність за новою схемою забезпечує один, максимум два позови. І це вже не приверне уваги.

В апеляційних і Верховному суді підбирають потрібну колегію, а не окремого суддю, тож імовірність випадання когось із колегії з таким авторозподілом буде вже 55–65% залежно від кількості постійних колегій із відповідною спеціалізацією.

Ефективність впливу від роботи Громадської ради доброчесності можна відразу ділити на два, адже для впливових людей імовірність вибору когось із небажаних для них порядних суддів буде завжди вдвічі меншою. І що більшими є успіхи судової реформи, то більшу роль відіграватиме ця схема. В суді на кілька десятків доброчесних суддів може залишитися лише один непорядний, але буде можливість забезпечити 50% ймовірності вибору саме його.

Звідки взявся такий алгоритм?

Це найцікавіше: він таємничо народився десь усередині судової системи із білої плями

в законодавстві. На рівні закону не встановлено вимог до принципу визначення ймовірності обрання того чи іншого судді.

Діюче наразі затверджене Радою суддів Положення про автоматизовану систему документообігу суду просто встановлює, що «обрання судді за випадковим числом здійснюється відповідно до коефіцієнта навантаження судді на момент автоматизованого розподілу судової справи», – і жодних уточнень, як це випадкове число має визначатися.

Ну а далі, за відсутності будь-яких нормативно-правових актів, у централізовано розроблені під керівництвом Державної судової адміністрації програми взяли і заклали алгоритм, передбачивши можливість кожному суду в налаштуваннях встановлювати, яку ймовірність вибору судді з найменшим навантаженням вони бажають отримати.

Іноді збори окремих суддів затверджують у власних Засадах використання автоматизованої системи маніпулятивні норми на кшталт таких: «У полі «Ймовірність розподілу... на суддю з найменшим навантаженням» відсоток ймовірності розподілу справи на суддю з найбільшим інтервалом встановлено 50». Але здебільшого, як, наприклад, і у ВАКС, збори суддів жодних рішень із цього приводу не приймають, а суди просто користуються програмою з параметрами, налаштованими за невідомо якими підставами.

Однак описаний механізм має шанси в будь-який момент із нелегального перетворитися на узаконену схему.

Рада суддів України своїм рішенням схвалила проєкт Порядку роботи Підсистеми автоматизованого розподілу справ у складі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. «Для судді, який має найменше навантаження (коефіцієнт навантаження), діапазон ймовірності розраховується не менше, ніж 50% від суми значень діапазонів ймовірності всіх суддів, що приймають участь у автоматизованому розподілі», – йдеться у документі.

Як наслідок цього, по-перше, навіть якщо в окремому суді більшість становитимуть

добросесні судді, вони все одно на своїх зборах уже не зможуть встановити чесні правила авторозподілу, і завжди залишатиметься ефективна лазівка для маніпуляцій із вибором судді. По-друге, формулювання «не менше, ніж 50%» відкриває можливість безпечно закласти в алгоритм розподілу ще більшу ймовірність випадкового вибору окремого судді.

Підсолодити таку пігулку спроможне було хіба що врахування при розрахунку навантаження виключно днів, коли на конкретного суддю розподілялися справи, з позбавленням права зборів суддів це змінити. Не дуже справедливо в сенсі розподілу роботи між судьями, але це хоч трохи ускладнювало використання схеми для зловживань, бо після виходу судді з відпустки у нього на кілька днів не встановлювалася ймовірність вибору у 50%, як це було описано вище на прикладі діючого у ВАКС положення.

Далі схвалений Радою суддів проєкт через Державну судову адміністрацію був направлений до Вищої ради правосуддя, яка 25 січня 2022-го затвердила його як зміни в Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

А вже за місяць Вища рада правосуддя на прохання Верховного суду додатково внесла невеликі, але принципові зміни, встановивши, що при розрахунку навантаження враховується кількість робочих днів, відпрацьованих суддею у поточному році на момент автоматизованого розподілу судової справи, якщо інше не встановлено рішенням зборів суддів. Тобто, за замовчуванням, уже передбачено описаний вище найбільш зручний для використання і небезпечний для правосуддя механізм.

Проте після повномасштабного вторгнення введення в дію нового порядку авторозподілу справ відклали кілька разів рішенням голови Верховного суду. А потім новообрана Вища рада правосуддя 28 лютого 2023 року своїм рішенням відтермінувала на невизначений строк – «до внесення змін до цього Положення та доопрацювання програмного забезпечення автоматизованої системи документообігу суду».

Чи має сенс таке штучне завищення вибору окремого судді для забезпечення справедливого рівного навантаження суддів?

Зловживання з ймовірностями при авторозподілі справ можуть виправдовувати необхідністю забезпечити справедливість уже для самих суддів – це, начебто, потрібно для рівномірного розподілу між ними навантаження.

Проте, хоча парламент і не приймав законів математичної статистики, вони все одно діють. Рівномірне навантаження суддів може бути забезпечене і без зловживань, особливо якщо не зациклюватися на ідеї рівності жорстко протягом поточного календарного року.

У разі розподілу на суддів великої кількості справ навантаження поступово вирівнюватиметься. Навіть у судах, де кількість справ протягом року не дуже велика, достатньо брати в розрахунок показники за кілька останніх років.

А все інше зробить і так існуючий алгоритм, що відповідає за лінійну залежність на наведених вище графіках. Наприклад, у згаданій історії з Пашинським в Апеляційній палаті ВАКС навіть на лінійній ділянці графіка суддя при навантаженні у 1,6 разу меншому, має вже у 8,4 разу більшу ймовірність бути випадково обраним. Цей підхід ефективно зрівняє навантаження лідерів та аутсайдерів до кінця року, не створюючи при цьому зручних для зловживань схем.

Найкращий доказ цього можна отримати, просто порівнявши розкид навантажень у судах, де використовується різний підхід. Для прикладу візьмемо апеляційні адміністративні суди, бо там багато справ, і подивимося дані за один день 1 грудня 2023-го (під кінець року, але коли судді ще не почали йти у новорічні відпустки).

У Шостому апеляційному адмінсуді, де лінійний розподіл без аномалій, різниця між судьями з найменшим коефіцієнтом навантаження (3,5204) і найбільшим (3,5736) становить лише 1,5%. У П'ятому апеляційному адмінсуді, де суддя з найменшим навантаженням автоматично отримує ймовірність вибору у 50%, різниця між найменшим навантаженням

(43,8961) і найбільшим (44,2100) становить 0,7%.

Не потрібно проводити складних статистичних досліджень, щоб побачити очевидну річ: підхід «50% на суддю з найменшим навантаженням», що створює

значні ризики зловживань при розподілі справ, в аспекті впливу на рівномірність навантажень суддів фактично не відрізняється від чесного розподілу (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/avtomatizovanij-rozpodil-sprav-u-sudakh-chi-vse-harazd.html>). – 2024. – 27.03).

Д. Разумков, Українська правда: Множинне громадянство. Чергова «красива» ідея від президента, яка насправді ховає в собі багато небезпек

Наприкінці січня глава держави анонсував законопроект про запровадження в Україні множинного громадянства, зокрема, для представників української діаспори та лобістів інтересів України.

Звучить ніби гарно, але давайте розберемося детальніше, що ж криється за цією ініціативою, і чим вона небезпечна.

Проект визначений невідкладним і внесений в порядок денний найближчих засідань Парламенту. Згідно з документом, іноземний громадянин зможе отримати громадянство України лише написавши відповідну декларацію і за два роки вийти зі свого громадянства. Однак важко повірити, що хтось добровільно відмовиться від громадянства Німеччини, Італії, Франції чи будь-якої іншої країни ЄС на користь українського. До того ж, сама процедура виходу з іншого громадянства та перевірки чи дійсно це буде зроблено, не прописано. Немає жодних санкцій і наслідків, якщо цього не відбудеться.

Зате вони матимуть усі привілеї українських громадян, наприклад купівля української землі. Зараз закон про ринок землі дозволяє купувати її лише громадянам України. А якщо законопроект президента ухвалять, то нею зможе володіти будь-який іноземець, просто написавши заяву про набуття українського громадянства!

А ще на «нові» громадяни зможуть і не приїжджати в Україну, щоб, наприклад, не ставати на військовий облік. Тобто вони спокійно будуть жити за кордоном, платити там податки, при цьому володітимуть українською

землею і не будуть «обтяженими» такими обов'язками, як, зокрема, захист України. А ті, хто отримає подвійне громадянство в Україні і захоче скористатися можливістю виїхати за кордон, це зробити не зможе, як уже зазначив міністр закордонних справ Кулеба. Вони повинні будуть воювати, як всі військовозобов'язані наші співвітчизники.

Законопроект вже розкритикували правозахисники, які наголошують, що ініціатива загрожує українцям, що опинилися в окупації і яких росія примусово паспортизує. Законопроект передбачає втрату громадянства України особами, які добровільно набули громадянства країни-агресора, при цьому не прописує механізмів, які б визначали – добровільно чи примусово вони отримали паспорт рф! Особливо це може вдарити по кримськотатарському народу.

Ще один аспект, чому просувається ця ініціатива – збір голосів за чинну владу на майбутніх виборах.

Таким чином, згідно з президентським законопроектом, користуватися усіма привілеями подвійного громадянства будуть не українці, а іноземці.

Нагадаю, що це вже не перша спроба президента легалізувати множинне громадянство.

Минулого разу це було наприкінці 2021 року, напередодні повномасштабної війни. Тоді був зареєстрований пакет президентських законопроектів, їх навіть визначили невідкладними. Але вони так і залишилися лежати в стінах Парламенту без розгляду.

Тоді ми з командою «Розумної Політики» за лічені дні зібрали 99 підписів під конституційним поданням, аби КСУ дав тлумачення статті 4 Основного Закону, яка визначає: «В Україні існує єдине громадянство».

Я не впевнений, що Конституційний Суд готовий протистояти Офісу президента. За два роки він так і не виніс рішення щодо цього питання. Розуміючи, що навряд чи це станеться найближчим часом, ми зареєстрували два альтернативних законопроекти.

Що пропонує «Розумна Політика»?

У законопроекті N10425-1 пропонуємо доручити Кабміну розробити проект закону про внесення змін до Конституції України щодо уточнення визначення єдиного громадянства. У ньому ми також передбачаємо, що закон про множинне громадянство набирає чинності тільки після внесення відповідних змін до Конституції. А їх, нагадаю, не можна вносити під час дії воєнного стану.

В іншому законопроекті, N10425-2, ми передбачили запобіжники проти загроз, що випливають з президентського проекту про множинне громадянство:

– Паспорт громадянина України та інші документи, що його замінюють, пропонуємо видавати тільки на території України.

– Протягом 6 місяців з дня набуття громадянства України «новий» громадянин

України повинен стати на військовий облік, як і всі військовозобов'язані українці.

– Якщо іноземець, який отримає українське громадянство, не відмовиться від іноземного паспорта протягом двох років, це тягнучиме за собою припинення громадянства України.

– Набувати у власність землі сільськогосподарського призначення вони зможуть тільки через 3 роки з дня отримання громадянства України.

– Право бути обраним сільським, селищним чи міським головою, депутатом місцевої ради громадяни України, прийняті до громадянства у спрощеному порядку, зможуть реалізувати тільки через 5 років з дня набуття громадянства України.

– Доручаємо Кабінету Міністрів внести до Верховної Ради законопроект, який регулюватиме сплату військового збору особами, які крім громадянства України, мають громадянство іншої держави.

Навряд чи когось ще дивує любов нашої влади до простих рішень, оригінальних ініціатив і гарних лозунгів. Але гратися з такими питаннями, як громадянство України – небезпечно. Тому давайте вчасно включати здоровий глузд, щоб потім не опинитися у державі, схожій на росію (*Українська правда. Блоги* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/65fa88fdc8504/>). – 2024. – 20.03).

Р. Бабій, Судово-юридична газета: Мобілізація та система правосуддя: чи можна зберегти баланс

4196 – саме таку кількість правок подали народні депутати до законопроекту №10449 про мобілізацію. Близько 50 з них мого авторства і багато з них мають відношення до системи українського правосуддя.

Мова йде про бронювання працівників юридичних професій, які є важливими для системи правосуддя. Щоб було зрозуміло, порядок бронювання, конкретні умови, обставини, які роблять його можливим, мають встановлюватися Кабміном. В законопроекті лише зазначено, які категорії працівників бронюються та за якими квотами.

Навіщо під час війни бронювати окремих працівників, дотичних до судової системи?

Серед моїх пропозицій є, зокрема, можливість для бронювання адвокатів. Відповідно до Конституції, адвокатура є складовою частиною системи правосуддя, так само як і прокуратура. Засади їх діяльності регулюються розділом «Правосуддя». І якщо є бронювання для прокурорів, які підтримують обвинувачення, то симетричне становище має бути і у адвокатів, які здійснюють захист. На жаль, наразі маємо непоодинокі випадки, коли сторона обвинувачення через інструмент

вручення повісток від ТЦК лякає неугодних їй захисників, штучно усуваючи їх від судових процесів.

Також я пропоную законодавчо закріпити бронювання приватних виконавців. Знову ж таки, мова про правосуддя і про виконання судових рішень, яке є завершальною стадією судового провадження. Приватних виконавців не так вже і багато – трохи більше 300 осіб, з них до 200 чоловік військовозобов'язаних. У порівнянні з державними виконавцями цей інститут працює ефективніше. У стягувачів має бути альтернатива державним виконавцям. А внаслідок мобілізації 8 областей можуть взагалі опинитися без приватних виконавців.

Ще одна пропозиція – встановити вищу квоту бронювання для судових працівників, а саме для секретарів судових засідань та ІТ спеціалістів. Законопроект, як і для інших держслужбовців відповідної категорії, пропонує встановити квоту до 50 % від числа військовозобов'язаних. Моя пропозиція – ця квота має бути не менше 50 %.

Посади секретарів судових засідань – проблемна ділянка для судів. Охочих йти на таку мізерну зарплату небагато, а секретар судового засідання – обов'язковий учасник будь-якого судового процесу. Якщо при наявному кадровому голоді на посадах секретарів вилучати багато працівників, які залишаються там працювати, то ситуація з можливістю проводити судові засідання може стати критичною, в деяких судах – гарантовано.

Щодо ІТ спеціалістів – при нинішньому використанні комп'ютерної техніки, мережі Інтернет, системи електронного суду, відеоконференцій, реєстру судових рішень тощо вони є одними з ключових працівників для нормального функціонування суду. Їх, як правило, в судах, особливо місцевих, працює небагато, часто це одна людина. Зарплату на цій посаді важко назвати конкурентоспроможною. Якщо не встановити гарантії, що як мінімум половина ІТ-шників залишиться працювати і обслуговувати техніку, сервери, електронну систему суду, то їх відсутність може паралізувати роботу суду.

Якщо профільний комітет, а потім і Парламент підтримають ці позиції, це стане першим

кроком до фактичної реалізації бронювання. В подальшому Кабмін має розробити і ухвалити зрозумілі та справедливі правила бронювання для цих категорій правничих професій та тих професіоналів, які забезпечують діяльність системи правосуддя. Ми маємо збалансовано підходити як до виконання обов'язку громадян захищати країну, так і до обов'язку держави забезпечити роботу судової системи під час воєнного стану.

Чи потрібні санкції за неявку до ТЦК?

Серед правок, які розглядає оборонний комітет, є пропозиції застосовувати до військовозобов'язаних, які не з'являються на виклик ТЦК, тимчасові санкції: арешт грошей на банківських рахунках, позбавлення права керувати транспортними засобами та заборону виїзду за кордон. Реалізувати це пропонувалося через зміни до Кодексу адміністративного судочинства України.

Такі пропозиції отримали чимало критики – вони суперечать Конституції, не будуть працювати на практиці в такому вигляді, а негативний ефект від таких змін створить ще більше проблем і однозначно перевищить очікуваний Кабміном позитивний результат. Про проблемність пропозиції свідчить і те, що до цієї частини законопроекту подано більше 330 правок.

Попередньо опрацювавши їх, профільний комітет з питань нацбезпеки, оборони та розвідки запропонував змінений варіант тексту. Арешт рахунків як найбільш негативну і дискусійну санкцію пропонують виключити. Так само виключать санкцію заборони виїзду за кордон. Цілком логічно, бо чинного регулювання для заборони виїзду цілком вистачає, це обмеження і так працює. Навіщо додатково завантажувати ТЦК і суди цією роботою, яка за великим рахунком нічого не змінить – незрозуміло.

Попередня позиція оборонного комітету – залишити лише обмеження керування транспортними засобами. В цій частині також запропонували виключення: обмеження не накладаються, якщо водійське посвідчення забезпечує основне джерело засобів для

існування або ТЗ використовується особами з інвалідністю 1-ї чи 2-ї групи чи особами, які їх утримують.

Я, так само як і багато моїх колег, своїми правками пропонував прибрати ці зміни взагалі. Як мінімум тому, що перевагу потрібно надавати не каральному способу поповнення лав наших захисників. Ще одна, суто юридична причина – неправильно покладати застосування цих санкцій на адміністративні суди. Вони створені для захисту прав та інтересів громадян якраз від порушень державних органів, а не навпаки. Якщо вже дуже хочеться вводити санкції, для цього не треба руйнувати чи спотворювати засади судової системи, навіть якщо в якійсь юрисдикції більш якісно врегульований процес. Справи такого роду мають розглядатися саме по Кодексу про адмінправопорушення, і санкції логічно закріплювати тут, а не в Кодексі адмінсудочинства.

Це засадничі причини недоцільності запропонованих змін. А ще неважко змодельовати, як ці норми працюватимуть на практиці, скільки проблем вони створять:

- суттєве збільшення навантаження на суди;
- дуже короткі строки розгляду (за 15 днів суду потрібно належно повідомити особу,

яку ТЦК повідомити чи знайти не змогли, призначити засідання, і скоріше за все не одне, зібрати докази, вивчити їх та винести рішення);

-негайне виконання, незалежно від подання апеляції;

-незрозумілість як саме знімати ці обмеження (якщо особа виконає свій обов'язок, то щоб зняти обмеження, їй потрібно пройти ще той квест) тощо.

Нещодавно профільний комітет почав розгляд правок. Перше засідання в основному було присвячено змінам до КАСУ. Результат – мінімальною більшістю голосів (7 – за, 6 – утримались) проголосували не вносити зміни до КАСУ та не вводити (принаймні поки що) ці санкції взагалі. Це, звісно, не фінальний результат, бо комітет ще може змінити своє рішення (це важче, бо буде потрібно більше половини голосів від повного складу комітету) або ж підтримана комітетом правка про виключення змін до КАСУ може бути поставлена на підтвердження в парламентській залі і не набрати 226 голосів. Але я вважаю правильним саме таке рішення (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/blog/295721-mobilizatsiya-ta-sistema-pravosuddya-chi-mozhna-zberegiti-balans>)). – 2024. – 15.03).

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: Громадяни США, Японії та країн ЄС зможуть набути громадянство України в спрощеному порядку

Верховна Рада незабаром може розглянути поданий Президентом Володимиром Зеленським у січні 2024 року як невідкладний законопроект 10425 про множинне громадянство («про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України»).

Ним пропонується викласти Закон «Про громадянство України» в новій редакції, зокрема:

-визначається перелік держав, громадяни (піддані) яких матимуть право набувати громадянство України у спрощеному порядку. Спрощений порядок полягає у поданні

такими особами декларації про визнання себе громадянином України;

-встановлюються категорії осіб, які при набутті громадянства України подаватимуть декларацію про відмову від іноземного громадянства та визнання себе лише громадянином України;

передбачається, що до громадянства України не приймається особа:

1) яка засуджена в Україні за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави;

2) яка вчинила на території іншої держави діяння, визнане Кримінальним кодексом

України тяжким або особливо тяжким злочином;

3) яка створює загрозу національним інтересам, національній безпеці, охороні громадського порядку, суверенітету і територіальній цілісності України;

-переглядаються підстави для втрати громадянства України, зокрема передбачається, що однією з таких підстав є добровільне набуття громадянством України громадянства рф, або громадянства (підданства) іншої держави, яка не визначена як держава, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття тощо.

Хто зможе набутти громадянство в спрощеному порядку

Головною концептуальною новелою проекту є запровадження спрощеного порядку набуття громадянства України для окремих категорій іноземців, який полягає у поданні такими особами декларації про визнання себе громадянином України замість подання зобов'язання припинити іноземне громадянство.

Такий спрощений порядок надаватиметься, зокрема, іноземцям, які є громадянами держави, зазначеної у п. 7 ч. 1 ст. 1 цього Закону. Йдеться про більше ніж 40 держав, у тому числі держави-члени ЄС і G7. Зокрема, це Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр, Норвегія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словачія, Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція, Швейцарія, Японія.

Тобто, такі особи матимуть право подавати декларацію про визнання себе громадянином України та позбавлятимуться обов'язку повернути паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави, як це наразі передбачено нині.

Відповідно до проекту «декларація про визнання себе громадянином України – документ, у якому іноземець, який є громадянином (підданим) держави, громадяни

(піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку, при поданні заяви про набуття громадянства України, або його законний представник засвідчує, що в разі набуття громадянства України у правових відносинах з Україною особа визнає себе лише громадянином України».

«Новели проекту у своїй сукупності передбачають лібералізацію в Україні інституту подвійного/множинного громадянства», – зазначає Головне науково-експертне управління Верховної Ради.

Натомість, закладена у проекті ідея лібералізації інституту подвійного/множинного громадянства в Україні призведе до розширення кола осіб, які наділятимуться громадянськими правами, зокрема, виборчими правами.

«Варто враховувати, що такі особи можуть постійно проживати та бути інтегрованими у життя іноземної держави, але будуть користуватися політичними та громадянськими правами в Україні. В умовах України наявність в особи подвійного/множинного громадянства потенційно може створювати істотні проблеми у вирішенні питань щодо:

- проходження особами з подвійним/множинним громадянством військової служби;
- оподаткування;
- забезпечення дипломатичного захисту таких осіб;
- лояльності таких осіб по відношенню до держав їх громадянства;
- реалізації такими особами виборчого права;
- зниження обороноздатності держави, зокрема, шляхом ухилення осіб, що мають подвійне/множинне громадянство, від проходження військової служби та від кримінального чи іншого судочинства тощо.

Окремо варто зауважити, що в умовах правового режиму воєнного стану у зв'язку із повномасштабним вторгненням рф в Україну, глобалізацією та посиленням міграційних процесів, «гібридною війною» щодо України, ризиками незаконного втручання в електоральні процеси, надання іноземним громадянам, які одночасно мають громадянство України, виборчих прав може становити потенційну загрозу національній безпеці України.

Отже, втілення ідеї проєкту, на наш погляд, потребує переосмислення підходів до визначення обсягу прав громадян України, що матимуть одночасно громадянство іноземної держави», – зазначали у ГНЕУ.

Крім того, законопроєктом передбачається наділити Кабінет Міністрів повноваженнями затверджувати «порядок підготовки пропозицій щодо визначення держави, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку».

«Такий підхід не є достатньо зрозумілим, адже зміна переліку таких держав може відбутись лише шляхом внесення змін до цього Закону, але законодавча процедура визначається Регламентом Верховної Ради, а не актами Уряду. Варто також зважати на те, що спрощений порядок прийняття до громадянства, як правило, встановлюється для громадян конкретної держави на підставі двосторонніх міжнародних договорів, що є проявом принципу взаємності. Одностороннє закріплення спрощеного порядку набуття громадянства не є загальнопоширеною практикою у міжнародному праві», – зауважили у ГНЕУ.

Також згідно з пропонованою редакцією ст. 7 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» право на набуття громадянства України без засвідчення рівня володіння державною мовою, за умови подання зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою матимуть також «особи, які набувають громадянство України у спрощеному порядку».

Одночасно, для набуття громадянства України за територіальним походженням, знання основ Конституції України, історії України, володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови є обов'язковими умовам.

«Такий підхід ставить осіб, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням, у гірше становище ніж осіб, які є громадянами держав, що перелічуються у п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону в редакції проєкту», – додають у ГНЕУ.

Нові підходи до втрати громадянства

У той же час, проєктом встановлюються нові підходи до підстав для втрати громадянства України. «Так, однією із підстав втрати громадянства України є «добровільне набуття громадянином України громадянства держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом, або громадянства (підданства) іншої держави, яка не визначена як держава, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку...» (п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону).

За такого підходу створиться ситуація, коли іноземці, які набуватимуть громадянство України у спрощеному порядку, за вітчизняним законодавством матимуть право на законних підставах мати подвійне/множинне громадянство і користуватися всіма права і свободами громадянина України, в той час як громадяни України, які набуватимуть громадянство інших держав, що не включені до переліку держав, що міститься в п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону, підлягатимуть санкціям у вигляді втрати громадянства України.

Такі новели можуть розцінюватись як порушення принципу рівності громадян перед законом. Принагідно зазначимо, що наразі встановлений чинним законодавством інститут втрати громадянства України, викликає різні погляди з теоретичної точки зору та узгодженості з конституційними нормами, а також певні складнощі у правозастосуванні.

Так, відповідно до конституційних приписів та норм чинного Закону громадянин України не може бути позбавлений громадянства (ст. 25 Конституції України, п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону). Водночас Закон передбачає механізм припинення громадянства. Однією з підстав припинення громадянства є його втрата. В експертному середовищі є думка, що, хоча «втрата» і «позбавлення» є різними процедурами, вони ведуть до одного й того ж результату: особа, якої це стосується, надалі не вважається громадянином відповідної держави, і якщо в неї немає іншого громадянства, то стає апатридом. Як зазначається в Доповіді Генерального секретаря ООН «Права людини та довільне позбавлення громадянства»,

«різниця між втратою та позбавленням не завжди очевидна, оскільки, якщо в одних державах передбачено автоматичну втрату громадянства на певній підставі, інші можуть використовувати ті ж підстави для наділення державних органів повноваженнями щодо позбавлення особи громадянства ...» (п. 4 Доповіді). В умовах України викликає труднощі тлумачення юридичного змісту понять «позбавлення громадянства» та «втрата громадянства», які використовуються у вітчизняному законодавстві, та їх співвідношення між собою. З огляду на зазначене, видається, що законодавчі підходи до питання втрати громадянства України також потребують тлумачення та/або внесення змін до Конституції України, у тому числі стосовно додаткових підстав втрати громадянства України в контексті конституційної заборони позбавлення громадянства – вважають у ГНЕУ.

Також положенням п. 2 ч. 1 ст. 20 Закону в редакції проекту передбачено, що підставою для втрати громадянства України є «використання

повнолітнім громадянином України, який має громадянство (підданство) іноземної держави, на території України паспортного документа іноземця, наслідком якого є створення загроз національній безпеці та/або національним інтересам України».

При цьому згідно оновленої ч. 2 ст. 20 Закону положення п. 2 ч. 1 ст. 20 не застосовуються, якщо внаслідок цього громадянин України стане особою без громадянства. Зазначені новели, як вказали у ГНЕУ, потребують доопрацювання, адже громадянин України не може стати особою без громадянства у ситуації описаній у новому п. 2 ч. 1 ст. 20, оскільки у ній йдеться про громадян України, які мають громадянство іноземної держави і відповідно не можуть стати особами без громадянства у разі втрати громадянства України (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/296033-grazhdane-ssha-yaponii-i-stran-es-smogut-obresti-grazhdanstvo-ukrainy-v-uproschennom-poryadke-parlament-gotovitsya-odobrit-zakonoproekt>)). – 2024. – 19.03).

П. Вуєць, Главком: Медведчук і всі-всі-всі. Хто хоче повернути український паспорт

Жертви президентських указів з кількома паспортами масово побігли у суди

Після початку повномасштабної російської агресії президент Володимир Зеленський почав системно позбавляти українського громадянства одіозних осіб. Відбувалося це хвилями, президентські укази містили одразу по декілька прізвищ. Технічна підстава для таких радикальних рішень була одна – наявність у таких осіб громадянства інших країн. Хоча у січні цього року президент зареєстрував у Верховній Раді законопроект «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України», який передбачає множинне громадянство. Щоправда, «поза грою» в будь-якому разі лишаються громадяни країни-агресора, які наразі й переважають в списку тих, кому анулювали українські паспорти.

Життєвий шлях та стосунки з владою у тих, в кого забрали паспорт з тризубом, різний: навряд чи можна порівнювати «провину» Ігоря Коломойського, Віктора Медведчука, топчиновників епохи Януковича та ватаги контрабандистів. Дехто з цих осіб не погодився з втратою українського паспорта та намагається повернути його через суди. Серед них – і ті ексгромадяни, які давно втекли з України, і ті, хто досі в ній перебуває у туманному статусі.

Почав не Зеленський

Припинення українського громадянства відомих персон було започатковано ще за президентства Петра Порошенка. У квітні 2017 року він видав відповідний указ щодо екснардепа від Радикальної партії Ляшка Андрія Артеменка. Це відбулося невдовзі після того, як видання The New York Times опублікувало

статтю про те, що український депутат передав адміністрації тодішнього президента США Дональда Трампа план вирішення конфлікту на Донбасі, який передбачає виведення російських військ з Донбасу, зняття санкцій з Росії та проведення референдуму щодо передачі Криму в оренду Росії.

В Україні такий вчинок, м'яко кажучи, не підтримали, зокрема, колеги-депутати Артеменка, а Генпрокуратура почала розслідування за ознаками державної зради. У Артеменка швидко знайшли канадський паспорт, про існування якого він сам повідомив під час допиту. Щоправда, депутат зауважив, що анулював його, як тільки обрався до парламенту, але канадське громадянство продовжувало діяти. Це стало підставою для Петра Порошенка видати указ про припинення українського громадянства Артеменка та ще п'яти осіб, серед яких – экс-заступник міністра економіки Саша Боровик.

Такий крок одразу викликав критику серед правозахисників: вони посилалися на статтю 25 Конституції, яка чітко визначає, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. З іншого боку, закон про громадянство називає підставою для його втрати набуття громадянства іншої країни. Цю колізію мав би розтлумачити Конституційний суд, але його позиції, як і щодо інших важливих питань, просто нема. Тож юристи Порошенка тоді вирішили це різночитання на власний розсуд. Акцент був зроблений на тому, що в президентському указі йшлося не про позбавлення, яке заборонене Конституцією, а лише про припинення громадянства (яке гіпотетично колись можна відновити). За такою ж схемою згодом було припинене й українське громадянство Михайла Саакашвілі. Його звинуватили в тому, що при отриманні українського паспорта він приховав інформацію про свої судимості у Грузії.

Цікаво, що одним з перших указів новообраний президент Володимир Зеленський Саакашвілі громадянство повернув. Також він надав українське громадянство російському опозиціонеру Олександрову Невзорову та низці осіб, які брали участь у захисті територіальної

цілісності, суверенітету та незалежності України.

Більш того, Зеленський запевнив, що відтепер з його боку не буде штучного гальмування чи затягування цього процесу, як в часи попередника. І заявив, що взагалі готовий надати громадянство «всім українцям на планеті».

Але водночас після початку широкомасштабного вторгнення Зеленський, керуючись логікою воєнного часу, почав не тільки видавати громадянство, а й відбирати його. Причому український паспорт анулювали переважно не тим, кому він був подарований, а особам, які жили в Україні з часів її незалежності. «Перші ластівки» пролетіли ще у квітні 2021 року: глава держави позбавив громадянства бізнесменів Вадима Альперіна, Араїка Амірханяна та Олександра Єрмічука. Це відбулося після засідання РНБО, де було запроваджено персональні санкції щодо осіб, які очолюють так звану топ-десятку українських контрабандистів. Альперіна особисто Зеленський називав «хрещеним батьком контрабанди в Україні». Формальною підставою для втрати Альперіним українського громадянства було паралельне громадянство Ізраїлю, Амірханяном – громадянство Вірменії, а Єрмічука – Румунії.

Питання втрати громадянства вирішує Комісія при президентові України з питань громадянства. Подання до цієї комісії можуть внести державні та правоохоронні органи, які виявили підстави для втрати громадянства (наприклад, наявність чинного паспорта іноземної країни).

За підсумками засідання комісія ухвалює рішення внести на розгляд президента пропозицію про задоволення подання про втрату громадянства України. Голова Комісії направляє цю пропозицію президенту разом із проєктом указу. Указ президента можна оскаржити лише у Верховному Суді.

Вже після початку великої війни у липні 2022-го Зеленський видав указ, яким припинив громадянство низки знакових осіб: серед них опинилися колишній голова Дніпропетровської обласної адміністрації Ігор Коломойський та

його екзаступник Геннадій Корбан. Зараз Коломойський перебуває в СІЗО СБУ за звинуваченнями у фінансових махінаціях у Приватбанку до його націоналізації. Питання до олігарха є й у ФБР.

Разом з Корбаном та Коломойським у списку позбавлених паспорта з'явилися два нардепи – Вадим Рабінович з забороненої прокремлівської ОПЗЖ та Ігор Васильковський зі «Слуги народу». У Рабіновича прогнозовано знайшлося громадянство Ізраїлю, куди колись палкий «голуб миру» втік ще перед вторгненням, а історію з одним з найбільших прогульників Васильковським та його болгарським паспортом не дуже зрозуміли навіть його колишні соратники з монобільшості.

Укази про втрату громадянства не публікуються у відкритому доступі через наявність персональної інформації, і це ще більше додає процесу утаємниченості. Наприклад, указ «імені Коломойського-Корбана» вперше був оприлюднений... на «фейсбуці» нардепом від «Батьківщини» Сергієм Власенком.

За пару місяців – у вересні 2022-го – президент позбавив громадянства ще чотирьох контрабандистів з вищезгаданого списку РНБО, які мали російські і румунські документи. А у грудні того ж року аналогічна процедура була застосована до 13 служителів УПЦ МП, серед яких – митрополит Тульчинський і Брацлавський, якого підозрюють у держзradі та який має російський паспорт.

У січні 2023-го Зеленський взявся вже за «велику рибу» та відверту агентуру Кремля. Він сам повідомив, що позбавив громадянства кількох нардепів від ОПЗЖ – путінського кума Віктора Медведчука, його найближчого соратника Тараса Козака та ексгенпрокурора Рената Кузьміна. До цієї «медведчуківської» компанії додався ще й довгожитель Верховної Ради сімох скликань позафракційний Андрій Деркач, якого за даними СБУ, давно було завербовано російськими спецслужбами для безпосередньої участі в захопленні Росією України. Весь цей квартет був обвинувачений у державній зradі. «Якщо народні обранці обирають службу не народу України, а вбивцям, які прийшли в Україну, то й наші дії

будуть відповідними. І це не останні подібні рішення», – пообіцяв Зеленський, побажавши тим, хто має російське громадянство, жити в їхній улюбленій країні.

4 лютого 2023 року Зеленський у своєму відеозверненні розповів, що підписав відповідні документи «для захисту та очищення нашої держави від тих, хто на боці агресора». Президент сказав, що керувався поданням Служби безпеки стосовно наявності у певних осіб російського громадянства. Прізвищ президент не озвучив, але, за даними джерел у правоохоронних органах, черговими громадянами, у яких відібрали громадянство України, стали представники сумнозвісної команди Януковича: ексміністр освіти Дмитро Табачник, ексміністр внутрішніх справ Віталій Захарченко, колишній голова Адміністрації президента Андрій Ключев, ексголова СБУ Олександр Якименко та ексміністр доходів та зборів Олександр Клименко.

Звісно, не всі з тих, кого голова держави вже встиг позбавити громадянства, так вже бажають його повернути. Багато хто вже давно махнув рукою на Україну та осів в нових краях. Але вистачає й тих, хто навіть з-за кордону судиться з президентом за право відновити український паспорт.

Тяганина за паспорт

Оголошений президентом «головним контрабандистом» Вадим Альперін оскаржив указ президента в частині втрати ним громадянства ще у 2021 році. Але безуспішно. Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду дійшов висновку: оскаржуваний указ було видано на основі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Також суд урахував рішення ЄСПЛ у справі «Рамадан проти Мальти», у якому йдеться про те, що припинення державою громадянства особи із підстав, визначених законом, внаслідок набуття громадянства іншої держави у цій справі не є порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Втім, невдача Альперіна не зупинила інших незгодних «українських патріотів».

Віктор Медведчук, який так чекав в Україні російські війська, залишив її у вересні 2022 року, коли його як дуже цінного путінського кадра обміняли на 200 полонених українських захисників. Після позбавлення громадянства Медведчук за місяць звернувся до Верховного Суду щодо визнання положень президентського указу безпідставними. На думку представників позивача, указ президента є «незаконним, безпідставним, свавільним, прийнятим з порушенням норм Конституції України, Закону України «Про громадянство України» і таким, що грубо порушує права, свободи й законні інтереси позивача. 23 лютого 2023 року суд відкрив провадження у цій справі, а 17 жовтня 2023 року СБУ подала заяву про закриття провадження.

Служба безпеки стверджувала, що справжньою метою позову Медведчука є не повернення йому громадянства України, яку він називав «Антиросією», а «висловлення ним протесту проти існуючого в Україні демократичного політичного режиму і створення передумов для вирішення інших правових питань». У січні цього року суд відмовив СБУ у задоволенні заяви про закриття провадження.

Окрім громадянства, через Верховний суд Медведчук намагається повернути собі депутатський мандат та заодно позбутися економічних санкцій, введених РНБО ще у 2021 році. Позов стосовно повернення депутатського мандата захист Медведчука подав у лютому 2023 року, але зараз він на паузі до рішення по справі щодо громадянства.

Колега Медведчука по «паспортному» нещастю Андрій Деркач також вимагає визнати недійсним та скасувати указ президента. На цьому етапі суд на прохання позивача дозволив залучити до участі у справі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору – Державну міграційну службу, Комісію при президентові України з питань громадянства, Службу безпеки.

З «птахів Януковича» судиться за повернення громадянства Андрій Клюєв, відповідний позов до Верховного Суду він подав у серпні 2023-го. Клюєв через свого адвоката доводив:

президентський указ треба скасувати, оскільки порушено статтю 7 Європейської конвенції про громадянство та статтю 8 Конвенції про скорочення без громадянства. Також позивач клявся, що не звертався до російських органів влади із заявою про отримання громадянства, та підкріпив слова листом-відповіддю від управління з питань міграції МВС РФ на запит російського адвоката. Клюєв просив суд не брати до уваги скріншоти та витяги з російських сайтів «Егрн-Документ» і АС «Российский паспорт», надані СБУ як докази отримання ним паспорта громадянина Росії. Мовляв, ця інформація є сумнівною. Втім 5 лютого цього року Верховний Суд повністю відмовив Клюєву в оскарженні президентського указу. Рішення поки не вступило у силу, бо позивач має час на апеляцію.

Разом з політиками скаржиться на президентську несправедливість митрополит Чернівецький і Буковинський Мелетій (Єгоренко Валентин Володимирович), який опинився в списку 13 служителів УПЦ МП з російськими паспортами. На останньому засіданні у грудні минулого року суд дозволив відповідачу – представнику президента залучити до участі у справі Службу безпеки як третю особу, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.

Окрема історія – епопея зі звільненням та поновленням на посаді скандального судді Верховного Суду Богдана Львова. У вересні 2022 року журналісти програми «Схеми» виявили, що Богдан Львов має громадянство Росії. Пізніше СБУ підтвердила цей факт. Питання позбавлення українського громадянства Львова не стояло, але після цього було запущено процес його звільнення. Водночас Львов усе заперечує: він запевняє, що СБУ не підтвердила і не спростувала інформації про наявність у нього російського паспорта. 10 січня 2024 року Київський окружний адміністративний суд поновив Богдана Львова на посаді судді Верховного Суду і постановив виплатити йому заробітну плату «за час вимушеного прогулу». Це рішення в силу не вступило, а Шостий апеляційний адміністративний суд 12 лютого

відкрив провадження за скаргою Верховного Суду, який не погоджується з рішенням щодо поновлення Богдана Львова на посаді судді.

Колись «запеклі соратники» Геннадій Корбан та Ігор Коломойський, стосунки між якими давно суттєво охололи, також судяться з державою – кожен окремо. Корбан подав позов до Верховного Суду в листопаді минулого року. На думку позивача, указ Зеленського суперечить нормам статті 25 Конституції, яка забороняє позбавлення громадянина. Сторона Корбана стверджує, що застосування статті 19 Закону України «Про громадянство України» (щодо того, що добровільне набуття громадянством України громадянства іншої держави є підставою для втрати громадянства) «є лише спробою обійти конституційну заборону позбавлення громадянства шляхом підміни понять... відсутність волі позивача припинити українське громадянство та припинення громадянства позивача через нібито законодавчо передбачену процедуру втрати є фактичним позбавленням позивача громадянства України, що суперечить Конституції України». Разом з тим, позивач наголошує, що положення Конституції та закону про громадянство не містять заборони мати множинне громадянство. Суд задовольнив клопотання Корбана щодо витребування в Офісу президента копії відповідного указу та низку документів, серед яких копія листа СБУ від 1 липня 2022 року стосовно добровільного набуття Корбаном ізраїльського громадянства.

Але найбільш публічним є судовий процес щодо втрати громадянства Ігорем Коломойським. Ця тяжба триває паралельно з іншим гучним процесом: дніпровському олігарху вручено три підозри, які стосуються незаконних схем виведення коштів з Приватбанку. Коломойського вже пів року тримають в СІЗО, а судові засідання широко висвітлюються ЗМІ, що входять до медіаімперії обвинувачуваного. Коломойський ніколи не приховував, що окрім громадянства України, має також громадянства Ізраїлю та Кіпру. Більш того – вихвалявся цим, стверджуючи, що українська Конституція забороняє мати подвійне, а не потрійне громадянство.

Утім, зараз юристи олігарха керуються не такими знущальними аргументами. Вони вказують, що права їхнього клієнта порушила, зокрема, утаємничена процедура видачі президентських указів, а розгляд справи умисно затягується відповідачем.

У листопаді 2023 року Коломойський подав позовну заяву до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо скасування указу в частині втрати ним громадянства. Позов був розглянутий спочатку на етапі прийняття провадження Верховним Судом та його постановили залишити. Згодом стороною Коломойського була подана заява вже із виправленими недоліками – додані дані та інформація стосовно строків, коли він дізнався про існування указу президента. Адвокати акцентують на тому, що ніхто цього указу їхньому клієнту не надсилав, належним чином відповідно до передбаченого законом порядку не повідомляв і фактично Коломойський про втрату свого громадянства почув у ЗМІ.

«Коломойський дізнався про цей указ безпосередньо 15 вересня 2023 року, коли йому вручали клопотання про зміну запобіжного заходу у кримінальному провадженні, – стверджує адвокатка Христина Ямельська, яка займається справою щодо громадянства мільярдера. – Через те, що у нас дається строк пів року на оскарження рішень органів влади, то в рамках цього терміну він подав позовну заяву, оскільки категорично не погоджувався з існуванням такого указу в принципі. Щоб з'ясувати причини втрати громадянства, були направлені уточнюючі адвокатські запити. Нам відповіли що правовою підставою є пункт 1 частини 1 статті 19 закону «Про громадянство України», який передбачає, що з огляду на добровільне набуття громадянином громадянства іншої країни, а у даному випадку це громадянство держави Ізраїль, він втрачає українське громадянство. Не було жодного волевиявлення щодо цього самого пана Коломойського, який тут проживає, має великий бізнес, володіє рухомим та нерухомим майном, підтримує благодійні, громадські проекти та має інші доволі стійкі зв'язки з Україною. Звісно, втрата громадянства впливає

на його правовий статус – наприклад, право обирати та бути обраним на виборах. Тобто це є суттєве звуження та обмеження політичних та громадянських прав».

Основна підстава, на якій будується захист, – закон не має зворотної сили. Коломойський набув громадянство Ізраїлю, користуючись своїм єврейським походженням, у 1995 році. А Конституція України у цій редакції (де передбачено єдине громадянство) набула чинності лише в 1996 році. До того ж, на думку юристів, у законодавстві немає прямої заборони на подвійне чи множинне громадянство: там лише закріплений принцип єдиного громадянства, але немає встановленої відповідальності за його порушення.

Представники президента, отримавши позовні вимоги Коломойського, надали суду відзив на позовну заяву та клопотання про залишення позовної заяви без розгляду. Вони вказують, що Коломойський пропустив строк у пів року на оскарження указу, проте захист напірає на те, що їхній підопічний не був ознайомлений з указом належним чином, хоча той гуляв на просторах Інтернету.

«Стосовно указів президента є передбачений законом порядок про оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності, – каже Ямельська. – Що стосується безпосередньо позбавлення громадянства України, людину мають повідомити листом і до листа додати сам указ. Вона має підписатися за отримання, потім у неї мають вилучити паспорт і видати довідку про втрачене громадянство. Однак до сьогодні паспорт громадянина України у Ігоря Валерійовича не був вилучений і він ним користується. Крім того, в інших судах, де розглядається кримінальне провадження щодо пана Коломойського, слідчі судді регулярно називають його громадянином України. Це відображено у відповідних ухвалах в рамках кримінальних проваджень».

Вони (сторона президента – «Главком») хочуть взагалі не допустити розгляду цього позову. Вони не можуть навіть надати докази того, що взагалі відправляли Коломойському цей указ. Згідно з законом, там має бути чек, квитанція з адресою, датою, часом, видом операції, її вартістю. Однак вже кілька засідань нам кажуть, що нададуть ці докази на наступному засіданні і через це у нас відбуваються перерви по місяцю-два. І на наступне засідання ніхто знову не приносить жодних доказів, жодних чеків, і довести факт того, що указ дійсно був направлений, не можуть».

Є ще одна цікава деталь, яку адвокати Коломойського пробують використати на його користь: з березня 2014-го до березня 2015-го він був головою Дніпропетровської державної адміністрації. Але відповідно до закону «Про місцеві державні адміністрації» таку посаду міг займати лише громадянин України, хоча у Коломойського вже було на той момент було громадянство Ізраїлю, набуто у 1995 році. Проте у 2014-му, на відміну від сьогодні, цей факт нікого не бентежив.

Дивним в історіях з припиненням громадянства є те, що на тлі таких заходів стосовно одних відверто проросійських експедитатів не чути про подібні кроки щодо інших – на кшталт гауляйтерів Володимира Сальдо та Євгена Балицького, які вже засуджені в Україні за цілі букети злочинів. Вони не тільки не приховують своїх російських паспортів, але й займаються примусовою їхньою роздачею на окупованих територіях. Але наразі темп позбавлення неблагонадійних громадян паспортів дещо спав. Або ж про нові укази Банкова просто не повідомляє (*Главком* (<https://glavcom.ua/publications/medvedchuk-i-vsi-vsi-vsi-khto-khoche-povernuti-ukrajinskij-pasport-989454.html>). – 2024. – 8.03).

О. Заболотна, Д. Бевзюк, LV.ua: Множинне громадянство: необхідність чи невиправдані ризики?

Широкомасштабне вторгнення створило небачені демографічні проблеми для України. За даними Інституту демографії й соціальних досліджень, станом на листопад 2023 року майже 9 мільйонів українців перебувають за межами країни. Скільки з них повернуться на Батьківщину – невідомо. Принаймні частково розв'язати проблеми ризиків неповернення емігрантів, виклики повосенної відбудови та загального скорочення кількості населення влада сподівається, дозволивши громадянам України мати декілька паспортів.

Поданий на День Соборності президентський законопроект – уже третя спроба запровадити множинне громадянство. Попередні рази йшлося радше про піар, аніж про реальний намір запровадити комплексну політику. Чим відрізняється ця спроба? Які проблеми здатен вирішити законопроект, а які – може створити? Та чи має така ініціатива альтернативи?

Паспорт громадянина України: привілей чи даність?

Перший закон про громадянство незалежної України ухвалили в 1991 році. Він встановив кілька важливих принципів: єдиного громадянства, запобігання явищу безгромадянства і визначив права на громадянство людей, які повертаються до України.

Згодом положення про єдине громадянство також закріпили в Конституції 1996 року. Це свідчило як про незацікавленість у прибутті численних трудових мігрантів, так і в поверненні власних громадян. Додатковим фактором були побоювання запроваджувати політику множинного громадянства у прикордонних областях, надто після Кримської політичної кризи на початку 90-х, коли росія намагалася встановити контроль над півостровом.

Відтак право мати український паспорт залишалося ексклюзивним – без натяків на лібералізацію. Наприклад, Ольга Сімонова – вже покійна військовослужбовиця ЗСУ, яка зреклася російського паспорта – намагалася

отримати українське громадянство протягом двох років.

Винятками із правила ексклюзивності стала так звана експрес-видача громадянства після 2014 року. Низка діаспорян та іноземців (наприклад, Наталія Яресько, Олександр Квіташвілі, Айварас Абромавичус) отримали українські паспорти від тодішнього Президента просто в залі Верховної Ради – перед призначенням на міністерські посади.

Паспорт громадянина України оперативно отримав і колишній президент Грузії Міхеїл Саакашвілі – як особа, чие прийняття до громадянства становить державний інтерес. Однак за два роки він втратив громадянство так само швидко, як і набув його, ставши апатридом, тобто особою без громадянства. Офіційною причиною стало те, що під час подання заяви на українське громадянство Саакашвілі не вказав наявність кримінальних проваджень проти нього в Грузії. А неофіційною – політична боротьба. Усі ці події не сприяли продуктивній дискусії про інститут множинного громадянства, однак підкреслили гостру потребу реформувати консервативну міграційну політику.

Громадян України має бути більше. Але як?

Чинний закон про громадянство, ухвалений у 2001 році, визначає, що отримати український паспорт можна зокрема за правом народження, територіальним походженням та через президентський указ.

Якщо поглянути на статистику набуття українського громадянства після Революції Гідності, то видно різке його зростання за народженням, починаючи з 2016 року. З чим це пов'язано? Після запровадження безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом український паспорт став привабливим для юних мешканців тимчасово окупованих територій. А щоб отримати його, вони повинні підтвердити належність до громадянства України принаймні одного з батьків.

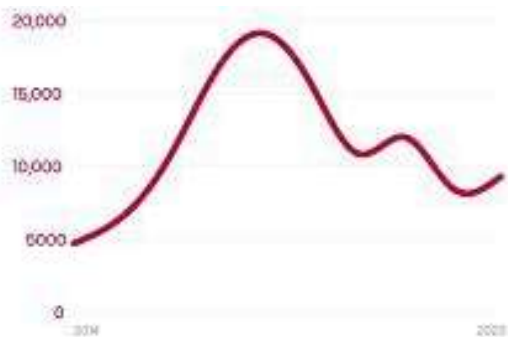

Підстави набуття громадянства України

Кількість осіб

За народженням
(ст. 7)

Всього: 113 512

За територіальним
походженням (ч. 1, 2, 3, ст. 8)

Всього: 42 688

Загалом за останні 10 років громадянства України набули менш як 200 тисяч людей, то в середньому – до 20 тисяч щороку. Це вкрай небагато, зважаючи на масштаби демографічних викликів, що поставали перед державою навіть до широкомасштабного вторгнення росії.

Лібералізувати загальні підходи до набуття громадянства Володимир Зеленський вперше спробував у 2019 році, ініціювавши проєкт закону про множинне громадянство. Документ наразився на критику, й в кінці 2021 року Президент подав новий законопроект, що

стосувався порядку набуття та припинення громадянства України. Згідно з ним, добровільне набуття іноземного громадянства більше не було б підставою втратити українське. Тобто громадянин України міг би мати два паспорти.

Крім того, проєкт закону 2021 року пропонував дозволити іноземцям зберегти перше громадянство, але на момент здобуття українського задекларувати, що у відносинах з Україною вони визнають себе виключно громадянами України. Також документ пропонував зобов'язати декларувати множинне

громадянство та обмежувати тих, хто його має, у політичних правах (зокрема у можливості працювати на державній службі, вступати до політичних партій і мати допуск до державної таємниці).

Варто зауважити, що ці законопроекти не узгоджувалися один з одним. Адже легалізація подвійного громадянства суперечить обмеженню правового зв'язку громадянина з державою і скороченню простору для його участі в політичному житті. Втім, до розгляду цих питань народні депутати так і не дійшли, бо за кілька місяців почалося широкомасштабне вторгнення рф.

Множинне громадянство – третя спроба

За два роки після широкомасштабного вторгнення питання про множинне громадянство для українців постає з новою гостротою. Новий законопроект потрібен не тільки для того, щоб розв'язати проблему застарілої міграційної політики. Він має також сприяти збереженню правового зв'язку з українськими біженцями, розбудові каналів зв'язку з діаспорою й залученню іноземців до післявоєнної відбудови України.

На тлі нещодавно указу про “історично населені українцями території рф” схоже на те, що законопроект про громадянство покликаний також інституціоналізувати взаємодію з українськими діаспорами по світу. При цьому законопроект також має врахувати загрози з боку росії. Що він для цього пропонує? Ключове – громадянам 33 держав можуть отримати український паспорт у спрощеному порядку.

У так званому “спрощеному” списку – Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр, Норвегія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція, Швейцарія та Японія. Їхні громадяни мають лише подати декларацію про визнання себе громадянином України й не муситимуть відмовлятися від першого громадянства. Водночас у правових

відносинах з Україною вони визнаватимуть себе тільки громадяни України.

Українські ж громадян, які мешкають у країнах зі “спрощеного” переліку й набули їхнього громадянства, можуть не втрачати український паспорт. Це дозволяє біженцям не втрачати правовий зв'язок зі своєю державою – голосувати на виборах, займатись державною службою, користуватися соціальною інфраструктурою.

Очікується, що серед українських громад буде чимало охочих отримати українські паспорти за спрощеною процедурою. Ці люди зможуть брати участь в українському політичному житті, їм буде простіше вести бізнес, а на додачу іноземців українського походження визнають невіддільною частиною нації, чого діаспорам якраз і бракувало. Для України це означає, що десятки тисяч її освічених громадян із західною експертизою зможуть працювати задля добробуту держави та пришвидшення темпу реформ.

Верховна Рада зареєструвала президентський законопроект про множинне громадянство

Не менш вагомим аспектом є і привабливість запропонованих механізмів для трудових мігрантів, які зможуть отримати українське громадянство без втрати власного і в деяких випадках – за полегшеною процедурою.

Лібералізація міграційної політики є основним інтересом України повоєнної доби, адже держава пережила один з найбільш масових процесів “відтоку мізків” за свою історію. За кордоном опинилася багато школярів, студентів та висококваліфікованих спеціалістів. Разом з тим, варто з обережністю ставитися до ініціатив, які пропонують комерціалізувати видачу громадянства. Продаж паспортів несе низку ризиків, у тому числі й безпекових. І навіть держави, які заробляли на продажі своїх паспортів заможним іноземцям (як-от Кіпр), потроху відмовляються від цієї практики.

Однак чи не суперечать ідеї, закладені у президентському законопроекті, Конституції? Адже Основний Закон визначає, що в Україні існує єдине громадянство. Відповісти на це питання має Конституційний Суд – зараз він

розглядає справу про офіційне тлумачення цієї норми.

А які ризики?

Поруч із вигодами варто окреслити й низку ризиків, які може нести ухвалення законопроекту про множинне громадянство в нинішньому вигляді. Одним з найбільш контроверсійних питань є проблема раптового збільшення кількості закордонних виборців. Оскільки в законопроекті немає норми про обов'язковий зв'язок з Україною, новими виборцями може стати хто завгодно.

Що це означає на практиці? Люди, які не живуть в Україні, впливатимуть на формування політичного ландшафту держави, однак не відчуватимуть наслідків свого вибору. Відповідальність за свій вибір під час голосування нестимуть лише ті громадяни України, які безпосередньо тут мешкають. Це означатиме нерівномірний розподіл прав і обов'язків громадян.

Ще одне важливе запитання: чи повинні будуть новоспечені громадяни України, які мешкатимуть в інших державах, сплачувати податки також до українського бюджету? Та чи муситиме Україна брати на себе додаткові соціальні видатки на іноземних українців? Якщо вони не платитимуть податків, але Україна повинна буде дбати про їхні пенсії, освіту, медичні послуги й соцвиплати, це означатиме колосальне соціальне навантаження на бюджет (хоча воно й зараз суттєве – у 2024 році на соціальні видатки передбачено 470 мільярдів гривень, це шоста частина всіх видатків).

Також чутливий для воєнного часу момент – військова служба. Відповідно до статті 65 Конституції, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Однак аспект, що стосується несення військової служби іноземцями, які за спрощеною процедурою набудуть українського громадянства, в законопроекті не врегульований.

Висновки та альтернативи

В контексті викликів воєнного часу й післявоєнного майбутнього України зміна

підходів до набуття громадянства може стати дієвим інструментом для розв'язання низки проблем, з якими стикнеться держава. Проте наївно сподіватися, що один законопроект миттєво покращить відносини з діаспорою, розв'яже демографічні питання та залучить кваліфікованих іноземців до повоєнної відбудови України.

Щодо діаспори, то вона існувала ізольовано від України занадто довго, аби одна інституційна ініціатива змогла надолужити все згаяне. Інтеграція діаспори – комплексне питання, і його треба вирішувати за таким самим принципом: шляхом синхронізації освітніх програм та спільного видання підручників, започаткування програм навчальних та робочих обмінів, створення платформ діалогу для бізнесів. Спрощене надання українського паспорта може стати імпульсом до початку масштабних змін, але не замінить комплексні політики.

Щодо демографії, то масова роздача паспортів не допоможе стратегічно вирішити проблему скорочення кількості населення. А щоб залучати іноземних працівників, потрібно буде відмовитися від консервативної міграційної політики, що склалася за кілька десятиліть незалежності й не відповідає викликам сьогодення.

Створення інституту множинного громадянства, попри усю привабливість, має певні ризики, не враховані до кінця у запропонованому парламентарям законопроекті. Чіткої відповіді на те, як їх збираються вирішувати, поки що немає.

Які можуть бути альтернативи? Наприклад, запровадження аналога карти поляка. Це документ, який підтверджує польське походження й належність іноземця до польського народу, однак не дає людині громадянство Польщі. Водночас карта поляка надає низку привілеїв: можливість працювати на території Польщі без отримання дозволу на роботу, користуватися безплатною освітою, екстреною медичною допомогою, отримувати консульську допомогу та дозвіл на постійне проживання.

Важливо розуміти, що громадянство – це не просто отримання паспорта, а угода між

людиною і державою. Кожен із них має як права, так і обов'язки, яких повинен взаємно дотримуватися. Відтак до створення інституту множинного громадянства, особливо в українському контексті, необхідно підійти максимально зважено, враховуючи як

потенційні вигоди, так і можливі проблеми в майбутньому. Це занадто складне й комплексне питання, щоб шукати для нього прості рішення (*LB.ua* (https://lb.ua/blog/centreua/605229_mnozhinne_gromadyanstvo.html). – 2024. – 26.03).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Прем'єр-міністр Д. Шмигаль обговорив із представниками Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури та профільного комітету ВР розвиток громад і продовження реформи децентралізації. Про це Шмигаль повідомив у Телеграмі, передає Укрінформ.

Представники Мінвідновлення поінформували, що найближчим часом готується оновлення Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року, де буде закладений підхід, який забезпечить ефективну підтримку територій.

«Підвищуємо спроможність громад задля міцності й розвитку держави, а також для нашої подальшої інтеграції в Європейський Союз», – запевнив прем'єр (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3839157-smigal-obgovoriv-iz-predstavnikami-minvidnovlennaj-komitetu-vr-reformu-decentralizacii.html>). – 2024. – 13.03).

Голова Комітету Верховної Ради з питань правової політики Денис Маслов 29 березня 2024 року повідомив, що парламент фактично опинився осторонь розробки законопроекту про створення нового Вищого адміністративного суду (ВАС).

Нагадаємо, що створення Вищого адміністративного суду, який розглядатиме адміністративні справи проти національних державних органів, зокрема, НБУ, НАЗК, НАБУ, передбачено Меморандумом України з МВФ.

Згідно з зобов'язаннями, закон про Вищий адміністративний суд Україна має ухвалити до кінця липня 2024 року.

«Законопроект про Вищий адміністративний суд розробив Кабінет міністрів. Поки що

в парламент законопроект не надходив», – зазначив Денис Маслов.

Також він зазначив, що станом на березень взагалі невідомо, чи будуть виділені кошти на створення Вищого адміністративного суду.

«Я не бачив під цю ініціативу бюджетного забезпечення. Наскільки це реалізуємо? Поки що незрозуміло», – розповів Денис Маслов.

Зазначимо, що про створення ВАС наразі відомо тільки те, що вказаний суд матиме першу та апеляційну палату.

Також відомо, що суддів ВАС будуть відбирати з вирішальним голосом незалежних експертів із міжнародним досвідом, які увійдуть у новий склад Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ) (*Судово-юридична газета* (<https://www.sud.ua/uk/news/publication/296900-zakonoprojekt-o-vysshem-administrativnom-sude-razrabotal-kabinet-ministrov-v-parlamente-ego-voobsche-ne-videlidenis-maslov>). – 2024. – 29.03).

Міністр юстиції Д. Малюська заявив, що законопроект про мобілізацію не можна назвати неконституційним. Водночас він відзначив, що всі обмеження для громадян навіть під час воєнного стану повинні бути обґрунтованими.

Міністр прокоментував зокрема пропозиції обмежувати ухилянтів у користуванні їхніми рахунками або в операціях з майном, яку омбудсмен Дмитро Лубінець назвав неконституційною.

Д. Малюська зазначив, що він би не говорив про те, що якісь норми законопроекту про мобілізацію є однозначно неконституційними. Це пояснюється тим, що наразі немає рішення Конституційного суду або практики

Європейського суду з прав людини щодо подібних справ.

На період воєнного стану безліч прав і свобод громадян можуть бути обмежені. Інша справа, що таке обмеження має бути обґрунтованим, і це дуже сенситивне і тонке питання оцінки, наскільки дотриманий баланс між суспільним інтересом і радикальністю в обмеженні прав, – пояснив міністр.

Він додав, що кожне конкретне положення законопроекту підлягає ретельній, зваженій оцінці. Ті положення, які викликають обурення, потрібно оцінювати з точки зору балансу інтересів.

На питання, чи можна буде блокувати рахунки ухилянтів, обмежувати певні операції з нерухомістю, та чи це правильно зараз робити, міністр юстиції відповів: «Складно сказати». Він додав, що законопроект, який розроблявся Міноборони за спеціальною процедурою, не надходив до них для ретельного аналізу, тобто правовий висновок від Мін'юсту він не отримав.

Блокування рахунків у банку – воно найсенситивніше. Я переконаний, що за певних умов таке блокування можна було допускати, воно було б конституційне. Чи є ці умови у конкретно нашій ситуації, в нашому законопроекті? Утримаюся від коментаря. Оцінимо, якщо буде звернення, – сказав Малюська.

У Мін'юсті заявили, що знайшли суттєве поповнення для українського війська – йдеться про певні категорії засуджених. Наразі відповідно до закону України мобілізувати людей із судимістю не можна. Якщо виправити це, то ЗСУ можна поповнити понад 50 тисячами осіб.

Так, за словами міністра юстиції Дениса Малюська, до Збройних Сил можна залучити цілі дві великі категорії громадян. Йдеться про тих, хто перебуває у в'язниці та тих, хто вийшли на свободу. Вони могли зовсім не сидіти у в'язниці, але колись отримали вирок про те, що вони вчинили злочин. Це люди, які мають непогашену судимість. Вона може тривати роками після того, як вони відбули своє покарання.

Глава Мін'юсту також прокоментував можливість скорочення терміну відбування покарання у місцях позбавлення волі учасникам бойових дій. За словами Малюська, це було б добрим стимулом для засуджених гарно виконувати свої обов'язки як військових (*24 канал (https://24tv.ua/mobilizatsiya-ukrayini-ministr-yustitsiyi-vislovivnya-pro-konstitutsiynist_n2507916). – 2024. – 5.03*).

У Вищій раді правосуддя прогнозують, що у разі прийняття законопроекту № 10449 від 30 січня 2024 року (він же 3562-ІХ), яким передбачається посилення мобілізаційних заходів у країні, апарати судів першої та апеляційної інстанції можуть втратити до 50% працівників апаратів судів.

«Якщо в поточній редакції буде прийнято закон про мобілізацію, то 50% працівників апаратів судів – чоловіків призовного віку, будуть позбавлені бронювання. Така законодавча ініціатива буде не на користь апаратам судів», – розповів 11 березня на засіданні Робочої групи з питань забезпечення належного фінансування судової влади член Вищої ради правосуддя Віталій Саліхов.

Фактично, за прогнозами Ради правосуддя, чимала кількість чоловіків – працівників апаратів судів, або звільняться з апаратів судів, або будуть мобілізовані (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/295783-iz-za-zakona-o-mobilizatsii-apparaty-sudov-mogut-poteryat-do-50-sotrudnikov-sovet-pravosudiya>). – 2024. – 18.03*).

Уряд затвердив Дорожню карту децентралізації. Документ визначає подальші кроки для реалізації реформи місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні на 2024 – 2027 роки. Про це повідомили у Міністерстві інфраструктури.

Як зазначається, відповідний документ вперше презентували у 2023 році.

«До обговорення було залучено широке коло експертів, міжнародних партнерів, представників асоціацій органів місцевого самоврядування – для врахування всіх позицій», – вказали у відомстві.

За словами міністра Олександра Кубракова, реформа децентралізації «дала поштовх до формування ефективного та найбільш наближеного до людини інституту влади в демократичному суспільстві – місцевого самоврядування».

«Останні два роки Україна стикається з найбільшими у своїй історії викликами й українські територіальні громади довели свою ефективність і стійкість. Тому навіть під час повномасштабної війни децентралізація залишається дуже важливою. Одним з наших пріоритетів є продовження та поглиблення реформи», – наголосив посадовець.

У Мінінфраструктури додали, що планом заходів було визначено ключові кроки для становлення спроможних громад, зокрема:

- зміна законодавства (законопроекти щодо удосконалення регулювання механізму затвердження територій територіальних громад і визначення їх адмінцентрів; про особливості відновлення публічної влади на деокупованих територіях; про розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади; щодо удосконалення законодавчих інструментів консультацій органів державної влади з асоціаціями органів місцевого самоврядування; про місцеву статистику та ін);

- підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;

- розбудова місцевої демократії та широке залучення жителів до прийняття управлінських

рішень на місцях (*Суспільне. Новини* (<https://suspilne.media/714394-kabmin-zatverddiv-doroznu-kartu-decentralizacii-so-vidomo/>). – 2024. – 26.03).

Дорадча група експертів обрала кандидатів до Конституційного Суду, які переходять до наступного етапу – перевірки професійних якостей. Про це повідомив Центр протидії корупції.

Кандидатів відібрали за результатами співбесід, де оцінювалося, чи відповідає кандидат критерію «високих моральних якостей». Із-поміж 25 кандидатів до наступного етапу потрапило вісім осіб.

За квотою Ради суддів: Алла Олійник, Олександра Яновська, Наталія Денисенко.

За квотою парламенту: Наталія Денисенко (подавалася за обома квотами), Сергій Різник, Тарас Цимбалістий, Олександр Водянніков, Юрій Барабаш, Роман Яроменок.

Наступним етапом відбору буде оцінка компетентності кандидатів у сфері права, тоді будуть проведені відповідні тестування.

Наразі у КСУ є п'ять вільних вакансій – три від парламенту та дві від з'їзду суддів. За законом Дорадча група експертів повинна рекомендувати хоча б двох осіб на одну вакансію. Вже на цьому етапі за квотою з'їзду суддів кандидатів не вистачає. Очевидно, буде оголошено додатковий конкурс (*Главком* (<https://glavcom.ua/country/incidents/vidbirkova-komisija-oholosila-kandidativ-992415.html>). – 2024. – 23.03).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану

Зовнішні та внутрішні загрози незалежності судової влади під час війни, особливості судових спорів та функціонування Великої Палати Верховного Суду, процесуальний імунітет відповідача у спорах з державою, диджиталізація правосуддя, застосування

інформаційних технологій та можливості використання штучного інтелекту, відповідальність за воєнні злочини й компенсація збитків, спричинених війною, необґрунтовані активи та санкції як нетиповий правовий режим приватного права – такі питання висвітлили судді

Верховного Суду під час VI Судового форуму.

Під час першої сесії «Суди 2024: битва за незалежність» суддя Великої Палати Верховного Суду Микола Мазур розповів про здійснення судочинства під час війни, акцентувавши на питанні зовнішніх та внутрішніх загроз незалежності.

За словами спікера, забезпечення незалежності судової гілки влади – це непросте питання в мирний час, а у воєнний – і поготів. «Незалежність судової влади є однією з ознак правової демократичної держави, за що сьогодні бореться Україна», – зазначив Микола Мазур.

У 2014 році, коли розпочалася збройна агресія РФ проти України, виникли питання, як забезпечити безперервність здійснення правосуддя, доступ громадян до суду, зокрема на територіях, які були тимчасово окуповані, що робити суддям зі згаданих судів тощо.

За десять років були розроблені механізми, які стосуються передачі справ, зміни підсудності, переведення суддів до судів, розташованих на підконтрольних територіях. Водночас судова влада знайшла вирішення низки правових проблем (зокрема, застосування «намібійських винятків» у справах про встановлення фактів народження та смерті на тимчасово непідконтрольній території).

З початком повномасштабного вторгнення кількість проблем, з якими стикнулася судова влада, значно збільшилася.

Так, за словами Миколи Мазура, станом на січень 2024 року знищено чи пошкоджено 131 будівлю суду (15 з них – вщент знищені, 116 – пошкоджені). За підрахунками ДСА України, на відновлення цих будівель потрібно 2 млрд грн. Крім того, за даними ВРП, станом на сьогодні не працюють 33 суди в Луганській області, 45 – в Донецькій, 27 – в АР Крим, 11 – в Харківській, 23 – в Запорізькій, два – в Херсонській, а також один суд – у Сумській області.

Водночас суди, які розташовані близько до лінії розмежування, працюють в екстремальних умовах через постійні обстріли ворогом.

На це накладається і проблема кадрового дефіциту в судах, що впливає на строки розгляду справ. При цьому у 2023 році кількість справ,

які надійшли до судів, майже вийшла на рівень 2021 року: минулого року до судів надійшло 4,5 млн справ.

Окрему увагу суддя ВП ВС приділив питанню воєнних злочинів. За даними Офісу Генерального прокурора, зареєстровано майже 130 тис. злочинів агресії та воєнних злочинів (понад 124 тис. з них – порушення законів та звичаїв війни). У свою чергу суди ухвалили 67 вироків у кримінальних провадженнях щодо порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України).

«Судова система продемонструвала спроможність здійснювати правосуддя в умовах воєнного стану та ухвалювати вироків у справах про воєнні злочини ще до закінчення війни», – резюмував Микола Мазур.

Під час другої сесії «Нові виклики та особливості судочинства, пов'язані з воєнним станом» суддя Великої Палати ВС Олег Ткачук звернув увагу на те, що у 2023 році на розгляді судів України перебувало близько 4,5 млн справ і матеріалів. Зокрема, суди вирішували 1 млн 40 тис. адміністративних справ, 283 тис. господарських справ, 1 млн 245 тис. кримінальних проваджень, 1 млн 505 тис. цивільних справ, 1 млн 34 тис. справ про адміністративні правопорушення. При цьому місцеві загальні суди завершили розгляд 2,9 млн справ, окружні адміністративні – близько 600 тис. справ, місцеві господарські – майже 180 тис. справ, апеляційні суди – понад 500 тис. справ.

На розгляді ВП ВС у 2023 році перебувало більш як 600 процесуальних заяв, скарг і справ, касаційні суди передали для вирішення Великою Палатою ВС 154 справи. Майже 40 % справ були передані у зв'язку з необхідністю відступу від правових висновків іншого касаційного суду, у 30 % випадків підставою для передачі справ була наявність виключної правової проблеми, у 20 % – необхідність відступу від правових висновків ВП ВС, а в 10 % – порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції. Також торік до ВП ВС надійшло 133 апеляційні скарги у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України,

Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

За результатами розгляду матеріалів і справ, які надійшли в період із 1 березня 2023 року до 1 березня 2024 року, ВП ВС ухвалила понад 1600 різних судових рішень. Частина з них ухвалена одноособово, проте в більшості випадків ВП ВС діє в колегіальному процесуальному порядку. Особливість функціонування цього органу ВС полягає якраз у тому, що будь-яке судове рішення Великої Палати ВС має бути узгоджено позиціями більшості із 21 судді. Такий постійно діючий колегіальний судовий орган є унікальним не тільки в Україні, але й у світі.

Олег Ткачук також розповів про особливо актуальні рішення, ухвалені ВП ВС у 2023 році, та останні рішення, прийняті нею у 2024 році, які мають вагомe значення для юридичної практики в державі. Він звернув увагу на правові позиції ВП ВС у справах:

-про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю та його поділ, визнання недійсними договору купівлі-продажу та рішення про державну реєстрацію права (постанова ВП ВС від 23 січня 2024 року у справі № 523/14489/15-ц);

-про порушення законодавства про публічні закупівлі під час укладення додаткових угод про збільшення ціни товару після укладення договору про закупівлю (постанова ВП ВС від 24 січня 2024 року у справі № 922/2321/22);

-про вимогу виконати зобов'язання повернути майно відразу після того, як особа безпідставно отримала майно або як підстава такого отримання відпала (постанова ВП ВС від 7 лютого 2024 року у справі № 910/3831/22).

Суддя Великої Палати ВС Ольга Ступак проаналізувала практику Верховного Суду про обмеження судового імунітету рф.

Вона зауважила, що з 2014 року громадяни скеровували позови про відшкодування шкоди за зруйноване внаслідок агресії рф майно до держави Україна. Після 24 лютого 2022 року вектор вимог обернувся на 180 градусів: такі вимоги почали висувати до рф.

Ні процесуальне, ні матеріальне законодавство не було готове до вирішення такої категорії спорів, тому судам довелося торувати цей шлях у правозастосуванні.

Менш як за два місяці після початку повномасштабного вторгнення рф до України Касаційний цивільний суд у складі ВС ухвалив постанову від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19, у якій зробив висновок про те, що країна-агресор не може мати юрисдикційний імунітет. У постанові сформульовані критерії, за наявності яких такий імунітет рф обмежується. Суд керувався, зокрема, тим, що рф діяла не в межах свого суверенного права на самооборону, а навпаки віроломно порушила всі суверенні права України, діючи на її території, а тому, безумовно, надалі не користується своїм судовим імунітетом у такій категорії справ.

У постанові від 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц КЦС ВС розширив обґрунтування висловленої раніше позиції. В тому числі, зазначив, що застосування судового імунітету рф не буде узгоджуватися з обов'язком України забезпечити реалізацію права позивача на справедливий суд. З огляду на відсутність інших ефективних засобів судового захисту порушеного права позивача застосування судового імунітету рф буде порушенням самої сутності права на справедливий суд.

Суддя звернула увагу на постанову КГС ВС від 20 липня 2022 року у справі № 910/4210/20, у якій вирішувалося питання, чи можна звернути стягнення на майно ДКР «ВЕБ.РФ». КГС ВС зробив висновок, що корпорація є державною, тому за шкоду, завдану країною-агресором, може бути звернено стягнення і, відповідно, забезпечено виконання судового рішення.

Доповідачка зауважила про певні складнощі з вирішенням позовів до країни-агресора в порядку ГПК України, оскільки цей Кодекс на відміну від ЦПК України не передбачає такого учасника процесу, як держава, тим більше іноземна. Тому позивачі просили стягнути відшкодування шкоди з рф та її органів (МЗС, Міністерства юстиції, Міністерства оборони). Господарські суди, дотримуючись вимог процесуального закону, залишали такі позови

без руху, бо в них не було вказано вимоги до кожного з відповідачів. У постанові від 6 листопада 2023 року у справі № 910/5699/23 КГС ВС зазначив, що такі позови є вимогами до рф в особі її органів, тому залишення їх без руху неправомірне.

Крім того, Ольга Ступак сказала про запуск із 1 квітня 2024 року Реєстру збитків, завданих агресією рф проти України. Поки відкритим залишається питання, чи можна буде отримати відшкодування з Реєстру за відповідним рішенням суду. Однак доповідачка наголосила, що в будь-якому разі такі рішення мають бути обґрунтовані, мотивовані, ухвалені з дотриманням стандартів доказування, які жодним чином не можуть бути знижені.

Суддя Верховного Суду у Касаційному господарському суді Єгор Краснов розповів про диджиталізацію правосуддя, застосування інформаційних технологій та можливостей штучного інтелекту в судочинстві.

Він нагадав, що 1 березня 2024 року у Верховному Суді відбувся круглий стіл щодо презентації Висновку № 26 (2023) КРЄС «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у судочинстві». Суддя зауважив, що більшість відображених у цьому Висновку ідей уже втілені в нашій країні.

Доповідач акцентував, що в назві Висновку зазначено саме про допоміжні технології, адже закладена в ньому основна ідея полягає в тому, що жодна технологія та ШІ не можуть замінити суддю. Водночас використання цифрових технологій може прискорити провадження, сприяти прозорості та підзвітності розгляду справ, що підвищить довіру до суду.

Основним викликом, який прискорив використання цифрових технологій у всіх європейських країнах, був ковід, а в нашій державі – ще й повномасштабна війна. Вказані виклики ускладнили доступ до суду. На допомогу прийшов відеоконференцзв'язок. Застосування цієї технології також може допомогти виявленню так званих масових справ та пришвидшити їх розгляд. У Висновку КРЄС наголосив, що відповідні технології обов'язково мають бути підконтрольні саме судовій системі, оскільки це питання безпеки.

Також Єгор Краснов розповів про використання ЄСІТС. Він зауважив, що у 2017 році, коли ця система розроблялася, вона була однією з найкращих у світі. Втім, сьогодні повноцінно працюють лише три модулі системи зі всіх, вони повністю впроваджені лише в господарському судочинстві, але невдовзі мають бути застосовані в адміністративному та цивільному. Тож, за словами доповідача, нині господарські суди формують практику застосування відповідних інструментів.

Суддя навів кілька переваг застосування ЄСІТС. Використання електронного кабінету пришвидшує розгляд справи; дає змогу пересвідчитись у тому, що сторона отримала відправлені судом документи; зменшує витрати. При цьому Єгор Краснов звернув увагу, що іноді адвокати реєструють кабінет у ЄСІТС, залишаючи поза увагою те, що клієнти – юридичні особи такого кабінету не мають. Практика йде таким шляхом, що має бути зареєстрований кабінет не лише адвоката, але й учасника судового процесу.

Під час третьої сесії «Воєнні злочини. Компенсація збитків. Санкційні справи» суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Світлана Яковлева розповіла про особливості розгляду справ щодо воєнних злочинів, відповідальність та компенсацію збитків, спричинених війною.

Спікерка зауважила, що поняття «воєнні злочини» ввійшло в життя українців з початком повномасштабного вторгнення рф на територію нашої держави. З 2014 року агресивні дії росії кваліфікувалися інакше, правоохоронні органи реєстрували такі злочини, зокрема, як планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, тощо.

Воєнні злочини відрізняються від так званих загальнокримінальних злочинів. По-перше, під час доведення факту вчинення особою воєнного злочину потрібно звертати особливу увагу на предмет доказування. Недостатньо вказати, що російські військові вчинили вбивство цивільного населення, пошкодили,

знищили майно. Потрібно довести, що це відбулося під час збройного конфлікту і що особа, яка вчинила злочин, знала про збройний конфлікт. Тобто в разі вчинення воєнного злочину потрібно обов'язково встановлювати наявність контекстуального елемента.

По-друге, важливим є визначення об'єктивної та суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Так, ст. 438 КК України передбачена відповідальність за порушення законів та звичаїв війни. Але фактично ця стаття є бланкетною нормою і в кожному конкретному випадку потребує звернення до правил та звичаїв ведення війни, які повинні містити посилання на норми, статті й правила Римського статуту МКС, конвенцій, додаткових протоколів до конвенцій або норми звичаєвих правил, що наповнюють зміст об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

По-третє, за словами Світлани Яковлевої, більшість справ щодо воєнних злочинів розглядається за процедурою *in absentia*, що має свої особливості та складнощі. Доведення винуватості особи у вчиненому злочині – доволі тривалий процес, а під час судового розгляду мають бути дотримані права як потерпілих, так і обвинувачених. Тому особлива увага повинна приділятися, зокрема, належному повідомленню обвинуваченого (підозрюваного).

Крім того, під час війни постало питання щодо відшкодування шкоди, завданої діями росіян. На думку спікерки, одним із найефективніших механізмів відшкодування шкоди, завданої внаслідок воєнних дій, є заявлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Так, під час кримінального провадження збирається надійна доказова база, яка використовуватиметься для доказування не тільки події злочину, а й шкоди, завданої цими діями. Детальніше – <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1556344/>.

Суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Євген Петров розповів про деякі питання, що виникають при вирішенні спорів щодо стягнення в дохід держави необґрунтованих активів.

Він зазначив, що поняття «необґрунтовані активи» з'явилося лише у 2019 році й було

багато дискусій щодо його місця в законодавстві. ЄСПЛ дає відповіді на деякі питання стосовно необґрунтованих активів. Аналізуючи його рішення, можна дійти висновку, що, незважаючи на застосування терміна «активи» як правової категорії в цивільному, господарському, фінансовому, бухгалтерському, корпоративному законодавстві, слід використовувати його визначення в ст. 290 ЦПК України. Хоча, на думку Євгена Петрова, таке регулювання дискусійне, оскільки є Рішення Конституційного Суду України (від 26 лютого 2019 року у справі № 1-рп/2019) про те, що якщо в процесуальному законодавстві використовуються норми матеріального права, то це суперечить Конституції України.

Крім того, доповідач зауважив, що відповідно до згаданого визначення під необґрунтованими активами розуміється досить широке коло об'єктів цивільного права. При чому, з одного боку, це ніби об'єкт сам по собі, а з іншого – це активи які посвідчують об'єкт, але вони включені в загальне визначення активів. Виникають питання щодо правового регулювання віртуальних активів – криптовалюти, яка може бути необґрунтованим активом.

Також Євген Петров зосередився на різниці між конфіскацією в публічному та цивільному порядку. Відповідно, в кримінальному та цивільному судочинстві застосовуються різні стандарти доказування. В цивільному процесі має застосовуватися баланс ймовірностей, а не принцип доведення.

Суддя звернув увагу на дискусійні питання щодо «пов'язаних осіб». Спеціалізована антикорупційна прокуратура в позовах зазначає таких осіб співвідповідачами. Однак ч. 7 ст. 290 ЦПК України визначає, що якщо рішення про стягнення активів може вплинути на права та обов'язки третіх осіб, їх треба залучати до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Виникає питання, в ролі кого залучати «пов'язаних осіб», з огляду на те, що співвідповідачі повинні відповідати за позовом і на них покладається обов'язок виконати рішення. Відповідне питання буде порушено

в одній зі справ, яка готується до передачі на розгляд ВП ВС.

Євген Петров проаналізував ще низку питань, які постають під час розгляду таких справ. Він зазначив, що практика розгляду відповідної категорії спорів формується, судді ВС обговорюють ці питання з колегами з Вищого антикорупційного суду. Зокрема, планується проведення незабаром тематичного круглого столу.

Презентація Ольги Ступак – https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Sud_imun_rf_15_03_2024.pdf.

Презентація Єгора Краснова – https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_inform_tehnolog_sht_int_sud.pdf.

Презентація Євгена Петрова – https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Petrov_nebgr_aktivi.pdf.

VI Судовий форум організувала Асоціація адвокатів України. Фото надані організатором (*Судова влада України* (<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/>)). – 2024. – 20.03).

Чи може штучний інтелект замінити суддю – у Верховному Суді обговорили імплементацію Висновку КРЕС щодо ШІ в судочинстві

Тема використання штучного інтелекту у судочинстві стала предметом круглого столу 1 березня, присвяченого Висновку Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) №26 (2023) від 1 грудня 2023 року «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві».

Відкрив захід голова Верховного Суду Станіслав Кравченко, зауваживши, що питання застосування штучного інтелекту у правосудді є наразі надзвичайно актуальним. Велика увага приділяється цьому і на міжнародному рівні.

Він нагадав, що на початку лютого 2024 року ВС постановив ухвалу, в якій, послуговуючись цим Висновком КРЕС, наголосив на тому, що ШІ не визнається як джерело достовірно доведеної наукової інформації. Нагадаємо, раніше «Судово-юридична газета» писала про ухвалу КГС ВС від 8 лютого 2024 року по справі 925/200/22, в якій судді зазначили, що протиставлення учасником судового процесу у процесуальній заяві висновків судової палати Верховного Суду з правового питання та штучного інтелекту, що не має нормативного регулювання та науково доведеного підґрунтя для використання, як підстава для роз'яснення рішення суду «неминуче спричиняє проблеми

з точки зору впливу на авторитет Верховного Суду, його судової практики та довіри до судової влади в цілому».

«Червоні лінії» для ШІ в судочинстві

Зазначимо, що Україну у складі КРЕС представляють суддя Конституційного Суду України Віктор Городовенко (представник від України в КРЕС) та суддя Верховного Суду, голова Комітету Ради суддів України з питань дотримання етичних норм, запобігання корупції і врегулювання конфлікту інтересів Єгор Краснов (заступник представника), які брали участь у підготовці та затвердженні даного Висновку КРЕС.

Віктор Городовенко під час круглого столу 1 березня провів разом з Єгором Красновим презентацію основних тез даного Висновку.

Нагадаємо, раніше Віктор Городовенко прокоментував «Судово-юридичній газеті» ключові аспекти документу. Також, як ми раніше писали, Віктор Городовенко і суддя КСУ Галина Юровська провели цілу серію лекцій, де розповіли про виклики та проблеми, пов'язані із застосуванням штучного інтелекту у судочинстві, і зосередили увагу на правових й етичних основах використання технологій, а також позиціях ЄСПЛ.

Отже, «червоною ниткою» крізь зміст Висновку проходить теза про те, що штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх.

Так, під час свого виступу Віктор Городовенко зазначив про витоки підготовки даного документу. А саме, у 2011 році КРЕС прийняла Висновок №14 «Судочинство та інформаційні технології», в якому вже тоді були закладені підвалини розуміння використання інформаційних технологій та перші «червоні лінії» використання ІТ в суді для того, аби суспільство не перейшло від «людського» правосуддя до «правосуддя машин».

«Ще 2011 року у Висновку КРЕС №14 було зазначено, що судді мають чітко виокремлювати переваги та недоліки застосування ІТ. Судді повинні усвідомлювати загрози, яке може спричиняти застосування ІТ, тому що саме вони є відповідальними за дотримання і захист прав сторін. Тобто, за всіх обставин, які б не існували, саме судді є тими, хто відповідає за застосування інформаційних технологій у правосудді. Вказане застосування може бути важливе та ефективне, однак є ризики, що воно може порушувати основоположні права людини. І у такому випадку весь ефект від застосування матиме негативний контекст для тих, хто звертається до суду», – зазначив Віктор Городовенко.

За його словами, Рада Європа надзвичайно плідно працювала над вказаними інструментаріями. І фактично представники юридичних професій в органах РЕ перші запропонували алгоритм застосування ІТ в системі правосуддя. У Висновку КРЕС також звертається увага на діяльність Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ), де Україну представляє суддя Верховного Суду Олександра Яновська.

«У 2018 році СЕРЕJ прийняла Європейську етичну хартію щодо використання штучного інтелекту (ШІ) в судових системах та їхньому середовищі. У цій Хартії були запропоновані «червоні лінії» – принципи, яких за жодних обставин не варто перетинати при застосуванні ШІ у правосудді.

До вказаних принципів відноситься принцип поваги до основних прав, який гарантує, що

розробка та впровадження інструментів і послуг ШІ обов'язково повинні бути сумісні з основними правами людини. Якщо є хоча б єдина несумісність, то виникає питання про можливість застосування ШІ в цьому аспекті», зазначив Віктор Городовенко.

Також у вказаній Хартії йдеться про принцип контролю користувача.

Крім того, у документі звертається увага, що у будь-якому разі для людей, які з тих чи інших причин не можуть скористатися сучасними технологіями, має залишатися можливість звертатися звичайними засобами до суду, тому що доступ до правосуддя за жодних обставин не може бути закритий.

Чи може ШІ «навчатися» за допомогою Реєстру судових рішень?

Якщо казати про виклики, які пов'язані із застосуванням ШІ, то, як зазначив Віктор Городовенко, КРЕС звертає увагу, що розробка вказаних інструментів є і завданням, і відповідальністю судової гілки влади.

Україна вже мала досвід того, як важливо правильно поставити завдання ІТ-команді, яка формує технічне завдання (при побудові ЄСІТС). При розробці технічного завдання обов'язково мають залучатися представники судової гілки влади.

«У світі є велика кількість ІТ-компаній, які займається розвитком ШІ. Але, як звертає увагу КРЕС, якщо в розробці вказаних інструментів для їх застосування саме у правосудді не будуть залучатися судді, представники суддівських рад, тобто, ті хто буде користуватися цими послугами, то можуть порушуватися інституційні принципи незалежності судової влади», – підкреслив Віктор Городовенко.

Ще одним важливим питанням є загрози принципу справедливості при застосуванні ШІ.

Проблема справедливості виникає в зв'язку з тим, що ця технологія реалізується саме за допомогою матеріального права. При цьому технологія дуже швидка та потужна, адже ШІ має можливість самонавчатися.

Під час робочих груп, як зазначив доповідач, часто виникало питання: а з чого «навчається» ШІ? Якщо взяти український Реєстр судових

рішень, то там, треба визнати, містяться і також такі судові рішення, які не відповідають тим критеріями судових рішень, з яких би мав навчатися ШІ. А це одне з базових питань, які необхідно розв'язати перед тим, як впроваджувати ці інструментарії.

Відповідальність за рішення все одно лежить на судді

Доповідач також нагадав про інституційні загрози, тобто, ті загрози, які можуть в цілому поставити під сумнів принцип правосуддя. Тому дуже важливо, щоб використання ШІ не стало заміном верховенства права. «Червоні лінії», які визначила КРЕС, не мають перетинатися.

Що стосується того, чи варто довіряти ШІ ухвалення судових рішень, то КРЕС чітко зазначила, що праця судді є надзвичайно складним процесом, а технологія може носити лише допоміжну функцію. «На базовому рівні вони можуть сприяти швидшому та економічно ефективнішому правовому дослідженню та підготовці судовими органами судових рішень і наказів. Вони також могли б допомогти у визначенні відповідних доказів, а також наданні шаблонів судових рішень чи наказів шляхом отримання інформації з матеріалів справ», – зазначено у Висновку.

«Ми маємо поставити перед собою питання – чи хтось з нас хотів би, щоб його справу повністю розглядала машина? Бо співчуття, розуміння це також те, що притаманне лише людині», – зауважив Віктор Городовенко. Отже, ШІ може допомогти у підготовці шаблону, макету, отриманні інформації з матеріалів справ, але відповідальність за прийняте рішення все одно залишається на судді.

Тут слід нагадати і про приклади інших держав, коли ШІ створив на запит адвоката прецеденти, яких не існує у природі.

Якщо ж казати про сприяння електронному врегулюванню спорів, то за допомогою ШІ в певній категорії справ, з точки зору прогностичного інтелекту, можна визначити, за якою логікою може розвиватися дослідження у справі, і це буде швидше, ефективніше і доступніше.

В свою чергу, Єгор Краснов у своєму виступі зазначив, що інструменти даних можуть допомогти створити основу для аналізу інформації про справу, щоб сприяти більш швидкому розгляду, особливо в умовах змін законодавства.

Він зауважив, що деякі інструменти вже використовуються в Україні, і Україна навіть у дечому випереджає інші держави. Зокрема це стосується подання процесуальних документів через Електронний кабінет, отримання інформації про рух справи, авторозподіл справ (якого немає у багатьох країнах Європи), трансляції судових засідань у мережі Інтернет тощо. Наразі йде активна робота над цифровізацією процесу виконання судового рішення.

Також у Висновку згадується, що ефективним допоміжним елементом може виступати система відстеження та управління справами як складова судового адміністрування, моніторинг відповідності може нагадувати суддям про процесуальні строки, системи управління справами також можуть сприяти ідентифікації, групуванню та управлінню у випадку великої кількості індивідуальних позовів, які порушують однакові або схожі юридичні чи фактичні питання.

Віктор Городовенко зауважив, що наразі Україна має всі можливості імplementувати даний Висновок КРЕС до законодавства за умови врахування всіх його аспектів. І хоча суддівська професія завжди була досить консервативною, втім, зараз судді повинні йти в ногу із суспільством, яке розвивається на базі цифрових технологій. Якщо у 2011 році, коли КРЕС ухвалила Висновок №14, питання стояло ще на теоретичному рівні, то станом на 2023-2024 рік громадяни вже мають можливість безпосередньо користуватися інструментом ШІ.

Переконання, що штучний інтелект, принаймі найближчим часом, точно не замінить суддю, висловив голова Комітету Верховної Ради з питань правової політики Денис Маслов.

Він зазначив, що наразі дійсно залишаються проблеми з архітектурою ЄСІТС, через що ці сервіси не дуже якісні, але над цим ведеться

робота. Запровадження Електронних кабінетів в судових процесах було нелегким політичним кроком, але необхідним.

На даний час завершена стадія технічного аудиту ЄСІТС, який проводився за фінансової підтримки партнерів з США та ЄС. Вдалося побачити ряд критичних проблем та здійснити практичні кроки, аби зробити її більш стійкою та безпечною. Далі буде проводитися функціональний аудит, куди, за його словами, залучать і адвокатів, і представників органів досудового слідства та прокуратури, після чого буде розроблена нова концепція електронного правосуддя.

Він зауважив, що Мінцифри спочатку не дуже хотіло залучатися до цього питання (як раніше прокоментували «Судово-юридичній газеті» у Мінцифри – через ризик втручання

виконавчої гілки влади у роботу судової гілки влади). Але наразі Мінцифри погодилося активно включитися в цей процес.

Надалі, за словами Дениса Маслова, буде автоматизовано низку процесів. Зокрема, буде покращено можливість ознайомлюватися з матеріалами справи, дату набрання сили судовим рішенням не треба буде рахувати на папірці тощо.

«Я впевнений, що жодний штучний інтелект не замінить суддю. Я думаю, що ШІ може покращити чи зробити більш зручною роботу судді, але не замінити його», – зазначив Денис Маслов (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/294558-mozhet-li-iskusstvennyy-intellekt-zamenit-sudyu-v-verkhovnom-sude-obsudili-implementatsiyu-vyvoda-kses-po-ii-v-sudoproizvodstve>). – 2004. – 3.03).

Барінова Д., експерт з питань місцевого та регіонального розвитку, голова громадської організації “Центр розвитку місцевого самоврядування” (м. Харків)

Децентралізація та дотримання законодавства: чому потрібен адміністративний нагляд за рішеннями місцевих рад

Децентралізація є беззаперечно однією із найбільш успішних українських реформ – територіальні громади отримали значні повноваження та ресурси. Реформа дала змогу покращити рівень послуг та розвивати інфраструктуру, тож її наслідки відчули та позитивно оцінили жителі громад.

На думку багатьох експертів, саме здійснення реформи децентралізації дало можливість нашій країні вистояти на початку повномасштабного вторгнення та успішно протистояти ворогу ці складні два роки.

Водночас відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування, децентралізація не була повністю завершена й ще потребує низки важливих рішень, зокрема закріплення основних її положень у Конституції України, запровадження інституту префектів та організації системного адміністративного нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування.

Зрозуміло, що воєнний стан у країні значно обмежує можливість впровадження всіх необхідних рішень, але крок за кроком маємо продовжувати взятий курс, тим більше вже в статусі кандидата на членство в ЄС.

Як попередити та зменшити кількість незаконних рішень та корупції на місцях

У кінці 2014 року органи прокуратури були позбавлені функції так званого «загального нагляду», зокрема за законністю рішень ОМС, бо було заплановано ці повноваження передати якраз іншим структурам. Але не сталося, як гадалося. Це створило певну законодавчу прогалину. А там, де існують прогалини – завжди знайдеться місце для порушень законодавства та зловживань як з боку органів місцевого самоврядування, так і з боку різних органів контролю.

Для прикладу, дуже багато питань виникає щодо законності виділення земель – основного

ресурсу для розвитку територій. Особливо це стосується безоплатної передачі занадто великих земельних ділянок або передачі землі особам, які вже вичерпали своє законне право на отримання земельної ділянки безкоштовно, і вже земельні ділянки отримували. Також часто зустрічаються порушення земельного, водного та екологічного законодавства під час планування забудови та розроблення містобудівної документації. З цим пов'язані чисельні випадки незаконних забудов, зокрема на природно-заповідних територіях. Так, це може бути і брак компетенцій та кадрів на місцях, але трапляються і зловживання.

Не рідкими є також і рішення, що виходять за межі будь-якої логіки чи компетенції

відповідного органу місцевого самоврядування не тільки місцевого рівня. Яскравий приклад – рішення Бучанської районної ради 2021 року щодо включення до меж смт Коцюбинське 2,9 тис. га території міста Києва.

Ці та інші порушення законодавства та прав громадян на найближчому до них місцевому рівні обов'язково мають бути у фокусі держави.

Сприяти вирішенню цієї ситуації може ухвалення законопроекту 4298 щодо змін до закону України «Про місцеві державні адміністрації». Він передбачає певне реформування місцевих державних адміністрацій у органи префектурного типу, які будуть здійснювати нагляд за законністю рішень ОМС.

2024

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
з питань організації державної влади, місцевого самоврядування,
регіонального розвитку та містобудування

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ №4298 «ПРО МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ»

ОСНОВНІ НОВЕЛИ

- надання головам МДА та їх заступникам статусу державних службовців
- оновлення механізму призначення та звільнення голів МДА
- створення інституту кадрового резерву на посади голів РДА
- систематизація структури повноважень МДА
- створення системи забезпечення законності в діяльності ОМС

СТРУКТУРА ПОВНОВАЖЕНЬ МДА

- координаційні повноваження
- окремі повноваження місцевого самоврядування
- повноваження із забезпечення законності
- галузеві повноваження

Здійснення повноважень із забезпечення законності починається через 6 місяців після припинення або скасування воєнного стану

ПРИЗНАЧЕННЯ ГОЛОВИ МДА

На посаду ГОЛОВИ ОДА може вноситися кандидатура:

- чинних голів ОДА або РДА (в порядку переведення/підвищення)
- екс-голів ОДА або РДА (за визначених законом умов)
- переможців конкурсу (проводить утворена КМУ Єдина комісія)

На посаду ГОЛОВИ РДА може вноситися кандидатура:

- чинних голів РДА (в порядку переведення)
- з кадрового резерву на посади голів РДА
- екс-голови ОДА (за визначених законом умов)

Голова МДА набуває повноважень з дня призначення Президентом або з дня складення Присяги держслужбовця (для осіб, призначених на посаду держслужби вперше)

Граничний строк перебування на посаді голови МДА в одній адміністративно-територіальній одиниці становить **три роки**

АЛГОРИТМ ПРИЗНАЧЕННЯ ГОЛІВ МДА

Оголошується конкурс і працює Єдина комісія (для голів ОДА)

Єдина комісія направляє Прем'єр-міністру інформацію про переможців конкурсу (для голів ОДА)

Прем'єр-міністр формує список кандидатів (не менше трьох осіб) з урахуванням конкурсу (для голів ОДА) / кадрового резерву (для голів РДА) та вносить його на розгляд КМУ

Президент України призначає голову МДА

КМУ подає Президенту України список кандидатів

*У разі, якщо Президент України не підтримує жодного кандидата, процедура повторюється

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ ГОЛОВИ МДА

ПРЕЗИДЕНТ
УКРАЇНИ

звільняє голову МДА у разі:

- закінчення строку призначення
- переведення на відповідну посаду в іншу адміністративно-територіальну одиницю
- з інших підстав, визначених Законом України «Про державну службу»

ухвалює рішення про відставку голови МДА у разі висловлення йому недовіри двома третинами депутатів від складу відповідної ради

може звільнити голову МДА у разі:

- невідповідності займаній посаді
- якщо протягом року програно не менше третини судів за підписаними ним позовами до ОМС
- висловлення йому недовіри простою більшістю голосів від складу відповідної ради

ЄДИНА КОМІСІЯ З ФОРМУВАННЯ КЕРІВНОГО СКЛАДУ МДА

ЄДИНА КОМІСІЯ

утворюється Кабінетом Міністрів України

персональний склад та умови оплати праці її членів затверджуються КМУ

проводить конкурси на зайняття посад голів ОДА та зарахування до кадрового резерву голів РДА

проводить дисциплінарні провадження щодо голів МДА

До складу ЄДИНОЇ КОМІСІЇ входять:

представник Президента

представник КМУ

керівник або заступник керівника уповноваженого ЦОВВ у сфері територіальної організації влади (міністерство)

два представники від всеукраїнських асоціацій ОМС

представник профільного Комітету ВРУ

керівник або заступник керівника профільного ЦОВВ з питань держслужби

фахівець з питань управління персоналом Секретаріату КМУ

почергово, зі щорічною ротацією

4

Загальний строк повноважень члена Єдиної комісії - чотири роки

КАДРОВИЙ РЕЗЕРВ НА ПОСАДИ ГОЛІВ РАЙОННИХ МДА

Кадровий резерв на посади голів РДА

- формується з осіб, які відібрані за результатами конкурсу
- чисельність кадрового резерву 25-50% загальної кількості посад голів РДА
- конкурс проводить Єдина комісія

Кабінет Міністрів України

- визначає переможців конкурсу та зараховує їх до кадрового резерву
- виключає осіб з кадрового резерву

5+5

Граничний строк перебування у кадровому резерві - не більше двох п'ятирічних строків підряд

ОРГАНИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

РАЙОННИЙ РІВЕНЬ — РДА

▼ діяльність сільських, селищних, міських, районних у місті рад та їх виконавчих органів

РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ — ОДА

▼ діяльність районних рад

ЦЕНТРАЛЬНИЙ РІВЕНЬ — визначений КМУ ЦОВВ

▼ діяльність обласних рад

ЗАХОДИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

ВИМОГА ПРО УСУНЕННЯ порушення законності

- подається у випадку виявлення ознак незаконності акта ОМС
- вимога є обов'язковою для розгляду
- граничний строк розгляду вимоги – 30 робочих днів

ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ з позовом про визнання акта ОМС незаконним

- у разі неусунення порушення відповідно до вимоги
- звернення до суду без попереднього надсилання вимоги допускається виключно у разі:
 - неможливості здійснення відновлення попереднього становища
 - створення загрози порушення територіальної цілісності України
- акти ОМС або їх окремі положення з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України визнаються незаконними та скасовуються в судовому порядку

КОНСУЛЬТАЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

органи із забезпечення законності надають відповідні консультації ОМС щодо застосування законодавства

консультації не мають статусу офіційного тлумачення, не є обов'язковими для застосування і не можуть обмежувати заходи із забезпечення законності

консультації підлягають обов'язковому оприлюдненню

Скорочення:

МДА - місцева державна адміністрація,
 КМУ - Кабінет Міністрів України,
 ЦОВВ - центральний орган виконавчої влади,
 Єдина комісія - Єдина комісія з питань формування керівного складу МДА
 ОДА - обласна державна адміністрація,
 РДА - районна державна адміністрація,
 ОМС - орган місцевого самоврядування,
 МС - місцеве самоврядування

Встановлення адміністративного нагляду – логічне продовження децентралізації

Корінь проблеми в тому, що реформа децентралізації донині не завершена. У 2015–2020 роках до відання ОМС перейшло надання багатьох послуг – здійснення архітектурно-будівельного контролю, управління земельними, водними ресурсами. У комунальну власність територіальних громад перейшли об'єкти, що були в управлінні районних рад – школи, лікарні. До їхніх бюджетів почали надходити значні фінансові ресурси, які до реформи розподілялися на районному рівні.

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, разом із розширенням повноважень ОМС в Україні мав би запрацювати інститут префектів замість чинних місцевих адміністрацій, які вже на цей час фактично передали більшу частину своїх повноважень на рівень територіальних громад. Префекти мали б перебрати функції нагляду за законністю рішень ОМС за новими стандартами та принципами. Проте, запровадження нового суб'єкта владних повноважень потребувало змін до Конституції України, які так і не були проголосовані.

Через війну зміни до Конституції можуть бути ухвалені нескоро. Але потреба в надгляді існує і в чинній Конституції, тому законопроект 4298 пропонує тимчасове рішення на шляху до повноцінного завершення реформи децентралізації.

Адміністративний надгляд працюватиме на користь самих місцевих рад

Чітка система адміністративного нагляду за законністю рішень є як превентивним механізмом порушень на місцевому рівні, так і захистом для органів місцевого самоврядування. Процесу здійснення адміністративного нагляду є чітко визначеним та послідовним. Це дасть змогу чітко встановити відповідальність усіх органів (усіх учасників процесу) у разі зловмисних порушень.

Також система адміністративного нагляду допоможе мінімізувати ризики корупції, ухвалення незаконних рішень

органами місцевого самоврядування. Адже представники ОМС матимуть можливість отримати консультації від наглядових органів. По-перше, МДА першочергово будуть здійснювати наглядово-контрольні функції. По-друге, керівники МДА стануть державними службовцями та призначатимуться за іншими принципами. Це спонукатиме їх до усвідомлення себе як представників держави, а не тої чи іншої політичної сили. А за втручання в роботу ОМС буде також передбачена відповідальність, що убезпечить ОМС від «впливів» тих, хто не має цього робити. До речі, над цим нашому суспільству ще працювати й працювати, бо всі сторони процесу мають контролюватися жителями – виборцями, замовниками послуг. На шляху України до ЄС встановлення таких норм є актуальними й важливими в частині боротьби з корупцією.

Встановлення адміністративного нагляду – логічне продовження децентралізації

У багатьох країнах, включно з усіма членами Європейського Союзу, є система державного представництва для нагляду за дотриманням законів на певній території. У Польщі воєводи відповідають за реалізацію політики уряду та здійснюють контроль за законністю дій ОМС. Вони мають широкі права та можуть безпосередньо скасовувати акти ОМС.

В Італії префекти мають право ініціювати перевірки й навіть розпуск місцевих рад, у випадках чітко прописаних в законодавстві. Для того, щоб очолити префектуру, державні службовці беруть участь у конкурсі та проходять спеціальне навчання.

У Франції органи префектури координують надання послуг, реалізують державну політику та мають право на певні дії у разі порушення законодавства. Французьких префектів указом призначає президент після відбору із числа підпрефектів і цивільних адміністраторів.

Законопроект 4298 пропонує модель, схожу до французької та італійської, коли префекти зможуть призупиняти дію рішень органів місцевого самоврядування, що матимуть ознаки незаконних і звертатися до суду для їх скасування.

ПРЕФЕКТ. ХТО ВІН ДЛЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ?

(ПРОЕКТ ЗАКОНУ)

? ХТО ВІН?

- здійснює виконавчу владу на місцях
- є державним службовцем
- не належить до політичних посад
- **не змінюється** зі зміною Президента чи Уряду
- **не залежить** від місцевих політичних еліт

ЯКІ ПОВНОВАЖЕННЯ МАЄ У ВІДНОСИНАХ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (ОМС)?

- **наглядає** за дотриманням органами місцевого самоврядування Конституції і законів України
- **не може оцінювати** доцільність та ефективність рішень ОМС
- **зупиняє** дію незаконних актів ОМС і одночасно звертається до суду
- **остаточне** рішення про законність актів ОМС **приймає суд**
- **оприлюднює** повідомлення про зупинку акту ОМС
- має **менше повноважень**, ніж нинішні місцеві держадміністрації

КАЛЕНДР КОЛИ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ?

Інститут перфектів з'являється після набрання чинності змінами до Конституції щодо децентралізації та, відповідно, **після ліквідації** місцевих держадміністрацій

ДЕ ПРАЦЮЄ?

Префекти діють в кожному **районі** і в кожній **області** У Києва і Севастополя – власні префекти. Для організації роботи префекта створюються **секретаріати префектів**

ПІСНЯ ЗВІДКИ БЕРЕТЬСЯ?

Виключно з кадрового резерву, який буде сформований за результатами відкритого конкурсу

КАБІНЕТ КИМ ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ?

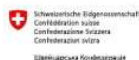
Префекти **призначаються і звільняються** Президентом за поданням Уряду. Така сама процедура зараз для голів держадміністрацій

КАРТА КОМУ ПІДПОРЯДКОВУЄТЬСЯ?

Префекти **відповідальні** перед Президентом, **підзвітні та підконтрольні** Уряду, щорічно **звітують** перед ними

ГОДИНИ ЯКИЙ СТРОК ПОВНОВАЖЕНЬ?

Префект працює на посаді в області/районі **не більше 3 років**. Далі – **обов'язкова ротація**.

Відновлення нагляду є міжнародним зобов'язанням України

Згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування нагляд має здійснюватися лише у випадках і в порядку, передбачених законом, і будь-яке втручання має бути співмірним важливості інтересів, які воно захищає.

Рекомендація CM/Res(2019) Комітету міністрів Ради Європи вимагає від країн-членів створити нормативно-правову та інституційну бази для нагляду за діяльністю місцевих влад. Рада Європи також надала свій висновок щодо законопроекту 4298, у якому наголосила, що Україна є єдиною європейською країною, де відсутній механізм адміністративного нагляду за законністю рішень ОМС.

Реформування МДА та встановлення державного адміністративного нагляду за законністю актів органів місцевого самоврядування є частиною Плану України в рамках Ukraine Facility та зафіксоване серед завдань оновленої Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року. Як

майбутній член ЄС Україна має встановити законну та прозору пропорційну систему державного нагляду.

Функції нагляду перейдуть до трансформованих МДА

Законопроект 4298 встановлює прозорі демократичні механізми призначення керівників місцевих державних адміністрацій, згідно з кращими світовими практиками. Передбачено створення окремого кадрового резерву на посаду голів районних державних адміністрацій, для включення в який необхідно буде проходити конкурс. Керівників обласних державних адміністрацій призначатимуть із поміж колишніх голів РДА, ОДА або за результатами конкурсу. Передбачено обов'язковий статус голови та заступників голови МДА як державних службовців та поширення на них більших, ніж зараз вимог та обмежень.

Також законопроект передбачає механізм ротації керівництва місцевих державних

адміністрацій. Строк перебування особи на посаді голови МДА в одній адміністративно-територіальній одиниці буде обмежений до 5 років в одному районі чи області.

Запропоновані зміни створять можливість підвищити прозорість роботи МДА та забезпечити ефективний та справедливий нагляд за законністю рішень ОМС. Також вони стануть гарним інструментом підвищення

ефективності управління на різних рівнях та виконання євроінтеграційних зобов'язань України.

Малими кроками до важливих змін! (Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3845721-decentralizacia-ta-dotrimanna-zakonodavstva-comu-potriben-administrativnij-naglad-za-risennami-miscevih-rad.html>)). – 2024. – 28.03).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342.92 (477)

DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-36

М. І. Смокович

Методологія юрисдикційного підпорядкування справ судам системи судоустрою України

Стаття присвячена дослідженню методології юрисдикційного підпорядкування справ судам системи судоустрою України. Обґрунтовано, що методологія юрисдикційного підпорядкування справ судам системи судоустрою України становить взаємоузгоджену систему методів, прийомів, способів і засобів, які в своїй функціональній єдності уможливають визначення критеріїв і механізмів щодо розмежування юрисдикції спеціалізованих судів відповідно до правил спеціалізованого судочинства, де показником об'єктивної належності такого розмежування є судова практика, за якої деактуалізуються спори юрисдикційного підпорядкування. Узагальнено доктринальні підходи щодо визначення методології розмежування компетенції між судами різних юрисдикцій, якими є: розмежування компетенції шляхом аналізу судової практики; законодавче закріплення меж компетенції судів різних юрисдикцій; створення спеціального органу, вповноваженого вирішувати спори про підсудність судових справ спеціалізованим судам; за характером судової справи; за територією, на яку поширюються повноваження

суду в аспекті вирішення ним справ (до прикладу, за місцем скоєння злочину або за місцем мешкання відповідача); за наявністю особливих вимог, унормованих законодавством (до прикладу, розгляд приватноправових спорів третейськими судами) тощо. Констатовано, що означені наукові підходи не є хибними, кожен із них має раціональну основу, проте їх практичне втілення, поряд з іншим, вимагає професійного сприйняття їх судьями, тобто тими суб'єктами правовідносин, кому належить правомочність та юридичний обов'язок втілювати відповідний методологічний формат юрисдикційного розмежування справ у національну судову практику з метою ефективного вирішення спорів у судовому порядку та відновлення порушених прав особи. За результатами наукового дослідження зроблено висновок про те, що в запропонованій статті на теоретичному рівні вдалося вирішити завдання щодо алгоритму безпомилкового визначення юрисдикційного підпорядкування справ тим чи іншим спеціалізованим судам шляхом почергового застосування судом вичерпного переліку критеріїв та вчинення ним системи таких методологічно значимих дій як перевірка прямої вказівки у процесуальному законодавстві щодо віднесення тієї чи іншої справи до певного виду судочинства, а у разі її відсутності вчинити такі «кроки»: 1) провести

аналіз характеру правовідносин, в основі якого міститься певний (приватно-правовий чи публічно-правовий) інтерес; 2) провести аналіз суб'єктного складу спірних правовідносин; 3) визначити предметну сутність спору і виокремити саме ті юридично значимі факти, які спричинили виникнення спору, вирішення якого уповноважений здійснити конкретний суд відповідно до правил юрисдикційного судочинства.

Смокович. М. І. (2023). Методологія юрисдикційного підпорядкування справ судам системи судоустрою України. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 4, С. 36-53. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/metodologiya-yurisdiktsiynogo-pidporyadkuvannya-sprav-sudam-sistemi-sudoustroyu-ukrayini>

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2023.3>**Д. В. Козирь**

Конституційно-доктринальні засади локальної демократії

У статті міститься огляд стану наукової розробки основних теоретико-методологічних підходів сучасної літератури до проблеми концептуальних засад локальної демократії та проблеми інституційного розуміння в локальній літературі. Увагу приділено поглядам українських дослідників на проблематику місцевих політичних інститутів і відносин, теоретичним аспектам демократизації політичного процесу та використання принципу субсидіарності на місцевому рівні.

Діалектика процесу формування громадянського суспільства показує, що демократія є змістом місцевого самоврядування, а місцеве самоврядування є формою, існуванням і способом реалізації демократії. Багато в чому цей взаємозв'язок свідчить про те, наскільки важливо для держави забезпечити стабільність «знизу», яка безпосередньо пов'язана

з розвитком локальних демократичних інститутів. Основна увага зосереджена на визначенні шляхів посилення участі громадян у державній політиці на місцевому рівні в процесі реформування системи місцевого самоврядування в Україні.

Доведено кореляцію між ефективністю місцевої політичної активності та активізацією організацій громадянського суспільства на рівні територіальних громад. Акцентовано увагу на доцільності використання практики посилення участі членів територіальних громад у процесі підготовки та прийняття рішень щодо процесу інституційно-процедурної децентралізації органів місцевого самоврядування та активізації залучення членів територіальних громад до вирішення питань місцевого значення.

Наведені в статті результати можуть бути використані представниками місцевого самоврядування та місцевими демократичними інституціями та іншими зацікавленими політичними суб'єктами для пошуку ефективних механізмів і методів конструктивної співпраці.

Козирь Д. В. (2023). Конституційно-доктринальні засади локальної демократії. *Juris Europensis Scientia*. №6. С. 13-17. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2023/5.pdf

УДК 342

DOI: [10.33663/1563-3349-2023-94-61](https://doi.org/10.33663/1563-3349-2023-94-61)**Б. А. Пережняк****Ю. Ю. Бальцій**

Концептуальний підхід до розмежування компетенцій органів місцевого самоврядування й місцевих державних адміністрацій

Сформульовано, що складовою адміністративної реформи в Україні та державотворення в цілому є розвиток місцевого самоврядування як безпосередньої форми прояву громадської активності населення та вільного, демократичного способу

організації публічної влади. Визначено, що сама постановка питання про розмежування компетенцій має проблемний характер, тому що розмежувати функції органів, які здійснюють управлінську діяльність (публічну владу) на місцях, практично неможливо.

Доведено необхідність прийняти за основу принцип контролю, який має

здійснюватися таким чином, щоб ступінь втручання контрольного органу був співрозмірний значущості інтересів, що це втручання повинні захистити при розмежуванні компетенцій органів місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями. Підкреслено, що сучасна адміністративна реформи та реформа місцевого самоврядування націлені на законодавче вдосконалення та зміцнення законодавчої бази у сфері здійснення публічної влади в Україні.

Пережняк Б. А., Бальцій Ю. Ю. (2023). Концептуальний підхід до розмежування компетенцій органів місцевого самоврядування й місцевих державних адміністрацій. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 94. С.61-72. URL: <https://derzhava-i-pravo.com.ua/files/issues/2094.pdf>

УДК 342:342.6:352/353(477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.6.7>

О. М. Ткаченко

Президент України та органи виконавчої влади в механізмі формування та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в Україні

Стаття присвячена дослідженню місця та ролі Президента України та органів виконавчої влади в механізмі формування та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в Україні. Акцентовано, що становлення дієздатного місцевого самоврядування є головним завданням не тільки територіальних громад та вибраних ними

органів, а й держави, яка повинна створювати правові, організаційні, матеріально-фінансові та інші передумови для його розвитку. Своєю чергою це має супроводжуватися формуванням державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування, яка повинна виходити з розуміння того, що його розвиток є однією з найважливіших функцій будь-якої демократичної держави. Констатовано, що в реалізації відповідної функції повинні брати участь у межах повноважень, визначених Конституцією та законами України, всі державні органи, серед яких ключова роль належить Президенту України та органам виконавчої влади. В руслі такого підходу у статті охарактеризована роль та визначені форми (способи) участі Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в Україні. Обґрунтовано, що зазначені органи забезпечують формування та реалізацію відповідної політики шляхом видання (прийняття) правових актів як нормативного, так і ненормативного характеру та здійснення різних дій організаційного характеру. При цьому наголошується, що зазначені органи повинні брати участь у формуванні та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування виключно в межах повноважень, визначених у Конституції та законах України. У зв'язку з цим у статті здійснено критичний аналіз ідей про можливість видання Президентом України нормативних актів, які виконують регламентуючу функцію щодо встановлення законних підстав, повноважень та способів діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, оскільки Конституція України не уповноважує його на видання нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування.

Ткаченко О. М. (2023). Президент України та органи виконавчої влади в механізмі формування та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в

Україні. *Нове українське право*. Вип. 6. С.45-57. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/553/501>

УДК 329(477)
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.4>

**Ю. В. Кириченко,
В. М. Кириченко**

***Право людини чи обов'язок держави?
(Порівняльно-правовий аналіз ст. 56
Конституції України та аналогічних норм
конституцій європейських держав)***

У статті здійснена спроба наукового аналізу та осмислення ст. 56 Конституції України, в якій закріплено право кожного громадянина на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, не тільки як право людини, а й з точки зору обов'язку держави. Для досягнення визначеної мети проведено порівняльно-правовий аналіз досліджуваної норми та аналогічних норм конституцій 40 держав континентальної Європи.

Наголошено, що аналізоване право закріплено в Конституції України також й в ч. 4 ст. 32, ч. 1 ст. 50, ч. 4 ст. 62, ч. 3 ст. 152 та спрямовані на захист громадян, які потерпіли від свавілля органів державної влади, органів місцевого самоврядування або їх посадових і службових осіб при здійсненні ними управлінських повноважень. Але незважаючи на це, інститут відшкодування матеріальної та моральної шкоди є не зовсім усталеним, у зв'язку з чим у теорії та на практиці виникають різні проблеми і питання щодо його розуміння та реалізації.

Доведено про недоцільність закріплення в ч. 4 ст. 32, ч. 1 ст. 50, ч. 4 ст. Конституції України будь-яких умов заподіяння шкоди, оскільки це питання галузевого законодавства.

Звернута увага на те, що в конституціях західних європейських держав аналізована норма взагалі відсутня, а врегулювання цього питання в них здійснюється насамперед

нормами цивільного законодавства. У той же час право на відшкодування шкоди закріплено в різних формулюваннях та обсязі в конституціях пострадянських і постсоціалістичних державах, а також у конституціях Австрії, Греції і Туреччини.

Не існує серед європейських законодавців й єдиного підходу щодо закріплення в нормах конституцій держав Європи кола суб'єктів конституційно-правових відносин, зокрема посадової і службової особи. Незважаючи на те, що в Конституції України терміни «посадова особа» і «службова особа» вживаються одночасно, але між ними немає чіткого розмежування, що значно ускладнює правозастосовну практику та викликає дискусії у вчених. Враховуючи, що термін «службова особа» є притаманним лише для кримінального права та з метою усунення колізій в процесі використання відповідних понять запропоновано термін «службова особа» вилучити з тексту Конституції України.

Зазначено, що наявна конструкція ст. 56 Конституції України є не зовсім логічною, оскільки завдана шкода потерпілій особі повинна відшкодовуватися у будь-якому випадку й незалежно від того, хто її заподіяв. Тому пропонується в цій статті передбачити фізичних і юридичних осіб як суб'єктів конституційних правовідносин.

У зв'язку з тим, що положення ч. 4 ст. 32, ч. 1 ст. 50, ч. 4 ст. 62, ч. 3 ст. 152 Конституції України, в яких ідеться про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, логічно було б перенести до тексту ст. 56, яку вони фактично повторюють та викласти цю норму в новій редакції. Тобто, в ст. 56 Конституції України буде закріплено насамперед не право кожного на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а скоріше за все обов'язок держави.

Кириченко Ю. В., Кириченко В. М. (2023). *Право людини чи обов'язок держави? (Порівняльно-правовий аналіз ст. 56 Конституції України та аналогічних норм конституцій європейських держав)*. *Право і суспільство*. № 6. С. 24-32. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/4.pdf

УДК 342.511»364»(477)
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.6>

**О. Ю. Лялюк,
А. Р. Самойлова,
О. В. Вареник**

Проблеми конституційно-правового регулювання інституту президента в умовах військового стану в Україні

Основна мета даної статті полягає у вивченні специфіки та проблем конституційно-правового регулювання інституту президента в умовах воєнного стану, його ключової ролі у формуванні та реалізації державної політики України в умовах військового стану, в тому числі, місця в системно-структурній організації органів публічної влади під час війни, що безпосередньо пов'язане із формою держави. Таким чином, основний акцент публікації зосереджено на розгляді основних засад правової регламентації конституційно-правового статусу Президента України в умовах воєнного стану.

Проаналізовано нормативно-правові акти, на основі яких було з'ясовано основну роль та місце Глави держави в сфері розподілу владних повноважень, а також його взаємодію із законодавчою, виконавчою і судовою гілкою влади в мирний та воєнний часи. Окрему увагу зосереджено на організаційно-функціональних особливостях Президента у сфері забезпечення національної безпеки, оборони та територіальної цілісності. Визначено цілий ряд прав та обов'язків, якими Президент може користуватися під час дії воєнного стану.

При дослідженні чинного законодавства було ідентифікована певні недоліки та прогалини, внаслідок чого можуть виникати колізії з таких питань, як-от: регулювання повноважень президента під час воєнного стану; визначення особливостей його прав та обов'язків; визначення обмежень повноважень Президента по відношенню до гілок влади під час воєнного стану; закріплення спеціального статусу та його сфери застосування.

Також, не меншу увагу приділено питанню щодо зміни форми правління і, зокрема, визначено, що державна політика України в умовах воєнного стану здійснюється у напрямку посилення ролі інституту Президента, розширення його повноважень та сфери впливу на всі гілки влади, а також на систему місцевого самоврядування.

На остаток пропонуються заходи щодо удосконалення правового регулювання з цього питання, насамперед, було запропоновано створення окремого Закону «Про Президента України», який, відповідно до міжнародного досвіду, має враховувати розмежування повноважень президента у мирний період та під час дії особливих правових режимів.

Лялюк О. Ю., Самойлова А. Р., Вареник О. В. (2023). Проблеми конституційно-правового регулювання інституту президента в умовах військового стану в Україні. *Право і суспільство*. № 6. С. 39-45. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/6.pdf

УДК 347.9(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-4.12>

**Є. С. Назимко,
Г. С. Буга**

Принцип незалежності суддів

Конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого статтею 55 Основного Закону України. Будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права громадян на захист прав і свобод незалежним судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права, а отже, суперечить статті 55 Конституції України. Незалежність судової влади нарівні з законодавчою та виконавчою владою є

невід'ємною ознакою правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. В Україні закріплено незалежність судів як конституційний принцип організації та діяльності судів для забезпечення права особи на такий захист. Незалежність судової гілки влади, як і кожного судді, є не лише гарантією, передбаченою ст. 126 Конституцією України, але й запорукою довіри громадян до судової системи. Незалежність суддів полягає в їх самостійності, відсутності будь-якого стороннього впливу та втручання, вирішення суддею судового спору за своїм внутрішнім переконанням, непов'язаності під час здійснення правосуддя будь-якими обставинами, іншою (окрім закону) волею. Відповідно до ст. 124, 126 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Вплив на суддю в будь-який спосіб забороняється. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України, а також на засадах верховенства права. Слід зазначити, що стаття 126 Конституції України починається із слів: «незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України». У подальшому зазначається, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути затриманий або утримуваний під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя не може бути притягнутий до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддя обіймає посаду безстроково. Особиста безпека судді та членів його сім'ї забезпечується державою.

Назимко Є. С., Буга Г. С. (2023). Принцип незалежності суддів. *Правова позиція*. № 4 (41). С. 61-64. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/4/12.pdf>

УДК 342.4(477)

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-264-277

А. Р. Крусян

Утвердження європейських цінностей на шляху євроінтеграції України та їх захист в умовах війни: конституційно-аксіологічний аспект

У статті зроблено науковий аналіз тих європейських цінностей, утвердження і захист яких є необхідною умовою входження України в європейське співтовариство та набуття нею статусу повноправного члена Європейського Союзу.

Зазначається, що сучасність детермінує визначення двох основних напрямів дослідження цієї проблематики в аспекті конституційної аксіології: по-перше, це співвідношення принципів, закріплених у Конституції України (конституційних принципів), та європейських цінностей, а також їх утвердження в Україні на шляху її євроінтеграції; по-друге, визначення ролі органів правосуддя та конституційної юстиції у процесі впровадження європейських цінностей в Україні у контексті її євроінтеграційних прагнень. Підкреслюється першочергова значущість захисту, особливо в умовах війни, таких конституційних та європейських цінностей, як людина, її життя, гідність, свобода, безпека тощо.

Крусян А. Р. (2023). Утвердження європейських цінностей на шляху євроінтеграції України та їх захист в умовах війни: конституційно-аксіологічний аспект. *Правова держава*. Випуск 34. С.264-277. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.-vipusk-34-_2023_.pdf

УДК 321(091); 342.1; 342.2

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-278-290

О. В. Батанов

Конституційно-правові та соціально-політичні проблеми української державності: історія та сучасність

У статті висвітлено доктринальні та прикладні політико-правові проблеми генезису та розвитку української державності у контексті викликів сьогодення.

Розглянуто концептуальні питання людського виміру української державності, стратегії її розвитку через призму реалізації та захисту прав людини.

Акцентовано увагу на фундаментальних викликах модернізації української державності з позиції принципів класичного конституціоналізму. Досліджено проблеми української державності в аспекті формування в Україні громадянського суспільства, інститутів соціальної правової держави, парламентаризму та здійснення децентралізації влади.

Батанов О. В. (2023). Конституційно-правові та соціально-політичні проблеми української державності: історія та сучасність. *Правова держава*. Випуск 34. С.278-290. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.-vipusk-34-_2023_.pdf

УДК 342.34

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-303-315

М. О. Пухтинський

Конституційно-правові проблеми розвитку парламентаризму в Україні в контексті децентралізації та реформи територіального врядування

У статті розглядаються конституційно-правові проблеми розвитку парламентаризму в Україні у контексті децентралізації та реформи територіального врядування. Вони досліджуються у парламентському вимірі законодавчого, інституційного забезпечення трансформації місцевого врядування. Аналізуються особливості процесу децентралізації, реформування

територіального врядування в умовах воєнного стану. Окреслюються перспективи післявоєнного відновлення місцевого врядування.

Пухтинський М. О. (2023). Конституційно-правові проблеми розвитку парламентаризму в Україні в контексті децентралізації та реформи територіального врядування. *Правова держава*. Випуск 34. С.303-315. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.-vipusk-34-_2023_.pdf

УДК 347.99-028.27(477)

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-316-325

О. О. Ющенко

Основні напрями подальшої цифровізації судочинства у контексті забезпечення конституційного права особи на судовий захист

У статті висвітлюються основні напрями цифровізації конституційного судочинства у контексті забезпечення конституційного права особи на судовий захист, розглядаються основні типи цифрових систем у судочинстві, проводиться аналіз кожної з таких систем та надаються рекомендації щодо їх подальшого вдосконалення та впровадження в Україні. Особлива увага приділяється автором системам штучного інтелекту.

Ющенко О. О. (2023). Основні напрями подальшої цифровізації судочинства у контексті забезпечення конституційного права особи на судовий захист. *Правова держава*. Випуск 34. С.316-325. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.-vipusk-34-_2023_.pdf

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-326-336

УДК 340.1; 342.086

Н. М. Батанова

Проблеми конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України в контексті зарубіжного досвіду

У статті проведено концептуальний аналіз конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України в контексті зарубіжного досвіду.

Досліджуються загальнотеоретичні та практичні питання формування та реалізації конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України.

Зазначається, що інститут конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади, передусім парламенту – Верховної Ради України, є ефективною

гарантією конституційного ладу, демократії та функціонування громадянського суспільства. Аналізується зарубіжний досвід застосування інституту дострокового припинення повноважень парламентів. Висловлюються пропозиції щодо удосконалення підстав конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України.

Батанова Н. М. (2023). Проблеми конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України в контексті зарубіжного досвіду. *Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України*. Випуск 34. С.326-336. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.-vipusk-34-_2023_.pdf

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 3 (118) 2024

(01 березня - 31 березня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 29.03.2024.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,36.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.